T.C.

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

TARİH PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GİRİT SAVAŞI SIRASINDA VENEDİKLİLERİN ÇANAKKALE BOĞAZ ABLUKASI

Merve KAYNAK

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Nuri ADIYEKE

İZMİR- 2023

TEZ ONAY SAYFASI

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Girit Savaşı Sırasında Venediklilerin Çanakkale Boğaz Ablukası” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yaparak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

…..

Merve KAYNAK

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Girit Savaşı Sırasında Venediklilerin Çanakkale Boğaz Ablukası

Merve KAYNAK

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

Tarih Programı

Girit Adası, 17. yüzyılın ortalarından itibaren Osmanlı Devleti için önemli bir hedef haline geldi. 1645 yılında girişilen Girit Savaşı yaklaşık yirmi beş yıl sürerek Osmanlı Devleti'nin siyasi ve ekonomik dengelerinin değişmesine neden oldu. 1646 yılında Thomas Morosini komutasındaki Venedik donanması Çanakkale Boğazı'nı 1657 yılına kadar ablukada tutmayı başardı. Bu sebeple savaş alanı Girit Adası'ndan uzaklaşarak Çanakkale Boğazı'na kaymıştır. Bu çalışmada, Çanakkale Boğazı'na kayan ablukanın İstanbul'da sebep olduğu askeri, siyasi ve iktisadi yansımasının değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Çanakkale Boğazı, İstanbul'un iaşe teminindeki ulaşım yolları arasında kilit noktada bulunmaktadır. Çanakkale Boğazı'nın 1646-1657 yıllarında abluka altında olması sebebiyle Girit Savaşı'nın durağanlaşmasını, aynı zamanda İstanbul'un iaşesinin kesilme noktasına geldiğini göstermektedir. Çünkü kıtlıkla karşı karşıya kalan bu şehirde, hububat kaçakçılığı artmış, temel gıda maddelerinin temini durma noktasına gelmiştir. Ayrıca şehre ithal edilen hammadde temininde sorunlar baş gösterirken, stokların hızla erimesiyle beraber fiyat artışlarının yaşandığı görülmüştür. Bu durum şehirdeki huzurun bozulmasına, halkın Anadolu'ya doğru göç etmesine, asker, esnaf ve halk içerisinde çeşitli isyanların çıkmasına neden olduğunu göstermektedir. Bu çalışmada, Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, ağırlıklı olarak Osmanlı kronikleri ve

basılı kaynaklardan elde edilen verilerin, tarihsel yöntem kullanılarak ortaya koyuldu.

Anahtar Kelimeler: Girit Savaşı, Çanakkale Boğazı, Abluka, İstanbul.

ABSTRACT

Master's Thesis

The Dardanelles Blockade of the Venetians during the Cretan War

Merve KAYNAK

Dokuz Eylül University

Graduate School of Social Sciences

Department of History

History Program

Crete Island has become a significant target for the Ottoman Empire since the middle of the 17th century. The Cretan War of 1645 lasted for twenty-five years and caused a change in the political and economic balance of the Ottoman Empire. In 1646, the Venetian navy under the leadership of Thomas Morosini managed to blockade the Dardanelles until 1657. Therefore, the battlefield shifted away from Crete Island to the Dardanelles. This study aims to assess the military, political and economic reflections of the blockade of the Dardanelles on Istanbul.

The Dardanelles is located on a key transportation route for Istanbul's food supply. The blockade of the Dardanelles between 1646 and 1657 indicates that the Cretan War stagnated, and that the supply of Istanbul came to a standstill. The blockade of the Dardanelles in 1646-1657 indicates the stagnation of the Cretan War, as well as the fact that the supply of Istanbul was at the point of being cut off. In this city, which was facing famine, smuggling of grain increased and the supply of essential primary foodstuffs came to a standstill. In addition, while problems arose in the supply of raw materials imported to the city, it was seen that price increases were experienced with the rapid depletion of stocks. This situation led to the deterioration of the peace in the city, the migration of the people towards Anatolia, and the emergence of various uprisings among the soldiers, tradesmen and the people. In this study, the data obtained from the

Prime Ministry Ottoman Archives, mainly Ottoman chronicles and printed sources were revealed by using the historical method.

Keywords: Cretan War, Dardanelles, Blockade, Istanbul.

GİRİT SAVAŞI SIRASINDA ÇANAKKALE BOĞAZ ABLUKASI

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI ii
YEMİN METNİ İİİ
ÖZET İV
ABSTRACT Vİ
İÇİNDEKİLER Vİİİ
KISALTMALAR xi
TABLOLAR LİSTESİ xii

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM
1645-1699 GİRİT SAVAŞI

1.1. GİRİT ADASI'NIN COĞRAFİ DURUMU VE STRATEJİK ÖNEMİ 6
1.2. 1645-1699 GİRİT SAVAŞI'NIN NEDENLERİ 8
1.3. GİRİT SEFERİ HAZIRLIKLARI 10
1.4. AYA TODORİ'NİN FETHİ 13
1.5. HANYA KUŞATMASI 14
1.5.1. Hanya'nın Fethi 16
1.5.2. Hanya Fatihi Yusuf Paşa'nın İdamı 17
1.6. SUDA KALESİ KUŞATMASI VE GAZİ HÜSEYİN PAŞA'NIN GİRİT SERDARLIĞI'NA GEÇMESİ 18
1.7. RESMO KALESİ'NİN FETHİ 19
1.8. KANDİYE KUŞATMALARI 21
1.8.1. Kandiye Kuşatmasının Hazırlıkları 21
1.8.2. Kandiye Kuşatmasının İlk Dönemi 23
1.9. GİRİT SAVAŞLARININ SONU: KANDİYE'NİN FETHİ 26

İKİNCİ BÖLÜM

GİRİT SAVAŞI SIRASINDA ÇANAKKALE ABLUKASI'NIN SİYASİ-ASKERİ GELİŞMELERİ

2.1. ÇANAKKALE BOĞAZI'NIN STRATEJİK ÖNEMİ 29

2.2. GİRİT SAVAŞI ÖNCESİ ÇANAKKALE BOĞAZI'NDA OSMANLI-VENEDİK MÜCADELESİ 30

2.3. THOMAS MOROSİNİ TARAFINDAN ÇANAKKALE BOĞAZ ABLUKASI FİKRİNİN ORTAYA ATILMASI 33

2.4. ÇANAKKALE BOĞAZ ABLUKASI KUŞATMALARI 34

2.4.1. 1646 Bozcaada Kuşatması 34

2.4.1.1. Thomas Morosini'nin Ölümü 35

2.4.2. 1647 Kaptan Fazıl Paşa Seferi 36

2.4.3. 1648 Grimani Filosunun Çanakkale Ablukası: Ammarzade Mehmet Paşa Seferi 37

2.4.5. 1649 Çanakkale Muharebesi: Kaptan Voynuk Ahmet Paşa Seferi 38

2.4.6. 1650 Çanakkale Muharebesi: Kaptan Haydar Ağazade Mehmet Paşa Seferi 40

2.4.7. 1653 Çanakkale Muharebesi: Çavuşzade Mehmet Paşa'nın Seferi 42

2.4.8. 1654 Çanakkale Muharebesi: Kara Murat Paşa Seferi 43

2.4.9. 1655 Çanakkale Muharebesi: Zurnazen Mustafa Paşa Seferi 45

2.4.10. 1656 Çanakkale Muharebesi: Kenan Paşa Seferi 46

2.4.11. Bozcaada ve Limni'nin Venediklilerin Eline Geçmesi 48

2.4.12. 1656 Çanakkale Muharebesi: Topal Mehmet Paşa Seferi 49

2.4.13. 1657 Çanakkale Muharebesi: Köprülü Mehmet Paşa Seferi 51

2.5. ABLUKANIN SONU: BOZCAADA VE LİMNİ'NİN VENEDİK'TEN GERİ ALINMASI 54

2.5.1. Bozcaada Kuşatması 54

2.5.2. Limni Kuşatması 57

2.6. ÇANAKKALE BOĞAZ ABLUKASINA GENEL BİR BAKIŞ 58

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇANAKKALE ABLUKASININ SİYASİ VE İKTİSADİ SONUÇLARI

3.1.SİYASİ SONUÇLARI 63

3.1.1 Sultan İbrahim Dönemi 63

3.1.2. IV. Mehmet Dönemi 65

3.2. İKTİSADİ SONUÇLARI 68

3.2.1. İstanbul'un Stratejik Önemi 68

3.2.2. İstanbul'un İaşe Ağı 70

3.3.3. Ablukanın İstanbul'daki Etkileri 73

SONUÇ 83

KAYNAKÇA 85

KISALTMALAR

Bkz.	Bakınız
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
Çev.	Çeviren
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Ed.	Editör
Haz.	Hazırlayan
Nr.	Numara
s.	Sayfa No
ss.	Sayfadan Sayfaya
TS.MA.e	Topkapı Sarayı Müze Arşivi Evrakı
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri
TTK	Türk Tarih Kurumu

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Girit Savaşı'ndaki Osmanlı Devleti'nin Savaş Konvoyları s.58
Tablo 2. Tersane-i Amire'nin Faaliyetleri (1645-1661) s.60
Tablo 3. Adriyatik Filosu Mürettebatının Yapısı Ve Gücü s.61
Tablo 4. Adriyatik Donanması Filosunun Birleşimi s.61
Tablo 5. Girit Savaşı Sırasında Görev Yapan Sadrazamlar s.66
Tablo 6. Girit Seferi Sırasında Görev Yapan Serdarlar s.67
Tablo 7. 1650-1670 Arası Bütçe Kayıtları s.80

GİRİŞ

Ege Denizi ve çevresindeki adaların Osmanlı hakimiyeti altına girmiş olmasına rağmen Doğu Akdeniz ulaşımında zorunlu bir geçiş noktası olan Girit Adası, Venedik hakimiyetinde bulunuyordu. Bu durum Osmanlı'nın, Doğu Akdeniz ticaret yolu güvenliğinin tehdit altında olmasına neden oldu. 17. yüzyılın ortalarına doğru Girit artık Osmanlı İmparatorluğu için alınması gereken bir ada idi. Nitekim 1645 yılı baharında Osmanlı yönetimi Girit için yorucu bir savaşı başlattı. Savaş 1669 yılı sonbaharına kadar sürdü.

Savaş sadece ada üzerinde yaşanmadı. Girit Savaşı sırasında Venedik senatosunda Thomas Morosini'nin öne sürdüğü Çanakkale Boğazı'nı abluka altına alma fikri kabul edildi. Böylece Venedik donanması Çanakkale Boğazı'nı 1646-1657 yılları arasında abluka altında tutmayı başardı. Venedik'in Çanakkale Boğazı'nı abluka altına alması Girit Savaşının 25 yıl sürmesine neden olmuştur. Bu çalışmada, ablukanın İstanbul'da yarattığı askeri, siyasi ve iktisadi sonuçlarının değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Tezimiz üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, ilk olarak Girit'in coğrafi durumu ve stratejik öneminden bahsederek, savaşın temel nedenlerini, Venedik ve Osmanlı Devleti'nin savaş hazırlıklarını genel çerçevede değerlendirdik. Ardından bölümün asıl konusu olan Girit Savaşı'nın 1645-1699 yılları arasındaki siyasi ve askeri olaylarını kronolojik olarak detaylandırdık. Bu bölümü yalnızca kara savaşları ile sınırlandırmayı tercih ettik. Bunun temel nedeni, çalışmamızın ana konusu olan deniz savaşlarının askeri ve siyasi detaylarının doğrudan ikinci bölümle alakalı olmasından dolayıdır.

İkinci bölümde, Çanakkale Boğaz ablukasının siyasi ve askeri gelişmelerine yer verdik. Bu bölümü yazarken ablukanın sonuçlarının ehemmiyetini daha net bir şekilde anlaşılması için Çanakkale Boğazı'nın stratejik önemi açıklayarak giriş yaptık. Ardından Girit Savaşı'nın öncesinde yaşanılan Osmanlı-Venedik mücadelelerinden bahsederek devletler arasında deniz gücünün ne derecede önemli olduğunu, Osmanlı'nın Doğu Akdeniz'deki hakimiyet mücadelesine nasıl dahil olduğunu ve Girit Adası'nın Osmanlı ve Venedik'in ortak hakimiyet alanı oluşum sürecinden bahsettik. Sonrasında, bu bölümün asıl konusunu oluşturan ve bu zamana kadar yapılan çalışmalarda eksik kalan Thomas Morosini'nin Çanakkale Boğaz ablukası

fikri ile savaş alanının Doğu Akdeniz sularına nasıl kaydığını ve 1646-1657 yılları arasındaki Çanakkale Boğaz kuşatmalarını detaylandırdık.

Tezimizin son kısmını oluşturan üçüncü bölümde ilk olarak, Sultan İbrahim ve Sultan IV. Mehmed dönemlerindeki gereksiz harcamalar neticesinde hazinenin boşaltılması, siyasi istikrarsızlık ve bürokrasideki karışıklık nedeniyle boğaz ablukasına yeteri kadar önem verilmemesi tablolarla beraber değerlendirilmiştir. İkinci olarak, ablukanın iktisadi etkilerine yer verilmiştir. Bu değerlendirmeyi yapmadan önce şehrin stratejik önemini ve iaşe organizasyonunun nasıl işlediğinin üzerinde durulmuştur. Sonrasında ablukanın İstanbul'da yarattığı iktisadi yıkımı detaylarıyla değerlendirilmiştir.

Çalışmada, öncelikle Cumhurbaşkanlığı/Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi (TSMA. e) evrakı kullanıldı. Ne var ki konu ile ilgili en fazla veri Osmanlı kroniklerinde bulunmaktadır. Bu konudaki en önemli tarihler şunlardır:

Tarih-i Naima; asıl adı Mustafa kullandığı lakap ise Naima'dır. Kendi ismiyle bilinen en meşhur eseri *Tarih-i Naima,* III. Murat'tan IV. Mehmed'e kadar sekiz Osmanlı padişahının dönemini (1592-1660) kapsamaktadır. Eserin asıl adı *Ravzatü'l-Hüseyn fî hulâsati ahbâri'l-hâfikayn*'dır. Eserin kapsadığı dönem itibariyle 1645-1699 yılları arasında yaşanılan gelişmelerde Mehmet İpşirli tarafından neşredilen ve Türk Tarih Kurumu tarafından 6 cilt halinde basılan Tarih-i Naima tezimize önemli bir kaynak olmuştur.

Tuhfetü'l-Kibar fi Esfari'l- Bihar; Kâtip Çelebi'nin bu eserini özellikle tezimizin ikinci bölümü yazarken sıklıkla kullandık. Çünkü bu eser konumuzu da ilgilendiren 1645 ile 1656 yılları arasını kapsayan Osmanlı deniz savaşları tarihini detaylı şekilde anlatmaktadır. Ayrıca bu eserde Akdeniz, Adriyatik kıyıları ve dönemin denizcilik özellikleri yer almaktadır. Tezimizde İdris Bostan ve Orhan Şaik Gökyay'ın neşri kullanılmıştır.

Zeyl-i Fezleke; Kâtip Çelebi'nin 1653-1654 yılları arasında yazmış olduğu Fezleke isimli eserin devamını Silahdar Fındıklı Mehmed Ağa yazmıştır. Bu sebeple 1654-1695 yıllarını kapsayan ve asıl ismi *Zeyl-i Fezleke* olan eser *Silahdar Tarihi* adıyla bilinmektedir. Çalışmamızda Zeynep Aycibin'in "*Kâtib Çelebi Fezleke Tahlil*

ve Metin" adlı doktora tezi ve Nazire Karaçay Türkal'ın "*Silahdâr Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke*" adlı doktora tezi kullanılmıştır.

Evliya Çelebi Seyahatnamesi; Eser, Evliya Çelebi'nin 1630'lu yıllardan 1681 yılına kadar yaptığı seyahatleri kronolojik olarak anlatmaktadır. Tezimizde Yapı Kredi Yayınlarının yayımladığı "*Günümüz Türkçesi ile Evliya Çelebi Seyahatnamesi*" adlı eserlerin özellikle Girit, İstanbul ve Çanakkale hakkında yer verdiği birtakım bilgilerden yararlandık. Fakat bu eserde deniz savaşları hakkındaki detaylı bilgilere ulaşamadık.

Abdurrahman Abdi Paşa Vekayinamesi; Abdi Paşa, *Vekayiname* adlı eserini Has Oda'da görev yaparken yazmaya başlamış, sır katipliği görevindeyken de yazmaya devam etmiştir. Abdi Paşa, 1644-1648 yılları arasındaki olayları yazarken Karaçelebizade Abdülaziz, Kâtip Çelebi ve Solakzade'nin eserlerinden faydalanmıştır. 1678 yılına kadar yazdığı olayların ise gün gün kendi gözlemleri ile yazdığı bilinmektedir. Abdi Paşa'nın Vekayiname'si, Naima, Defterdar Sarı Mehmed Paşa, Silahdar Fındıklı Mehmed ve Raşid Tarihi gibi 17. yüzyılın tarihçileri tarafından kaynak olarak kullanılmıştır. Çalışmamızda ise, Fahri Çetin Derin'in Doktora tezi olarak yazdığı "*Abdurrahman Abdi Paşa Vekayi'namesi Tahlil ve Metin Tenkidi*" kaynak olarak kullanılmıştır.

Genel Osmanlı tarihlerinden başka, doğrudan Girit Savaşları ile ilgili yazılmış eserler de bir başka kaynak grubumuzu oluşturmaktadır. Bu çalışmalar şunlardır.

Hikayet-i Azimet-i Sefer-i Kandiye; Kandiye seferi hakkında geniş bilgi sunan Sefer-i Kandiye adlı eserin yazarı bilinmemektir. Çalışmamızda Nuri Adıyeke'nin "*Hikâyet-i Azimet-i Sefer-i Kandiye*" isimli yüksek lisans tezinden yararlanılmıştır. Bir başka eser, *Tevârîh-i Cezîre-i Girid adlı eserdir.* Hasan Efendi bu eserde, 1645-1699 Girit Savaşı'nı Naima Tarihi, Kâtip Çelebi, Mehmed Raşid Efendi'den yararlanarak ayrıntılı biçimde ele almıştır. Çalışmamızda Hasan Ali Cengiz'in "*Yeniçeri Kâtibi Hasan Efendi'nin Tevârîh-i Cezîre-i Girid Adlı Eseri: Tahlil ve Metin*" isimli doktora tezi kullanılmıştır.

Girit'in Fethi Tarihi; yaklaşık yirmi beş yıllık fetih sürecini anlatan yazma eserdir. Eserin müellifi belli değildir. Çalışmamızda, Ayşe Pul'un titizlikle hazırladığı *"Anonim Bir Kaynağa Göre Girit'in Fethi"* isimli transkripsiyon çalışmasından yararlanılmıştır.

Venediklilerin deniz savaşlarındaki faaliyetlerini Norman David Mason'un *The war of Candia, 1645-1669* adlı eseri ve Domagoj Madunić'in *The Adriatic Naval Squadron (1645-1669)* adlı makalesinden edindiğimiz bilgilerle gidermeye çalıştık. Ayrıca dönem ve konu ile doğrudan veya dolaylı ilişkili olan genel çalışmalar da gözden geçirildi.

Çalışmamızda tarihsel yöntem kullanılmıştır. Tarihsel yöntem, geçmişteki olay, olgu veya nesnelerin eleştirisel olarak sentezlenerek incelenmesi için kullanılan bir yöntemdir. Buna göre çalışmamızda, belirlenen veriler sentezlenmiş ve tarihsel kanıtlar kullanılarak, denizcilik faaliyetlerinin gelişmesinin savaşlardaki önemine ve boğazların ne derece stratejik öneminin sahip olduğunu ortaya konulması hedeflemektedir. Ayrıca daha önce ele alınan çalışmalarda genel olarak Girit Savaşı'nın siyasi ve askeri olaylarına yer verilmiştir. Fakat biz bu çalışmalara ek olarak Osmanlı donanmasının boğazları ne derece kullandığı, buralarda icra edilen denizcilik faaliyetleri, bunların İstanbul askeri, siyasi ve ekonomik etkilerini açıkladık. Dolayısıyla bu çalışma, daha önce ele alınan bir konu olmayıp, ele alındığı dönem itibarıyla Girit Tarihi üzerine yapılacak araştırmalara ve konuya dair mevcut literatüre katkı yapma amacı taşımaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1645-1699 GİRİT SAVAŞI

Osmanlı Devleti, 1645 yılında İstanbul'u fethetmesi üzerine Avrupa ile bağlantısını İzmir, Halep Venedik gibi birkaç anahtar kent üzerinden yürüttü. Özellikle Venedik'in Doğu Akdeniz'in en önemli ekonomik gücünü elinde bulundurması bölgenin bir diğer gücünü oluşturan Osmanlı Devleti ile arasında gerilim oluşturuyordu. Bu nedenle Osmanlı ve Venedik İmparatorlukları arasında ilişkiler sık sık ya savaşma eğiliminde ya da savaş halinde bulunmaktaydı. Fakat II. Mehmet' in hükümdarlığının son yıllarından 16. yüzyıla kadar olan süreçte Venedik'in komşusu olan Fransız, İspanyol ve Kutsal Roma İmparatorluğu'nun kışkırttığı kent devletleri ile savaş halinde olması devletin askeri ve ekonomik gücünün erimesine yol açtı. Öte yandan Osmanlı Devleti'nin de topraklarını genişletme yöneliminde olması bu iki devletin savaşa yeltenmelerini imkansız hale getirerek gerilimlerin tatlıya bağlanmasını zorunluluk haline getirmişti[1].

Nihayet 17. yüzyılın ilk çeyreğine gelindiğinde Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki rakipleri Otuz Yıl Savaşları içinde kargaşa dönemini yaşamaktaydı. Osmanlı, Safevi Devleti ile savaşını sona erdirmiş, Tuna nehri kuzeyinde yer alan bölgeleri hakimiyeti altına almaya başarmıştı[2]. Bu ortamda askeri gücünü sağlamlaştıran Osmanlı Devleti yönünü Girit Adası'na çevirdi. Çünkü ada, Akdeniz egemenliğini devralmak isteyen Osmanlı Devleti için oldukça önemliydi[3]. Bu yüzyılda Girit, Venedik Devleti'nin elinde olan en büyük Akdeniz adasıydı. Bu ada Venediklilerin Malta korsanları ile yapmış olduğu faaliyetlerden dolayı Osmanlı Devleti'nin Mısır ulaşımını tehlikeli hale sokuyordu[4].

Bunun gibi birtakım sebeplerden Sultan İbrahim döneminde Girit Savaşı'nın yirmi beş yıllık uzun süresi başlamış oldu. 1645 yılında Aya Todori Kalesi'nin fethiyle Girit'e girmeyi başaran Osmanlı donanması, aynı yıl Hanya şehrini fethetti. Böylece

---

[1] Daniel Goffman, **Osmanlı Dünyası ve Avrupa (1300-1700)**, Çev: Ülkün Tansel, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2004, ss. 178-180.
[2] Metin Kunt, **Türkiye Tarihi 3: Osmanlı Devleti 1300-1600**, Cem Yayınevi, 1995, s. 23.
[3] Nuri Adıyeke, "Girit Seferine Konulan Nokta: Kandiye'nin Fethi ve Psikolojik Sonuçları." **Fethinden Kaybına Girit**, Cilt: III., I. Kısım, XIII. Uluslararası Türk Tarih Kongresi, 4-8 Ekim 1999, Kongreye Sunulan Bildiriler, T.T.K. Yayını, Ankara, 2002, s. 153.
[4] Suraiya Faroqhi, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi: 1600-1914**, (Ed. Halil İnalcık ve Donald Quataert), Cilt: 2, Eren Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul, 2004, s. 555.

Girit'te çıkmayı başaran Osmanlı askerleri, bu şehri Girit Savaşı boyunca harekat üssü olarak kullanmıştır. Fakat Osmanlıların Hanya'ya asker çıkardığı haberi Venedikliler tarafından duyulunca, senatolar kurulmaya başlandı. Bu senatolardaki temel konu, Avrupa devletlerinin yardımı ile Osmanlı'nın adaya gönderecek yardım yollarını ablukaya alarak, Girit'e ulaşımını engellemek olmuştur[5]. Çanakkale Boğazı ablukası neticesinde savaş Girit Adası'ndan Akdeniz'e kaymıştır. Çünkü Osmanlı Devleti adaya ulaşımı yapamadığı için adanın en önemli şehri olan Kandiye'nin fethini tamamlayamadı. Ayrıca Bozcaada ve Limni Adası'nın Venediklilerin eline geçmesiyle İstanbul olukça tehlikeli duruma düştü. Bu sebeple 1646 yılında Thomas Morosini'nin ablukayı başlatmasından, 1657 Köprülü Mehmet Paşa'nın ablukayı kırmayı başarmasına kadar süre zarfında donanma savaşlarına öncelik verilmesi gerekti.

Abluka kırıldıktan hemen sonra 1661 yılında Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın veziriazamlık görevine gelmesi savaşın gidişatında bir dönüm noktası olmuştur. Fazıl Ahmet Paşa, öncelikle Avusturya seferinin sonuçlanmasını sağlayarak dönemin iç ve dış olayları ile bizzat kendi ilgilenmiştir[6]. Daha sonra 1667'de "Girit Serdarı" sıfatıyla savaş hazırlıklarını başlattı ve böylece savaşın en kanlı evresine geçildi. Aynı yılın Mayıs ayından 1669 Eylülüne kadar gece-gündüz süren Kandiye Savaşı, Osmanlı Devleti'nin 1 Eylül'de Paliokastro anlaşması ile şehri teslim almasıyla sonuçlandı[7].

1.1. GİRİT ADASI'NIN COĞRAFİ DURUMU VE STRATEJİK ÖNEMİ

Girit Adası, Batı kaynaklarında Krete, Creta şeklinde isimlendirilmiştir. Ayrıca adaya Araplar tarafından Akritiş, İkritiş, İkritiyye isimleri verilmiştir. Adanın yüzölçümü 8259 km^2 olup, batı ile doğu arasındaki uzunluğu yaklaşık 250-260 kilometre arasındadır[8]. Parçalanmış yapısından dolayı ada üç doğal kısma ayrılmıştır. Girit Adası, stratejik açıdan Doğu Akdeniz'in merkezi kilidi konumunda olmasının yanı sıra kuzey ile güney doğrultusunda genişlik ve darlık değişkendir. Ayrıca

[5] Gülsoy Ersin, "Girit Savaşı Dolayısı ile Akdeniz'de Osmanlı-Venedik Savaşları (1645-1699)", **CİEPO Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Araştırmaları Uluslararası Komitesi XIV. Sempozyum Bildirileri**, TTK Basımevi, Ankara, 2004, s. 260.
[6] Nuri Adıyeke, **Hikayet-i Azimet-i Sefer-i Kandiye**, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir, 1988, s. 8.
[7] A. Nükhet Adıyeke- Nuri Adıyeke, **Osmanlı Dönemi Kısa Girit Tarihi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2021, s. 53.
[8] Cemal Tukin, "Girit" Maddesi, **DİA**, Cilt:14, İstanbul, 1996, s. 85-86.

Yunanistan ile Anadolu'nun güneyindeki sıradağları arasında bir bağ oluşturmaktadır[9].

Adanın kuzey ve güney bölgeleri birbirinden farklı coğrafi özelliklere sahiptir. Kuzey bölgesinde dağlar denize yatay bir şekilde kademeli olarak inerken, güney bölgesinde dik bir şekilde inmektedir. Bu fark kuzey bölgesindeki ulaşım ağının daha aktif ve elverişli olmasına neden olmuştur. Suda, Hanya (Khania), Kandiye (Herakleion), Resmo (Rethymnon) Limanları, Kuzey bölgesinin elverişi yüksek ve önemli limanlar olarak bilinir[10]. Stia, Mirabelo, Almiros, Kandiye ve Kisamo limanları açık liman özelliği taşımaktadır. Bu sayede adanın hem ulaşımda hem de ticarette gelişmesinde pay sahibi olmuşlardır[11]. Fakat akıntı sebebiyle güney sahiline yalnızca yaz aylarında birkaç gemi ve kayık uğrardı. Bu sebeple kuzey limanlarına gelen ürünler katırlar aracılığı ile güney sahiline nakledilirdi[12].

Girit, Anadolu ve Balkan ülkelerinin önemli bağlantı yolu üzerinde bulunmasından dolayı özellikle Venedik'in Ege'deki ileri karakolu niteliği taşımaktadır. Levant İmparatorluğu'nun merkezi konumunda olan ada, jeopolitik olarak Akdeniz üzerinde gerçekleşecek deniz harekatları ile ve Mora, Afrika, Anadolu ve Çanakkale Boğazı'nı kontrol edebilecek özelliğe sahiptir. Ayrıca Anadolu ve Rumeli'den ithal edilen ürünleri Venedik ve Avrupa'ya taşıması amacıyla iskele görevi yapmaktaydı[13].

Girit Adası, Akdeniz iklimi özelliklerini taşımaktadır. Yaz aylarında sıcaklık değerleri yüksek, yakıcı geçmektedir. Ada sonbahar aylarına kadar normal yağış almaktadır. Fakat Eylül ile Mart arasında zaman zaman sel meydana gelmektedir. Kış ayları ise soğuk geçmektedir. Fakat düzlük bölgelerde hava ısısının daha ılıman olmasından dolayı bu bölgelerde her dönem kaliteli tarım yapılabilmektedir[14]. Örneğin kuzey kısmı tarıma daha elverişli olmasıyla beraber yerleşimin de en çok görüldüğü bölgedir. Adanın kıyılarında başta zeytin ağacı olmak üzere keçi boynuzu ağacı

[9] Adıyeke-Adıyeke, s. 16.
[10] Tukin, ss. 85-86.
[11] Adıyeke-Adıyeke, s. 17.
[12] Mithat Işın, **Tarihte Girit ve Türkler**, Askeri Deniz Matbaası, 1945, s. 4.
[13] **Türk Silâhlı Kuvvetleri Tarihi – Girit Seferi (1645-1669)**, Cilt: III, 3. Kısım Eki, Genel Kurmay Harp Tarihi Yayınları, Ankara, 1977, s. 13; **Başlangıçtan XVII. Yüzyılın Sonuna Kadar Türk Denizcilik Tarihi**, Cilt:1, (Ed. İdris Bostan-Salih Özbaran), Boyut Yay, İstanbul, 2009, s. 255.
[14] Adıyeke-Adıyeke, s. 20.

sıklıkla görülürken ovalarında mısır, tütün, buğday, pamuk ve turunçgil tarımı yapılmaktadır[15].

1.2. 1645-1699 GİRİT SAVAŞI'NIN NEDENLERİ

Girit Adası, Trablus, Tunus ve Cezayir deniz yolları üzerinde stratejik bir noktada bulunuyordu. Adanın Venedik hakimiyeti altında olması nedeniyle Osmanlı ile dostane ilişki kurulmaya çalışılmıştır. Fakat 14. yüzyıldan itibaren Osmanlı gemileri Girit sahillerine bir takım hücum faaliyetlerinde bulununca ikili ilişkiler üzerinde ciddi engel oluşmaya başlamıştı[16]. Doğu Akdeniz coğrafyasının stratejik açıdan önemli noktalarından biri ve Suriye ve Mısır'a giden Batı gemilerinin zorunlu geçiş alanı olan Girit adası, 16. yüzyılın ortalarından itibaren Osmanlı ve Venedik arasında ortak bir hakimiyet alanı oldu[17].

Görünürde Osmanlı ile Venedik arasında kurulan dostane ilişkiyi bozmamak için her padişah değişiminde ahidnameler imzalanmıştır. Hatta gelenek haline gelen ahidnameler, III. Murat (1574-1595), III. Mehmet (1595-1603), I. Ahmet (1603-1617), II. Osman (1618-1622), IV. Murat (1623-1640) ve Sultan İbrahim (1640-1648)'in tahta geçmesinden hemen sonra aynen veya ufak değişimlerle yenilenmiştir[18]. Esasen Portekizlerin, Ümit Burnu ve Hindistan'a doğru ilerlemeleri Avrupa'ya aktarılan Baharat yolunun güzergahının değişmesiyle beraber süregelen dengenin değişmesine neden olmuştu. Buna bağlı olarak Osmanlı ekonomisinin bozulmaya başlamasıyla beraber bölgede yabancı tüccarlara karşı artan eşkıyalık faaliyetleri hızla artmıştır[19]. Böylece Osmanlı Devleti, adanın fethedilmesinden çok önceleri adayı almak amacıyla akınlar düzenlemeye başlamıştı.

Venedik hakimiyeti altında bulunan ada halkı sert ve hoşgörüsüz Latin-Venedik baskılarından dolayı rahatsızlık duymaktaydı. Bu rahatsızlık Girit Adası'nda yaşayan Rum-Ortodoks halk arasında hissediliyordu. Halk arasında asayişin bozulmasıyla birlikte Osmanlı Devleti Girit'i almak için en uygun zamanı bekleyerek

---

[15] Tukin, ss. 85-86.
[16] Tukin, ss. 85-86.
[17] Bruno Simon, "Onaltıncı Yüzyıl Ortalarında Osmanlı İmparatorluğu ve Girit İlişkileri Konusunda Birkaç Not", **X. Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler**, Cilt: IV, Ankara, 1993, s. 1815.
[18] Ersin Gülsoy, **Girit'in Fethi ve Adada Osmanlı İdaresinin Tesisi**, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1997, s. 15.
[19] Serap Mumcu, **Venedik Baylosu'nun Defterleri 1589-1684**, Edizioni Ca'Foscari, Venedik, 2014. s. 21.

fırsat kollamaya başladı. Hatta devlet adamları aracılığı ile Osmanlı Devlet'ini adayı ele geçirmeye davet etmekteydi. Osmanlı Devleti ise gelen çağrıları olumlu bir şekilde karşılıyordu[20].

Osmanlı ile Venedik arasındaki dostluk ilişkileri IV. Murat'ın son zamanlarında yaşanan Avlonya hadisesi ile bozulmaya başlamıştır. Venedik bir dönem Yahudi ticaretinin merkezlerinden biri olan Avlonya'yı 1638 yılında top ateşine tuttu. Korsan gemilerinin sahillere ve gemilere saldırdığı haberini Bağdat seferi sırasında alan IV. Murat Osmanlı'da bulunan Venediklilerin yakalanarak idam edilmeleri emrini verdi. Bağdat seferinden İstanbul'a dönünce tersanelerde sefer hazırlıklarını başlattı. Fakat vefatıyla beraber bu sefer 1640 yılında tahta çıkan Sultan İbrahim zamanında gerçekleşti[21].

1645-1669 Girit Savaşı'nın temel nedeni Doğu Akdeniz'deki Osmanlı üstünlüğünün Venedik tarafından korunan korsanlarınca tehdit edilmesiydi. Akdeniz çevresinde yer alan Cezayir, Tunus, Trablus, Mora, Kıbrıs, Rodos gibi devletler Malta korsanlarının yağma faaliyetlerinden oldukça rahatsızlardı. Bu sebeple Osmanlı Devleti'ne gelerek şikayetlerde bulundular. Korsan saldırıları özellikle Manya civarında yoğundu. Buradan geçmek neredeyse imkânsız hale gelmişti. Öyle ki, Rodos, İstanköy, Sakız, Susam, Limni ve Midilli Adası'na bağlı köyleri haraca bağlayarak köy halkını aç bırakmaya başlamışlardı[22]. Bu sebeple stratejik büyük önemi olan Osmanlı Devleti için zaruriyet haline gelmişti. IV. Murat ve I. İbrahim zamanında gerçekleşen olaylar neticesinde adaya sefer düzenlenmiştir[23]. Fakat savaşın fitilini ateşleyen ve savaşın görünür sebebi Sünbül Ağa olayı olmuştur. 1644 yılında yaşanılan Sünbül Ağa olayı ilişkilerin bozulmasına ve savaşın başlamasıyla neticelenmiştir. Bu dönemde Harem ağası Sünbül Ağa'nın Mısır'a görevlendirildi. Böylece Sünbül Ağa, Mekke kadısı Bursevi Mehmet Efendi ile bütün mal ve eşyası, maiyetindeki hizmetkarları İbrahim Çelebi Reis'in özel gemisi ile hareket edeceklerdi. Katip Çelebi'nin aktarımına göre, geminin hazırlanması ve eşyaların gemiye

[20] Simon, s. 1819.
[21] Fevzi Kurtoğlu, **Türklerin Deniz Muharebeleri**: **Girit Harbi 1644-1699**, Cilt:2, Kısım: 5, Deniz Matbaası, İstanbul, 1939, s. 18.
[22] Seyit Ali Kahraman- Yücel Dağlı, **Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: İstanbul**, Cilt: 1, Kitap:1, Yapı Kredi Yayınları, 5. Baskı, İstanbul, 2008, s. 222.
[23] İdris Bostan, "Girid'e Dair Bir Lâyiha", **Türklük Araştırmaları Dergisi**, Sayı:2, İstanbul, 1987, s. 19.

yerleştirilmesi toplam 3 ay sürdü. Gemide, Sünbül Ağa, İbrahim Çelebi, Mısır hazinesi, 50 cariye, köleler, 40 adet küheylan at, 500 silahlı asker, 300 tüccar, 200 gemici ve Mısır'a sürgün edilen Mehmet Efendi adamlarıyla toplam 1.300 kişi vardır. Bunların yanında gemide ayrıca hacı kafilesi yer alırken gemiye harp aletleri koyamamışlar ve sadece dört topla beraber İskenderiye'ye doğru yola çıktılar[24].

İbrahim Çelebi Reis her ne kadar yeni yapılmış olan gemiye teçhizat koymak için zaman istemişse de idam edilmekten çekinen Sünbül Ağa'nın bir an önce İstanbul'dan ayrılmak istemesi tehlikeli bir seferin başlamasına neden oldu. Çünkü Akdeniz'de Malta ve Hristiyan korsanları dolaşmaktaydı. Rodos'a kadar sorunsuz bir şekilde ilerken burada Malta korsanlarının bölgede dolaştığı haberini aldılar. Rodoslular geminin birkaç gün Rodos Limanı'nda beklemelerini tavsiye ettiler. İbrahim Reis bu tavsiyeyi onaylasa da Sünbül Ağa'nın ısrarlarıyla gemi beklemeden Rodos'tan hareket etti[25].

Gemiye herhangi bir savaş teçhizatı koyulmadığını duyan Malta korsanları, Mısır yolu üzerinde Kerpe Adası'na demir atarak İbrahim Reis'in gemisini beklemeye başladı. Kerpe Adası'na ulaştıkları an beklenildiği gibi gemi korsanlar tarafından ele geçirildi ve gemideki tüm hazineyi alarak Girit'e geçtiler. Yaşanılan bu olay İstanbul'da konuşulmaya başlayınca padişah donanma hazırlıklarına başlayarak Malta üzerine fetih kararı verilmesine neden oldu[26].

1.3. GİRİT SEFERİ HAZIRLIKLARI

Sünbül Ağa olayının ardından Venedik Balyozu Soranzo divana çağırılarak Malta korsanlarını neden ağırladıkları soruldu. Balyos'un kaçamak cevap vermesi üzerine İbrahim Malta üzerine sefere çıkacak olursa gemilerini verip vermeyeceklerini hakkında bilgi almak istedi. Balyos, gemi verebileceklerini fakat asker ve teçhizat desteğinde bulunamayacaklarını söyleyince aynı hafta Malta üzerine sefer ilan edildi[27]. Esasen Girit'e yapılan bu sefer Osmanlı Devleti tarafından gizli tutulmuştur.

---

[24] Nâimâ Mustafa Efendi, **Târîh-i Naîmâ**, Cilt: IV, Yay. Haz. Mehmet İpşirli, Ankara, 2007, ss. 1011-1012; Seyit Ali Kahraman. – Seyit Ali Kahraman- Yücel Dağlı, **Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: Bursa- Bolu- Trabzon- Erzurum- Azerbaycan- Kafkasya- Kırım- Girit**, Cilt: 2, Kitap:1, Yapı Kredi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2008, s. 167.

[25] Kurtoğlu, s. 19.

[26] **Tuhfetü'l-Kibâr Fî Esfâri'l-Bihâr**, ss. 195-196.

[27] Kurtoğlu, s. 23.

Sefer haberi yalnızca Sadrazam Kara Mustafa Paşa, Şeyhülislam ve İbrahim Paşa tarafından bilinmekteydi. Sultan İbrahim, Venedik üzerine savaş kararı aldıktan sonra ilk iş olarak Silahdar Yusuf Paşa, Hanya seferine tayin etti. Evliya Çelebi, bu tayinin gizli olarak yapıldığını şu şekilde aktarmıştır:

Yusuf Paşa, Sultan İbrahim'in huzuruna çıktığında İbrahim Han; *"Bak Yusuf, sen ne tarafa sefere gidersin"* diye sordu. Yusuf Paşa; *"İnşaallahu Taala Malta gazasına giderim"* dedi. İbrahim Han, "*…Allah'ın izniyle seni Girit gazasına memur eyledim, asla kimsenin haberi olmasın…"* diyerek uyarıda bulunmuştur[28].

Sefer kararının ardından hazırlıklara girişilmiştir. Bu sebeple harcamalar için iç hazineden 3000 kese altın çıkarıldı ve çok kısa bir zaman içinde 300 çektiri inşası için Canik sancağı, Sinop, Amasra, Ereğli, Kocaeli, Edremit bölgelerine kapıcı başı ile haber gönderildi. Böylece kadırga yapımı için Tersane-i Amire'ye lazım olan kereste ihtiyacı giderilmeye çalışıldı[29].

Cezayir, Tunus ve Trablus dayılarına mektup gönderilerek bir sonraki baharda Osmanlı donanmasına katılması için mektupla gönderildi. Ayrıca Hasan Paşa, Rumeli askerlerinin daveti için görevlendirildi. Rumeli'den temin edilen 15.000 kantar barut ve 50 parça top, cephane gemilere yüklenerek Çeşme Limanı'na nakledildi. 20 Nisan 1645 tarihinde sefere tayin edilen memurlara hilatler giydirildi ve on gün sonra hazırlanılan donanma şenlikler düzenlenerek Sarayburnu'ndan yola çıkmıştır[30]. Donanmanın toplam mevcudu hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Fakat yaklaşık olarak 80-100 bin asker toplandığı bilinmektedir[31].

Çeşme ve Selanik'te toplanması emredilen donanmalardan Anadolu askerleri 21 Mayıs'ta 40 parça şayka[32] ile Sakız Limanı'na demir attılar. Burada Rumeli'den gelmesi emredilen askerlerin bir kısmını almak üzere sekiz gün kalmıştır. Rumeli askerleri 98 parça gemi ile Termis Limanı'na gelerek Osmanlı donanmasına katıldı[33].

---

[28] **Evliya Çelebi Seyahatnamesi: Bursa- Bolu- Trabzon- Erzurum- Azerbaycan- Kafkasya- Kırım- Girit**, Cilt: 2, Kitap:1, s. 171.
[29] Kurtoğlu, s. 23.
[30] **Târîh-i Naîmâ**, Cilt:IV, ss. 1029-1030
[31] İsmail Hami Danışmend, **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, Cilt: III, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1972, s. 394.
[32] Üç hafif top ve 50 kişi kapasitesi olan altı düz bir kayık türüdür. Bkz. **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri: Osmanlı İmparatorluğu Kara Kuvvetleri'nin İdari Faaliyetleri ve Lojistik (1299-1913)**, Cilt:3, Kısım:7, Genelkurmay Basım Evi, Ankara, 1995, s. 189.
[33] **Târîh-i Naîmâ**, Cilt:IV, s. 1031.

Yusuf Paşa, 20 Haziran'da Osmanlı donanmasını Girit'in fethi sebebiyle Hanya'ya doğru yola çıktı. Önceden davet edilen yardım donanmalarının toplanmasını beklemek amacıyla Girit ile Todori Kalesi arasındaki bölgeye demir atıp beklemeye başladı. Bu esnada Granbosa yakınlarında Venedik askerlerini esir ederek Rumeli Beylerbeyi, Hasan Paşa, yeniçeri kethüdası Murat Ağa, Somsoncu Başı İbrahim Ağa'nın yönetimi altıdaki askerler ve mühimmat ile Hanya'ya gitmek üzere görevlendirildi[34].

Hanya, adaya giriş için kullanılırsa savaşın devamında da iklim koşulları sebebiyle donanmanın fırtınalı havalarda barınması oldukça kolaylaşacaktı. Bu nedenle ilk adres olarak iskelelere yakınlığından dolayı rahatça ulaşım ve malzeme ikmali yapılacağı düşünülerek stratejik açıdan önemli bir bölgede olan Hanya seçilmiştir. Bu karar yerinde ve düşünülerek verişmiş bir kararır. Çünkü Hanya değil, Kandiye Kalesi seçilmiş olsaydı malzeme ve mühimmat nakli oldukça uzun zaman alacaktı[35].

Venedik Balyosu Soranzo'nun savaş durumu fark etmesi uzun zaman almadı. Sefere çıkılacağını kesinleştirdikten hemen sonra durumu Venedik'e bildirdi. Bu haberin üzerine durumun önemini anlayan General Andera Kornado, savaş hazırlıklarına başlayarak erzak temini, 100.000 Doka altın ve 2.500 piyade askeri ve Papa'nın maddi ve manevi yardımlarını almak için Roma elçisi Foskari'niyi görevlendirdi. Ayrıca Malta, İspanya gemileri ile Roma sefirinden, adanın içinde var olan çetelerden yardım alarak Girit halkına Osmanlı idaresine geçtikleri taktirde zararlı çıkacakları hakkında bir dizi uyarılarda bulunuldu[36].

Venedik, Girit Savaşı'nın başlangıcında 60 kadırga inşası emri vermiştir. Başlarda kaliteli kerestelerden yapılan gemiler savaşın sonuna doğru acilen gemiye ihtiyaç olduğundan dolayı gemi yapımında yaş ağaç kullanılmıştır. Bu tarz gemilerin savaşa hazır olmadan kullanılması savaşın gidişatında büyük pay sahibi olmuştur[37].

[34] **Târîh-i Naîmâ**, Cilt: IV, s. 1032; Kurtoğlu, s. 26.
[35] Gülsoy, **Girit'in Fethi ve Adada Osmanlı İdaresinin Tesisi**, s. 28.
[36] Kurtoğlu, ss. 27-28. **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi**, ss. 18-19.
[37] Panzac, ss. 138-139.

1.4. AYA TODORİ'NİN FETHİ

Sultan İbrahim, Yusuf Paşa'yı sefere çıkarmadan önce Girit'e asker çıkarmasını daha sonra ise Aya-Todori Kaleleri'ni fethedip sığınacak yer olarak kullanılmasını emretmişti[38]. Bu sebeple Yusuf Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu Aya-Todori Kaleleri yakınlarına gelmişti. Bu ada, Girit Adası'na üç dört mil uzaklıkta olan ve Hanya'yı gözetleyen bir konumda bulunuyordu. Her iki kale arasındaki mesafe bir mil kadardı. Kalelerin bir diğer avantajı da içerisinde balyemez toplar, teçhizat, zahire yönünden oldukça zengin olmasıydı[39].

Yusuf Paşa, askerlerin karaya naklini sağladıktan sonra Amasya Beyi Ahmet Paşa, Tırhala Beyi Ahmet Bey, Tunus ve Trablus'tan gelen askerleri Aya-Todori Kaleleri'nin fethi için görevlendirmişti. Ardından da fethi başlatmak üzere sandallar ve hafif yelkenli gemilerle top ateşine tutabilecek mesafeye getirildi. Venedikliler kıyıdaki kaleyi muhafaza edebilmek için yukarda bulunan kalenin boşaltması üzerine Osmanlı ordusu kaleyi teslim almaya gitmişti. Tam bu esnada Venedikliler kale kapısının yanına hazırladıkları lağımları ateşlediler. Fakat bu tuzağa rağmen yukardaki kale Osmanlılar tarafından ele geçirildi[40]. Ardından aşağıda bulunan kalenin muhasarası başladı. Bu kaleyi Biyaçiyo Çoliyano komutasındaki 100 Venedik askeri savunuyordu. Osmanlı donanmasının 500 askere yakın kayıp vermesine yol açsa da şiddetli bir hücum neticesinde duvarlarda açılan deliklerden kalenin içine girmeyi başardılar. Yaklaşık dört saat süren muharebenin ardından 23 Haziran 1645 tarihinde Aya-Todori Kaleleri başarıyla teslim alındı[41].

26 Haziran'da Yusuf Paşa, Hanya karşısına kurulan karargâha geri dönerek savaş esirlerini serbest bıraktı. Ardından mallarını ve canlarını güvence altına alıp şehirden gitmek isteyenleri gemilerle memleketlerine gitmelerine izin verdi. Bunun yanı sıra ağaçların kesilmemesini, yangın çıkarılmamasını ve Rumlara kötü davranışlarda bulunulmamasını emretti. Yusuf Paşa'nın bu davranışı Venedik baskılarından bunalan halk tarafından büyük bir memnuniyetle karşılandı. Hatta ordu

[38] **Evliya Çelebi Seyahatnamesi: Bursa- Bolu- Trabzon- Erzurum- Azerbaycan- Kafkasya- Kırım-Girit**, Cilt: 2, Kitap:1, s. 171.
[39] **Târîh-i Naîmâ**, Cilt: IV, s. 1033.
[40] **Târîh-i Naîmâ**, Cilt: IV, s. 1033; Cengiz, ss. 139-140.
[41] Kâtib Çelebi, **Tuhfetü'l-Kibar Fi Esfari'l-Bihar**, Yay. Haz. İdris Bostan, Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara, 2018, s. 197; Danışmend, s.1645; Kurtoğlu, s. 2.

için zahire temin ederek memnuniyetlerini bildirdiler[42]. Venedikliler için Aya-Todori Kaleleri'nin kaybedilmesi savaşın başlamasının nedeniydi. Bu kayıp ada muhafızları için çok büyük sorunları da beraberinde getirmişti. Çünkü senatoda bulunan kişiler aylardır Venedik hükümetinin daha fazla hazırlık yapması gerektiği hakkında uyarılarda bulunuyordu. Osmanlı donanmasının hazırlıklı gelmesi ise Venediklilerin daha fazla telaşlanmasına neden oldu[43].

1.5. HANYA KUŞATMASI

27 Haziran'da metris hazırlıkları yapılmaya başlanıp akşam olunca Konstantin Kilisesi tepesine metrisler kuruldu. Rumeli Beylerbeyi Hasan Paşa, Alacahisar, Avlonya ve İlbasan Beylerbeyi yedi parça balyemez top ile kuşatmaya katıldı. Haseki Ali Ağa kumandası altındaki yeniçeriler ve Tırhala, Köstendil, İskenderiye Beylerinin emrine dört parça top verilerek sol tarafa, Yanya, Üsküp, Selanik, Ohri, Vilçetrin, Beyleri ve Somoncubaşı İbrahim Ağa altı parça topla sol tarafa metris kurdular. Suda Limanı'na gelecek olan Venedik gemilerini püskürtmek üzere Dukakin Ali Bey, Tunus askerleri görevlendirildi. Serdar Yusuf Paşa ise donanma gemilerini korumaya almak üzere Taşköprü tarafına konuşlandı[44].

Yönetim bakımından Venedik hakimiyetine giren ve "Gaena" ismiyle bilinen Hanya Kalesi, üzerinde 20-25 top ve her biri 1000 savaşçı yerleştirilebilecek kapasitede, toplam yedi burç ile savunuluyordu. Ayrıca kalenin bodrum kısmında önemli miktarda savaş teçhizatı ve genişliği 12 metre, yüksekliği 55 metreye varan hendekler mevcuttu[45]. Savaş hazırlıkları tamamlanmış olup, 28 Haziran'da toplarla kale dövülmeye başladı. Kuşatmanın üçüncü günü, metrislerde değişikliğe gidilme kararı alınmıştı. Anadolu askerleri, serdarları Ahmet Paşa'ya iki top getirip Rumeli metrislerine dahil olacak, Karaman askerleri ise, Somoncu koluna yardım için görevlendirilmişti. Kuşatmanın dokuzuncu günü, Venediklilerin kuvvetleri kuşatmayı haber alıp tahkik ettikten sonra 500 tüfekli fedai askerlerini Suda Limanı'na gönderdi. Burada 400 asker, tüfekli askerlere dahil oldu. Osmanlı ordusu, Dukakin Ali Bey, Tunus ve Mısır askerleri sayıları 500 kadardı. Ali Bey komutasındaki askerler Venedik

[42] **Tuhfetü'l-Kibar**, s. 198, Danışmend, s. 1645.
[43] Mason, s. 51.
[44] **Târîh-i Naîmâ**, Cilt: IV, ss. 1034-1035.
[45] **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi**, s. 24.

askerlerini mağlup edip ağır kayıpla geri dönmek zorunda bıraktılar[46]. Kuşatmanın on yedinci günü, gelmesi emredilen Cezayir askerleri yaklaşık 20 parça gemiyle Suda limanına ilerledi. Cezayir filosu top şenlikleriyle karşılandı. Kuşatmanın başlarında Suda Limanı'nı savunmak için görevlendirilen Avlonya Beyi kale önünden alınarak bölgeye Cezayir askeri yerleştirildi. Venedik ise, Proveditor Generalin yardım için yolladığı 500 adet geçici birlik deniz tarafından saldırıya geçip mağlup edildi. Bu esnada Venedik askerleri huruç hareketi başlatmış, fakat kale kapısından çıkmak üzere hareket edince top ve tüfek ateşine maruz kalarak başarısız olmuştu[47].

Kale hendekleri zapt edilince Venedik kuvvetleri şiddeti arttırarak hendekteki Osmanlı askerlerinin üzerine ateş humbaraları, büyük taşlar ve nefte bulanmış bezler atarak metrisleri ateşe verdiler. Ayrıca top ateşleri birçok askerin ölmesine neden olurken, top arabalarına isabet ederek Osmanlı'ya ağır kayıp verdirmiştir. Tabyalar hendek önüne geldiğinde, Yusuf Paşa, hendekleri değerlendirdi ve metrislere yeni toplar getirilerek güçlendirilmesini emretti. Hendeklerin toprakla doldurularak kapatılmasının çok uzun zaman alacağını söyleyerek, 21 Temmuz 1645'te hücum ederek etmeye karar verildi. Kuşatmanın kırk dördüncü günü 9 Ağustos 1645'te Yusuf Paşa divanda aldığı karar ile ertesi sabah yürüyüş başladı. Hendeklere beş balyemez top yerleştirilip aynı anda ateşlenecekti. Fakat topçular aynı anda ateşlemeyi başarıyla gerçekleştiremedi. Bu aksama sonucu Venedik tarafı bir terslik olduğunu anladı ve kale burçlarına asker, top ve taş desteği yaparak kuvvetli bir savunma gerçekleştirdi. Kaleyi fethedemeyen ve oldukça fazla kayıp veren Osmanlı askerleri metrislere geri dönmek zorunda kaldı[48].

Birinci yürüyüşün başarısızlıkla sonuçlanmasından sonra Yusuf Paşa askerlerin moralini düzeltmek amacıyla hilat töreni düzenleyerek askerlere hediye ve bahşiş dağıttı. Daha sonra durumu Padişah'a bildirerek asker ve zahire yardımı talep etti. İstanbul'a gönderilen telhise cevaben, Ahmet Paşa, Sekbanbaşı Hüseyin Ağa'ya Rumeli sahillerinin muhafazasına görevlendirildi. Anadolu ve Karaman eyaletlerine de ayrıca hükümler gönderilerek orduya katılmaları emredildi. Dört parça kalyon ile Acemi ocağından çıkan 2.000 yeniçeri Girit'e gönderildi. Yusuf Paşa'nın da metrislere

[46] **Târîh-i Naîmâ**, Cilt: IV, ss. 1037-1038; **Anonim Bir Osmanlı Kaynağına Göre Girit'in Fethi**, Yay Haz. Ayşe Pul, Ankara, 2017, ss. 165-166.
[47] Kurtoğlu, s. 30.
[48] Gülsoy, **Girit'in Fethi ve Adada Osmanlı İdaresinin Tesisi**, ss. 33-36.

girerek askeri teşvik etmesiyle beraber ikinci yürüyüş 17 Ağustos 1645'te başladı. Anadolu ve Rumeli askerleri Somoncubaşı koluna, Haseki Ali Ağa kolu da kale kapısı kenarından kale kuşatmasına dahil oldular. Yaklaşık bir saat süren mücadele sonucunda Osmanlı askeri kale burçlarını almış fakat tabyaların teslim alınamamasından dolayı asker geri çekilmiştir[49].

1.5.1. Hanya'nın Fethi

İkinci yürüyüşün de başarısız olmasından dolayı askerler tekrar umutsuzluğa düşmüştü. Yusuf Paşa, askerleri ikna ederek kuşatmanın 54. Günü yeni bir yürüyüşe karar verdi. Fakat üçüncü yürüyüşe karşı koyamayacağını anlayan Venedikliler kaleyi teslim etmeye karar vererek beyaz bayrak çekmiştir. Bunun üzerine elçiler görevlendirilerek Osmanlı metrislerine göndererek barış görüşmelerini başlattı. Kısa bir süre sonra sonuçlanan görüşmede; Venediklilerin can ve malları güvence altına alınarak, Kandiye Kalesi'ne nakledilmelerine karar verilmiştir[50]. Ayrıca Sultan İbrahim, Ozi muhafızı Siyavuş Paşa ile Niğbolu ve Silistre sancaklarında görev yapan kadılara ferman göndererek sefer harcamaları için acilen bedel-i nüzul paralarının tahsil edilmesi ve bu paraların İstanbul'a gönderilmesini istemiştir[51].

Osmanlı donanmasının Yusuf Paşa serdarlığından Hanya'yı kuşatmasının duyulmasıyla beraber Venedik, Avrupa ittifaklarından yardım talep etmiştir. Paris, Viyana, Münster, Madrid ve Napoli elçilerine ve diğer İtalyan temsilcilerine gönderilen yardım mektuplarından geri dönüşü beklediği gibi olmadı. Bu devletlerden yalnızca Malta ve Papalık savaş boyunca yardım gönderebildi. Bunun sebebi Avrupa'nın, 30 Yıl Savaşları ile büyük kayıplar vermiş ve savaşın uzun yıllar sürmesi sebebiyle ekonomik sıkıntı içine düşmüş olmasıdır[52].

22 Ağustos 1645'te şehre giren Osmanlı, burada yönetim kurulmadan önce fetih geleneği gereği Hanya kentinin en meşhur kilisesi olan Santa Nikola Kilisesi camiye çevrilerek Sultan İbrahim'e ithafen Hünkar Cami'si adını verdi. İlk Cuma namazı Hünkar Cami'sinde kılınırken, Hanya'da bulunan diğer meşhur kiliselere Yusuf Paşa'nın ve Musa Paşa'nın ismi verilerek bu camilerde de Cuma namazı

[49] Gülsoy, **Girit'in Fethi ve Adada Osmanlı İdaresinin Tesisi**, ss. 36-37.
[50] Danışment, ss. 397.
[51] **BOA., TS.MA.e**, **no: 717/70.**
[52] Bostan-Özbaran, s. 259.

kılınmıştır[53]. Ardından şehrin idaresini tesis etmek amacıyla memurlar tayin edilmiş, kalelerin tamiri yapılmıştır. Daha sonra Yusuf Paşa, olumsuz iklim koşullarından dolayı Osmanlı donanmasını Sakız Adası'nda Koca Musa Paşa'nın idaresinde bırakmak zorunda kalmıştı. Kendisi ise, 7 Şubat 1646 yılında iki kadırga ile İstanbul'a hareket ederek merkeze geldiklerinde büyük bir sevinçle karşılanıp Padişah huzuruna kabul edilerek hilatler giydirilmiştir[54]. Sadrazam Sultanzade Mehmet Paşa, Hanya'nın fethinin halka duyurulması ve İstanbul'da büyük ve gösterişli şenlikler düzenlenmesi hakkında Siyavuş Paşa'ya mektup göndermiştir[55].

1.5.2. Hanya Fatihi Yusuf Paşa'nın İdamı

Sultan İbrahim, oldukça asabi ve kararlarının hemen gerçekleşmesini isteyen bir karakterdeydi. Dönemin veziri Kemankeş Kara Mustafa Paşa ise sultanın aksine disiplinli ve açık sözlü olduğundan sultanın gelişi güzel her kararını bürokrasi ve devlet işlerinde uygulamıyordu. Kemankeş Kara Mustafa Paşa'nın idam kararından sonra devlet işlerini istekleri doğrultusunda değiştirmeye başlamıştır. Çünkü yerine geçen Sultanzade Mehmet Paşa, sultanın her kararını itiraz etmeden ferman çıkararak onaylıyordu. Ayrıca padişah huzurundaki yerini korumak amacıyla İbrahim'e aşırı pahalı hediyeler sunuyordu. Hatta bu harcamalarını karşılamak için sık sık rüşvet aldığı bilinmektedir[56]. Bürokrasinin durumu kısaca bu haldeyken Hanya fatihi Yusuf Paşa, beklenmedik bir durum ile karşılaştı. Yusuf Paşa'ya yapılan fethin çok masraflı olduğu, sonucuna değmediği ve Paşa'nın teslim olan askerlerin hazineyi alarak gitmesinde izin verdiğinden dolayı Venediklilerden rüşvet aldığı suçlamaları yöneltilmiştir. Bu dedikodularının temelinde ise Hanya gibi önemli bir kalenin fethinden sonra Sultan İbrahim'e getirilen hediyelerin yeterli görülmemesi vardır. Esasen bu eşyaların Yusuf Paşa tarafından saklandığı düşünülerek idamına karar verilmiştir[57].

---

[53] Hasan Ali Cengiz, **Yeniçeri Kâtibi Hasan Efendi'nin Tevârîh-i Cezîre-i Girid Adlı Eseri: Tahlil ve Metin**, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 2018, s. 156.
[54] Cengiz, s. 157; Danışmed, s. 398.
[55] **BOA., TS.MA.e. no: 272/24.**
[56] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, Cilt:3, Kısım:1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 8.Baskı, Ankara, 2011, s. 223.
[57] Danışmend, s. 399; Uzunçarşılı. s. 223.

Yusuf Paşa idam edilince 1645 yılının son aylarında Girit Serdarlığına, Ozi muhafızı Siyavuş Paşa tayin edildi. Kara Mustafa Paşa şikayetlerin ardından Kaptan Siyavuş Paşa, Tersane kethüdası ve 70 kadar derya beyleri ile görüşmelere başladı. Padişah Murat Han, *Tersane-i Amire'nin her gözünde birer yarar baştarda ve diğer geniş yerlerde yirmi adet seksener marangoz arşını çektirir mavunalar yapıla"* diyerek Tersane emini ve kethüdasına ferman gönderdi. Ayrıca Tersane Divanhanesi'nde bulunan beş göz yıkılarak kervansaray büyüklüğünde üç tane yeni göz yapıldı. Burada bir tane padişah baştardası[58] ve iki tane mavna yapımına başlandı[59]. Fakat bir ay sonra Siyavuş Paşa Silistre Sancağına atandı[60]. İbrahim Paşa döneminde Sultanzade lakabıyla bilinen Civan Kapıcıbaşı Mehmet Paşa, Ocak 1646 tarihinde Hanya muhafızı olarak Girit Adasına gönderildi. Selanik üzerinden Gelibolu'ya ulaşarak 26 Mayıs 1646 tarihinde donanma ile yola çıktı. Mehmet Paşa'nın ilk faaliyeti Thomas Morosini'nin Bozcaada ablukasını kaldırmak oldu. Venedik gemilerini başarılı bir şekilde bölgeden uzaklaştırdı fakat bu sefer sırasında donanma kaptanı olan Musa Paşa ile fikir ayrılığına düşerek kendini ön plana çıkardı. 12 Temmuz'da donanmasıyla beraber Hanya Limanı'na gelerek ordunun başına geçti. Burada Suda Kalesi kuşatması emrini verdi. Kuşatma sırasında topların taşınması için askerle beraber harekette bulundu. Fakat 22 Ağustos 1646'da fethi tamamlayamadan hastalığından dolayı vefat etmiştir[61].

1.6. SUDA KALESİ KUŞATMASI VE GAZİ HÜSEYİN PAŞA'NIN GİRİT SERDARLIĞI'NA GEÇMESİ

Mehmet Paşa tarafından fethi kararlaştırılan Suda Kalesi, 21 Temmuz 1646'da kuşatılmıştı. Kara tarafından kuşatılma devam ederken, Hanya Limanı'nın iki yanında 140 parça Osmanlı gemileri hazırda bekletiliyordu. Venedik donanması ise, Suda Limanı'ndaki savunmayı devamlı olarak güçlendiriyordu. 27 Temmuz'da Venedik donanması Suda Limanı'ndan çıkarak Hanya önlerine ilerledi ve bölgede karakol

[58] Kadırga döneminde amiral gemisi olarak görev yapan en büyük ve en güçlü kürekli sınıfına dahil savaş gemisi. Bkz. **Tuhfetü'l-Kibâr,** s. 248.
[59] **Evliya Çelebi Seyahatnamesi: İstanbul**, s. 223.
[60] Bostan-Özbaran, s. 256.
[61] Nazire Karaçay Türkal, **Silahdâr Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke**, Doktora Tezi, Marmara. Üniversitesi. İstanbul 2012, s. 204; Feridun, Emecen. "Mehmed Paşa, Sultanzâde", **DİA,** Cilt: 2, Ankara, 2019, ss. 227-229; Bostan-Özbaran, s. 256.

görevi yapan Cezayir gemilerine top ateşi başlattı. Üç balyemez topun limana çekilmesi ile Venedikliler top ateşine tutuldu. Top ateşi nedeniyle limandan ayrılmak zorunda kalan gemilerden 1000'e yakın Venedik askeri, Osmanlı metrislerine saldırıya başlayınca askerler geri çekilmek zorunda kaldı. Bu haberi alan Mehmet Paşa, Hüseyin Paşa'yı bölgeye göndermişti[62].

Kuşatma devam ederken Mehmet Paşa'nın vefat haberi İstanbul'a geldi ve serdarlık görevi esas görevi, Hanya muhafızlığı olan Hüseyin Paşa'ya verildi. Suda kuşatmasına eskisi gibi devam ettiren Gazi Hüseyin Paşa 24 Eylül'de Apokoron'a gelerek ordunun başına geçti ve kuşatmanın durumunu ordu komutanlarıyla görüşmek üzere burada savaş meclisi kurdu. Görüşmelerde Suda kuşatmasının sonuçlanmasının hayli zaman alacağını, deniz ortasında yalın bir karada bulunmasından dolayı Venediklilerin denizden sürekli yardım alması konuları konuşuldu. Bu olumsuz koşullarda boşu boşuna daha fazla kan dökülmemesi için 66 gün süren kuşatmanın kaldırılması kararlaştırıldı ve Resmo'nun fethi için kuşatma emri verildi[63].

1.7. RESMO KALESİ'NİN FETHİ

Resmo şehri, Girit adasının kuzey kıyısında, Hanya ve Kandiye gibi önemli bir yerdir. Batıya doğru uzanan çıkıntısı üzerinde 1.5 mil uzunluğunda Resmo Kalesi vardır. Önünde geniş bir hendek bulunan kaleyi 10.000 muntazam asker ve 20.000 gönüllü asker koruyordu[64]. Apokoron'da alınan karardan sonra Suda kuşatması için adada bulunan askerlerin bir kısmı Apokoron Kalesi'ni korumak için bırakıldı. Geri kalan askerler ve mühimmat Resmo Kalesi'ne nakledilerek kuşatma hazırlıkları hazırlandı[65].

Sekbanbaşı Murat Ağa, Hanya muhafızlığı görevindeyken gelen ferman üzerine, Apokoron'da orduya dahil oldu. Kaptan Musa Paşa ise paşalar ve beylerle beraber Suda kuşatmasını planlamak üzere toplandı. Fakat kale, yalın bir kayanın üzerinde bulunduğu için karadan giriş mümkün değildi. İlk plan, kaleye sadece limandan ulaşım mümkün olabileceğiydi. Bu sebeple topları ve donanmayı liman kenarlarına yerleştirerek kaleye girmek istediler. Bu fikir mantıklı gelse de kalenin

[62] Gülsoy, **Girit'in Fethi ve Adada Osmanlı İdaresinin Tesisi**, ss. 44-45.
[63] Danışmend, ss. 401-402.
[64] Kurtoğlu, s. 47.
[65] **Târîh-i Naîmâ**, Cilt: IV, s. 1085.

bütün taraflarında büyük toplar bulunması sebebiyle çıkarılan donanmanın daha kıyıya yaklaşamadan yok edilme tehlikesinden dolayı bu fikirden vaz geçildi. Olumsuz koşullar tartıldıktan sonra Suda kuşatması yerine Resmo Kalesi'nin kuşatılmasına karar verildi. Böylece Çuhadar Mustafa Paşa komutasında Apokoron'a taşımak üzere halktan top çekme yardımı, zahire temini ve ücret karşılığında öküz ve merkepler tedarik edildi. Beş parça top ve on iki kolonborna[66] 27 Eylül 1646'da Apokoron'a getirildi[67].

Osmanlı ordusu 7 Ekim 1646'da Resmo önlerine gelmişti. Anadolu Beylerbeyi Osman Paşa, Rumeli Beylerbeyi Hasan Paşa ve Karaman Beylerbeyi komutasında olan ordu kuvvetleri metrislere inerek 3-4 günlük mücadele sonucunda dış kalenin etrafındaki hendeklerine kadar ilerlediler. Ardından ele geçirilen hendekler dolduruldu ve 20 Ekim 1646'da yapılan hücum sonrasında dış kale tamamen ele geçirildi[68]. Dış kalenin kuşatılması sırasında Venedik Generali Kornoro ve Proveditör Molino ölünce Venedikliler iç kaleye çekilmek zorunda kalmıştı. Bunun üzerine şehirde Osmanlı idaresi kuruldu ve Rumlar dükkanlarını kapatmak durumunda kaldı. Ardından limana toplar koyularak Venedik donanmasının olası saldırıları engellenmiş oldu[69]. İç kalede sıkışan Venedik askerlerine gelen yardımlar Kandiye'ye giderken yakalanması üzerine Venedik tarafı iyice bunalmıştı. Kuşatmanın 39. Günü hazırlanan lağımlar ateşlenerek kalede delikler açtılar fakat kaleyi ele geçiremediler. Yapılan mücadeleler sonucunda Osmanlı askerleri kale duvarına tırmanarak bayrak diktiler. Bunun üzerine Venedik askerleri karşılık göstermeyerek beyaz bayrak çektiler[70].

Kale kapıları açık şekilde yapılan sulh görüşmeleri sonucunda sabah divan kuruldu ve kale anahtarı 16 Kasım 1646'da Serdar Hüseyin Paşa'ya teslim edildi. Resmo halkına ise amanname verilerek isteyen kişilerin özgürce şehirden gidebilecekleri ya da şehirde kalabilecekleri söylendi. Hüseyin Paşa, kuşatmada bulunan vüzera ve ümera ile kaleye girerek onları evlere yerleştirdi. Kale içlerinde teçhizat aramakla görevli memurlar tayin edildi. Bunun üzerine memurlar 80 Kantar

---

[66] Kolonbor, kolombora veya kolombor ismiyle bilinen uzun menzilli gemi topudur. Detaylı bilgi için Bkz. **Osmanlı İmparatorluğu Kara Kuvvetleri'nin İdari Faaliyetleri ve Lojistik (1299-1913)**, s. 189.

[67] **Târîh-i Naîmâ**, Cilt: IV, s. 1086; Gülsoy, **Girit'in Fethi ve Adada Osmanlı İdaresinin Tesisi**, s. 46.

[68] Gülsoy, **Girit'in Fethi ve Adada Osmanlı İdaresinin Tesisi**, s. 46.

[69] Danışmend, s. 402.

[70] **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi**, s. 37.

barut ve ele geçirilen topları defterlere kaydederek el koydular. Son olarak ise, fetih geleneğine uygun olarak şehrin en büyük kilisesi Sultan İbrahim Cami'sine çevrildi. Bu camiye çeşitli vakıf kuruldu[71].

1.8. KANDİYE KUŞATMALARI

Kandiye, Girit Adası'nın kuzey tarafında yer almaktadır. Girit'in merkezi konumunda bulunan şehrin 1645-1699 Girit Savaşı sırasında Osmanlı Devleti tarafından alınması yirmi yıldan fazla sürmüştür. Kuşatmanın hayli uzun sürmesinin pek çok nedeni olmakla beraber en önemli nedenlerinden biri adaya bir türlü yardımların nakledilememesiydi. Kaleşehir özelliği taşıyan Kandiye, tabyalı tahkimat sistemi ile korunmaktaydı. Kale önlerinde ise, büyük hendekler mevcuttu. Bu nedenle Osmanlı idaresi sağlanana kadar yerleşim yeri değil, askeri üs niteliğinde donatılmış bir şehir özelliği taşımaktaydı[72]. Yirmi yıldan fazla süren Kandiye kuşatmasını iki dönemde incelemek gerekir. İlk dönem, 1648 senesinden 1667'de Köprülü Fazıl Paşa'nın serdarlığına kadar olan dönemdir. İkinci dönem ise, Köprülü Fazıl Paşa'nın savaşı yönettiği zamandan itibaren 1699 senesi savaşın sonuçlandığı tarihe kadarki dönemdir[73].

1.8.1. Kandiye Kuşatmasının Hazırlıkları

Hüseyin Paşa şehrin doğusundaki Apokoron ve Resmo'yu aldıktan sonra adanın merkezinde bulunan Kandiye şehrini almak için harekete geçti. Keşif yapmak amacıyla 1647'de Kandiye önlerine kadar geldi. Kandiye Kalesi'nde 800 parça top, 12.000 Frenk askerinin yanında 30.000'e yakın yerli kuvvet bulunuyordu. Osmanlı ordusunun ise toplamda 12 topu bulunuyordu. Bu sebeple Girit'in merkezi konumunda olan Kandiye şehrini almak için büyük bir askeri birlik ve malzeme gerekiyordu. Çünkü Kandiye Kalesi, dönemin şartlarında en mükemmel malzeme ve vasıtalarla yapılması bakımından kalenin duvarları oldukça sağlamdı. Kalenin güvenliği sağlamak için kenarlarına hendekler kazıldı. Hanya'nın fethinden sonra General Morosini, kalenin yüksekliğini arttırıp, surlarını güçlendirdi. Kale bu kadar sağlam ve

[71] **Târîh-i Naîmâ**, Cilt: IV, s.1091; Gülsoy, **Girit'in Fethi ve Adada Osmanlı İdaresinin Tesisi**, s. 47.
[72] Ersin Gülsoy, "**Kandiye**" Maddesi, **DİA**, Cilt: 24, İstanbul, 2001, ss. 303-305.
[73] Nuri Adıyeke, "Girit Savaşları ve Birleşik Hristiyan Orduları", **Türkler**, Cilt: 9, Ankara, 2002, s. 739.

güvenlikli olunca İstanbul'dan en az 40 adet balyemez ile ek asker kuvveti gelmedikçe kuşatmaya başlatılamayacağına karar verildi ve durumu İstanbul'a bildirilerek yardım gönderilmesi istenildi.[74]. Askeri kuvvetin haricinde zahire, mühimmat, 200 kişi lağımcı, mimar, taşçı yardımının en az bahar ayından önce gelmesi gerektiği Mir Mehmet Bey aracılığı ile bildirildi. Hüseyin Paşa, Resmo, Kisamo, Apokoron, Milapotama Kaleleri'ni fethedip ordunun ihtiyacını karşıladıktan sonra Hanya'ya gitti. Kaptan Musa Paşa ise, zahire nakli için Rumeli'den 60 kadırga, 2 kalyon, 20 şayka, 150 bargir hazine ve zahireler yardımını için hazırlık yapmaya başladı[75].

Kuşatma hazırlıkları devam ederken Hüseyin Paşa beklediği yardımı bir türlü alamıyordu. Bu sebeple Kandiye kuşatmasını bir süre ertelemek zorunda kaldı ve Kandiye şehrinin etrafındaki yerlerin koruması için hazırlıklar yaptı. Kandiye etrafındaki askerleri ve mühimmatları çevre köylere yerleştirerek bölgenin muhafazasıyla ilgilenmesi için Anadolu Beylerbeyi Hasan Paşa ve Osman Paşa'yı görevlendirdi. Böylece Kandiye çember altına alınacak, beklenen yardım sağlanınca da Kandiye kuşatması başarılı bir şekilde gerçekleşecekti. Bu sırada Venedik sık sık çevre köylere akınlar yapıyor, Kandiye şehrine girişi engelliyordu. 7 Nisan 1647'de Hüseyin Paşa, Osmanlı hakimiyetinde olan bu köyleri korumak ve Kastaru palangasının alınması için Veli Kethüda'yı görevlendirdi. Gün boyu süren çarpışma sonucunda Kastaru ve çevre köyler Osmanlı hakimiyetine alındı[76].

Eylül ayına kadar süren akınlar sonucunda 5 Eylül 1647'de Hüseyin Paşa Kandiye önlerine kadar ulaşmıştır. Musa Paşa ile ulaştırılması gereken yardım ise Eylül ayının sonuna doğru Fazıl Paşa komutasında Hanya Limanı'na getirildi. Bu kuvvet yardımları vakit kaybetmeden Kandiye'ye kara yoluyla nakledildi. Fazıl Paşa daha sonra Tersane-i Amire'ye geri döndü[77]. Hüseyin Paşa, yaşanılan ufak çatışmalar neticesinde gelen yardımı savunması güçlü olan Kandiye Kalesi'ni almak için yeterli bulmadı. En az 40-50 balyemez topun gelmesi gerektiğine karar vererek kuşatmaya tam olarak başlayamadılar. Padişah ise, Hüseyin Paşa'ya 7 Aralık'ta tarihli gönderilen hatt-ı hümayunda paşanın bir an önce kuşatmaya başlaması emredilmişti. Hüseyin Paşa *"Mevsim şartları nedeniyle metrislere girmek mümkün olmayıp, kış bitmeden*

[74] **Hikayet-i Azimet-i Sefer-i Kandiye**, ss. 7-8; Uzunçarşılı, s. 220; Adıyeke- Adıyeke, s. 52.
[75] Cengiz, ss. 178-179.; Pul, ss. 226-227.
[76] Gülsoy, **Girit'in Fethi ve Adada Osmanlı İdaresinin Tesisi**, ss. 49-51.
[77] **Tuhfetü'l-Kibâr Fî Esfâri'l-Bihâr**, ss. 203-204.

Girit'e nakledilecek olan 800 lağımcı ve 300 topçunun gelmesi lazımdır" diyerek cevap verdi[78].

Kandiye şehrinin Güneydoğu'sunda bulunan Yerapetro ve Miranbelo Kalelerinin etrafındaki köylerde, 1648 yılının ilk aylarında Osmanlı topraklarına dahil oldu. Böylece, 1648 yılında Kandiye önlerine kadar ilerleyen ordu, yardım gemilerinin güzergahını hemen hemen netleştirdi[79]. Venedik ise, Grimani filosunun Sakız önlerinde büyük bir felakete uğramasına rağmen yardımların gecikmesi için Çanakkale Boğaz ablukası stratejisini devam ettirmiştir.

1.8.2. Kandiye Kuşatmasının İlk Dönemi

Kandiye'nin kuşatılması için Hüseyin Paşa'nın İstanbul'da istediği topların denizden nakledilmesi lazımdı. Fakat Musa Paşa ablukayı kırıp mühimmat ve zahireyi ulaştıramadığı için topların naklini karadan yapılması elzem olmuştur[80]. Bütün olumsuzluklara rağmen yeterli sayıdaki topların yakında gelmesi ümidiyle 30 Nisan 1648 senesinin ortalarından itibaren iki balyemez top ve altı kolonborna ile kaleye taarruz hareketini başlatılmıştır. Osmanlı askerinin kuşatma sırasında metrislere ilerlemiş olması savaşın seyrini değiştirememiştir. Ammarzade Mehmet Paşa'nın vermiş olduğu karardan dolayı komutasındaki donanmanın geri dönmesi yardım gelmesini engellemişti. Bu sebeple Ammarzade Mehmet Paşa, Girit'i tehlikeye düşürdüğü için idam edilmiş ve yerine Voynuk Ahmet Paşa tayin edilmiştir. Hüseyin Paşa ise, sık sık askerlerin zor durumda olduğunu ve yiyecek sıkıntısı çektiğini *"Askerin takati kalmadı, zahirenin bir gün önce gelmesi lazımdır."* diyerek durumu İstanbul'a bildirmiştir[81].

6 Temmuz 1648'da Rumeli ve Anadolu kolundan Venedik üzerine harekât düzenlenmiştir. Venedik askerleri bu harekâtı geri püskürtmeye çalışsa da yürütülen mücadele sonucunda kale duvarlarında delikler açılmaya başlanmıştır ve tabyaları zaptedilmiştir. Osmanlı'nın baskısından sonra Venedikliler bu mücadeleden başarılı bir sonuç alamayacaklarını düşündükleri için kaleyi teslim etmek istediler. Fakat ertesi gün Venedik'in, Malta ve Papalıktan yardım gelmesi üzerine kaleyi teslim etmekten

[78] **Târîh-i Naîmâ**, Cilt: IV, s. 1108.
[79] Gülsoy, **Girit'in Fethi ve Adada Osmanlı İdaresinin Tesisi**, s. 52.
[80] Kurtoğlu, s. 50.
[81] **Târîh-i Naîmâ**, Cilt: IV, s. 1127; Danışmed, s. 407.

vazgeçmişlerdi[82]. Kuşatma sırasında Fransa Kralı ve Papa'nın hazırladığı seçkin gönüllü gruplarından oluşan iki birleşik ordu desteği almıştır. Bu ordunun önderliğini Duc de la Freuillade yapmıştır. Orduda Kralın 6.000 askerden oluşan hususi ordusu, 500 Fransız şövalyesi, 3.000 Alman, Malta ve İtalyan şövalyelerin yanında Villemor de Saint-Pol kontu, Neufchâtel prensi gibi soylular da orduya katılım sağlamıştır[83].

Ertesi sene Kaptan Voynuk Ahmet Paşa toplamda 73 parça gemi ile 2 Mayıs 1649 tarihinde İstanbul'dan yola çıkmıştır. Çanakkale Boğazı'na geldiğinde Ciacomo Riva komutasındaki Venedik ablukasıyla karşılaşınca Ahmet Paşa mücadeleye girişti. Alınan tedbirler sonucunda Boğaz'dan çıkmayı başaran donanma Girit'e ulaşmıştır. Fakat gelen yardımlar ordu ihtiyacını karşılamakta yetersiz kalmıştır. Bunun üzerine Venediklilere gelen yardımlar sonrasında kalede düzenlenen şenlikler ve Zurnazen Mustafa Paşa'nın kışkırtmaları da eklenince Osmanlı ordugahında huzursuzluk artmıştır. Askerlerin bu huzursuzluğu 1 Ağustos 1649 yılında Hüseyin Paşa'ya karşı isyan çıkarmasına sebep olunca cephanenin Resmo'ya taşınmasına ve Kasım ayına kadar kuşatmanın kaldırılmasına karar verildi[84].

Voynuk Ahmet Paşa'nın Suda kuşatması sırasında vefat etmesi üzerine tayin edilen Kaptan Haydar Ağazade Mehmet Paşa ile gönderilen yardım gemileri ablukayı geçemediği için Girit'e ulaştırılamadı. Kara Hoca ve Hanya'da hazır bulunan komutan ve askerler Hüseyin Paşa'ya mektupla katılmak istediklerini bildirmesi üzerine 19 Ağustos 1649'da ikinci kuşatma başlamıştır. Orduya destek gelmesi haberinin üzerine askerler metrislere tekrar girmeyi kabul ettiler. Fakat ilk kuşatmada olduğu gibi boğaz ablukası sebebiyle sözü edilen yardımın bir türlü gelememişti. Üzerine bir de Venediklilerin lağım ateşleri orduyu büyük bir sıkıntıya sokmuştu. Osmanlı ordusunun ağır kayıp vermesi ve kış mevsiminin yaklaşması ordunun geri çekilmesine neden oldu. 1649 yılı sonlarında askerlerin istekleri doğrultusunda Kesteru yakınlarında bir kale yapılarak tüm askeri cephane buraya nakledilmiştir. 20 Nisan 1650'de ise İnadiye adıyla bilinen Yeni Kale'nin temeli atılıp kısa bir süre sonra toplanan cephaneler ve metrislerden çıkan askerler bu kalelere taşındı[85]. İnşa edilen kaleler genellikle nakliye

[82] Gülsoy, **Girit'in Fethi ve Adada Osmanlı İdaresinin Tesisi**, s. 55.
[83] Adıyeke, "Girit Savaşları ve Birleşik Hristiyan Orduları", ss. 741-742.
[84] Kurtoğlu, s. 60; Bostan-Özbaran, s. 257.
[85] Bostan-Özbaran, s. 257; Gülsoy, **Girit'in Fethi ve Adada Osmanlı İdaresinin Tesisi,** ss. 57-59.

ihtiyacını gidermek için Osmanlı'nın kuruluşundan beri taklit olarak kullanılan havale kulelerine benzer şekildeydi[86].

İkinci kuşatmanın kaldırılmasından sonra Girit Adası'nda savaş yavaşlamış ve savaşın merkezi Voynuk Ahmet Paşa'nın mücadeleleriyle beraber Akdeniz sularına doğru kaymıştır. Bunun sebebi 1650'lerde şiddetini giderek devam ettiren boğaz ablukasıydı. Ayrıca Osmanlı'nın iç meseleleri de Girit'te yaşanılan bu sıkıntıları unutturmuştu[87]. Abluka sebebiyle adaya yeterli miktarda zahire ve teçhizat yardımı gelemediği için ihtiyacı giderilemeyen askerler harekât planları yapılmasına rağmen metrislerden çıkamıyordu. Bu sebeple planlanan Kandiye Kuşatması bir türlü gerçekleşemiyordu. 1651 senesinden sonra 1652, 1653, 1654, 1655 yıllarında Girit'e yardım gelmiştir. 1656 yılına gelindiğinde ise Girit Adası'nda durum bir hayli kötüleşmişti. Kandiye kuşatmasını sürdüren askerler zor durumda olduklarını anlatmak amacıyla feryatnameler gönderiyordu. Bu feryatnamelerin birinde askeri kuvvetin yetmediği, maaşların azlığı ve zahire yetersizliği hakkındaki konularda şikayette bulunup, eğer gerekli yardım gelmez ise alınan kalelerin Venediklilere teslim edeceklerini yazmışlardı[88]. Kenan Paşa komutasında yola çıkan donanma, Venedikliler ile Çanakkale önlerinde şiddetli muharebeye girmiştir. 1656 Çanakkale Muharebesi İnebahtı'dan sonra en büyük yenilgi olarak kaynaklarda yer almıştır. Muharebe sonrasında Limni, Semadirek ve Bozcaada'nın işgal edilmiş, süregelen olaylar Köprülü Mehmet Paşa'nın sadaretine kadar devam etmiştir[89].

14 Eylül 1656'da Köprülü Mehmet Paşa'nın sadrazamlığa geçmesi ile Girit Savaşı'nda yeni bir dönem başladı. Adaların abluka altında olması büyük bir kargaşa yaratmışken Mehmet Paşa görev koşullarını kabul ettirerek göreve başladı. Mehmet Paşa'nın ilk faaliyeti Bozcaada ve Limni'yi geri aldıktan sonra kendisine rakip olarak gördüğü Gazi Hüseyin Paşa'yı görevden alarak yerine 1658'de Kör Hüseyin Paşa'yı tayin etmesi oldu. Fakat Hüseyin Paşa serdarlığa geçmesinden bir sene sonra vefat etti

[86] Detaylı bilgi için bkz. Veysel Göger, "Osmanlıların Kandiye Kuşatması Sırasında Girit Adası'nda Kurdukları Tophane (1666-1670)." **Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi**, Sayı:38, 2018, s. 108.
[87] Adıyeke-Adıyeke, s. 52.
[88] Uzunçarşılı, s. 338.
[89] Lord Kinross, **Osmanlı İmparatorluğunun Yükselişi ve Çöküşü**, Çev: Meral Gaspıralı, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 2008, s. 22.

ve yerine Tavukçu Mustafa Paşa geçti. Bu dönemde Osmanlı'da iç isyanlarla meşgul olduğu için Girit'le ilgilenilemedi[90].

Köprülüler dönemi Girit savaşının dönüm noktası olmuştur. Bu üç yıl içinde Osmanlı Devleti, iç isyanlarla meşgul olurken her sene serdar değişikliği yapılmak zorunda kalmış, istikrar sağlanamamıştır. Veziriazam Köprülü Mehmet Paşa, 31 Ekim 1661 yılında vefat edince ertesi gün oğlu Fazıl Ahmet Paşa tayin oldu. 1658-1664 yılları arasında Avusturya ile savaş dönemine girildiği için Osmanlı'nın Girit'teki faaliyetleri Kandiye etrafında varlıklarını sürdürmekle sınırlı kalmıştır[91]. Avusturya ile barış dönemine girildikten sonra Sadrazam Fazıl Ahmet Paşa'nın "Girit Serdarı" sıfatıyla ilk faaliyeti, devlet kaynaklarını tüketen Girit Adası'ndaki mücadeleye son vermek oldu. Bu karar neticesinde kuşatması yıllardır süren Kandiye seferi için hazırlıkları girişilmiştir. Hazırlık sürecinde ise, Osmanlı ordusunda görev yapan tüm serhatler Girit'e gönderilmek üzere görevlendirildi. Ardından 18 Mart 1666 yılında Fazıl Ahmet Paşa komutasındaki ordu ve donanma 16 Ağustos'ta İstefe'ye geçerek Rumeli ve Anadolu'da hazırlanan zahire, asker ve mühimmat ihtiyacı orduya dahil edilerek Hanya'ya aktarıldı[92].

1.9. GİRİT SAVAŞLARININ SONU: KANDİYE'NİN FETHİ

1667 yılında hazırlıkların tamamlanmasıyla beraber savaşın en kanlı evresine geçildi. Kış ayı sebebiyle aşırı yağışlar metrislerdeki mücadeleyi Osmanlı ve Venedikliler için oldukça zorlaştırdı. Ayrıca balçık oluşumu askerlerin hareket etmesini engelliyor, Humma ve veba salgını askerlerin ölümüne neden oluyordu[93]. Hatta Evliya Çelebi savaş sırasında sıtma hastalığına yakalanmış ve iyileştikten sonra sıçan yoluna geri geldiğini belirtmiştir. Bu mücadelenin korkunç boyutunu *"Gece gündüz çarpışmalar ve vuruşmalar günden güne artıp 1000-2000 insanın kelle ve paçaları ile şehitlerin kanları ırmak gibi aktı."* şeklinde aktarmıştır[94].

---

[90] Öztuna, s.71; Gülsoy, **Girit'in Fethi ve Adada Osmanlı İdaresinin Tesisi**, ss.63-64.
[91] Daniel Panzac, **Osmanlı Donanması (1572-1923)**, Çev: Ahmet Maden, Sertaç Canpolat, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2.Baskı, İstanbul, 2020, s. 153.
[92] Bostan-Özbaran, s. 258; Gülsoy, **Girit'in Fethi ve Adada Osmanlı İdaresinin Tesisi**, ss.107-109.
[93] Adıyeke-Adıyeke, s. 53; Veysel Göger, "Taş Yasdanup Toprak Döşenenler: Kandiye Kuşatması Örneğinde Osmanlı Askerlerinin Metristeki Mücadele ve Yaşamı (1667-1669)." **Osmanlı Araştırmaları**, Cilt: 52, Sayı:52, 2018, ss. 54-55.
[94] Ali Seyit Kahraman- Yücel Dağlı, **Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: Gümülcine, Kavala, Selanik, Tırhala, Atina, Mora, Navarin, Girit Adası, Hanya, Kandiye, Elbasan, Ohri, Tekirdağı**, Cilt: 8, Kitap: 1, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2011, s. 391.

1668 yılına gelindiğinde savaşın seyrini değiştiren en önemli strateji, Osmanlı Devleti'nin iaşe desteğini İstanbul yerine Eğriboz'dan yapmaya karar vermeleri olmuştur. Çünkü Venedik savaşın başlamasından beri boğazı abluka altına alıp iaşeyi kısıtlaması sebebiyle Girit Savaşı'nın uzamasına neden olmuştu. Eğriboz'un üs olarak kullanılmasından sonra gidişat tamamıyla değiştirerek 30 Haziran 1668'de asker ve ikmal desteği sağladı. Bu tarihten itibaren şiddetlenen lağım savaşları kış ayları içinde de devam etti. Osmanlı'nın hareket alanı surlara doğru iken Venedik'te karşı hareket yapmaya devam etti[95]. Venedik bu sırada savaşın sonuna gelindiğini anlasa bile kaleyi teslim etmekte direniyordu. Hatta kalenin içinde sıkışıp Kandiye'ye yardım etmek konusunda tamamen çaresiz kalmalarına rağmen sık sık Osmanlı metrislerine elçiler aracılığıyla mektuplar yazarak kalenin içinde durumun çok iyi olduğunu ve yardım geleceğini yazıyordu[96].

Kandiye savaşının son üç yılı oldukça şiddetli geçtikten sonra Osmanlı Devleti'nde yaşanılan iç karışıklıklara rağmen toplanılan kuvvetler Kandiye'yi kuşattı. Venedik Kandiye Kalesi'ne sıkışmış ve yardıma ihtiyacı olduğunu anlamış durumdaydı. Bu sebeple 1669 yılında Fransa'dan yardım talebinde bulundu. Fakat Osmanlı-Fransa dostluk ilişlerinin görünürde devam etmesi için Fransa başlarda yalnızca para desteği sağlarken daha sonraları Alman kuvvetlerle beraber savaşa dahil oldular. Malta ve Papa ise kadırga desteği sağladı. Bu desteğe rağmen ilkbaharda Kandiye Kalesi önünde yaşanılan mücadelede Fransızların 58 toplu Therese kalyonu tamamen infilak edilince yardıma gelen kuvvetler tedirginlik yaşamaya başladı. Osmanlı'nın Venedik karşısında bu başarısı yardıma gelen kuvvetlerin Venediklileri yalnız bırakarak ülkelerine geri dönmesi ile sonuçlandı[97]. Bu durum savaşın gidişatında Venedik için ani ve şiddetli yıkımına neden oldu.

Yaşanılan moral bozukluğu ile Venedik tarafından Osmanlı'ya geçişler yaşanmıştır. Bu kişilerden Müslüman olanlar ödüllendirilirken, gayrimüslim olarak kalmak isteyenler uygun bir zamanda gitmek istedikleri yere nakledildi. Her ne yaparsa yapsın kaleden çıkamayacağını anlayan Morosini, 25 yılın sonunda Fazıl Paşa ile anlaşma yapmak istediğini bildirdi. 1 Eylül 1669 yılında başlayan barış görüşmelerde Venedik, Osmanlılarla savaş sonrasında ilişkilerin bozulmaması

[95] Adıyeke-Adıyeke, s. 53; Bostan- Özbaran, s. 259.
[96] Gülsoy, **Girit'in Fethi ve Adada Osmanlı İdaresinin Tesisi,** s. 128.
[97] **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi**, s. 76; Panzac, ss. 154-155.

amacıyla savaşın devam etmesinde kendileri için bir sakınca olmadığını söyleyerek dostluk stratejisi izledi. Fakat bu sırada Osmanlı ordusu çoktan kaleye girmişti. Yapılan görüşmeler neticesinde, 6 Eylül tarihinde Paliokastro anlaşması imzalandı. Bu anlaşma ile Kandiye Kalesi teslim alındı ve 25 yıldır her iki tarafın da ağır kayıplar verdiği Girit Savaşı Osmanlının başarısı ile sonuçlandı[98].

Yerasimos, Paliokastro Anlaşması'nı Venediklileri için diplomatik ödül olarak tanımlamıştır[99]. 18 maddeden oluşan anlaşma maddelerinin ilk ikisi savaş malzemelerinin teslim edilmesi ile ilgilidir. Rehineler ise serbest bırakılırken savaş sırasında casusluk faaliyetlerinde bulunanlar affedilecekti. Halkın ve askerlerin ülkeden ayrılması için 12 gün süre verildi. Kilisedeki değerli eşyaları götürmek serbest olacaktı. Kandiye Kalesi ve adanın tümü Osmanlı'ya verilip, sadece Granbosa, Suda, Spinalanga Kaleleri Venedik'te bırakıldı. Ardından Paliokastro Anlaşması, her iki devlet tarafından mühürlendikten sonra Türkçe, İtalyanca kopyaları kaptanlara teslim edildi[100].

[98] Adıyeke-Adıyeke, ss. 54-55; **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi**, ss. 81-82
[99] Joseph de Tournefort, **Tournefort Seyahatnamesi**, Cilt: 1-2, (Ed: Stefanos Yerasimos), Kitap Yayınevi, İstanbul, 2005. s. 19.
[100] **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi**, ss. 83.84.

İKİNCİ BÖLÜM

GİRİT SAVAŞI SIRASINDA ÇANAKKALE ABLUKASI'NIN SİYASİ-ASKERİ GELİŞMELERİ

2.1. ÇANAKKALE BOĞAZI'NIN STRATEJİK ÖNEMİ

Çanakkale Boğazı, her dönem çeşitli isimlerle anılmıştır. İlkçağlarda "Hellespontus" olarak bilinen boğaz, ismini mitolojideki Kral Athamas'ın kızı Helle'nin adından almıştır. Ayrıca kaynaklarda sık sık İstanbul Boğazı ile aynı isimle anılmıştır. Örneğin Orta Çağ döneminde yaşayan İdrîsî'nin eserlerinde hem İstanbul Boğazı'na hem de Çanakkale Boğazı, "İstanbul Boğazı" ve "Abydos Boğazı" isimleri ile anılmıştır. Batı kaynaklarında, Truva Kralı Dardonos'un ismini taşıyan şehir anlamına gelen "Dardaneller Boğazı" adı verilmektedir. Osmanlı döneminde yazılan eserlerde ise, genellikle "Akdeniz Boğazı" olarak geçmektedir. II. Mehmet'in boğazın Anadolu kıyısına inşa ettirdiği Kale-i Sultaniye'den sonra Çanakkale Boğazı da bu isimle anılmaya başlamıştı. 20. yüzyıldan sonra günümüzdeki bilinen ismiyle (Çanakkale Boğazı) anılmaya başlamıştır[101].

Çanakkale Boğazı, coğrafi ve stratejik bakımdan her zaman önemli ve işlek noktalardan biri olmuştur. Akdeniz'den Karadeniz'e geçişin, Anadolu ve Avrupa kıtası arasındaki bağlantının kilidi olmuştur. Böylece iç ve dış ticaretin merkezi haline gelmiş, boğazın her iki yakasında da geniş hinterlandı sayesinde önemli bir yerleşim bölgesi olmuştur[102]. Çanakkale Boğazı, konum itibari ile İstanbul Boğazı'nı Marmara ve Ege denizini birbirine bağlayan bir boğazdır. Jeostratejik öneme sahip olan boğaz, aynı zamanda da deniz taşımacılığı gücünü elinde bulunduruyordu. Şehirdeki hisarın surlarla çevrilmiş olması, şehir güvenliği açısından avantajlı konuma getirmiştir. Ayrıca limanların ve tersanesinin olması gemiler için üs olma özelliği kazandırmıştır. Anadolu'da ihraç edilen veya ithal edilen malzemenin aktarım merkezi olmasından dolayı Çanakkale Boğazı, yerli ve yabancı tüccarların gözdesi olmuştur[103].

---

[101] Metin Tuncel, "Çanakkale Boğazı" Maddesi, **DİA,** Cilt:8, İstanbul, 1993, ss. 199-203.
[102] Vehbi Günay, "XIV. Yüzyılın İlk Yarısında Çanakkale Boğazı Yöresine Genel Bir Bakış", (Ed. Mustafa Demir), **Çanakkale Tarihi I.**, Değişim Yayınları, İstanbul, 2008, s. 82.
[103] Gül Tuba Dağcı, "Osmanlı'dan Cumhuriyete Çanakkale Boğazı", (Ed. Mustafa Demir), **Çanakkale Tarihi I.**, Değişim Yayınları, İstanbul, 2008, s. 135; Günay, s. 92.

Kuzey, orta ve güney olmak üzere üç bölgeye ayrılan Çanakkale Boğazı'nın uzunluğu, orta hattan ölçüldüğünde 30 mil kadardır[104]. Şekil bakımından İstanbul Boğazı'na benzemektedir. Fakat boğazın boy ve en ölçüleri İstanbul Boğazı'nın iki katı kadardır. Seddülbahir ile Çankaya Burnu arası baz alındığında Avrupa kıyılarının uzunluğu 78 km. olarak ölçülmüştür. Anadolu kıyılarının uzunluğu ise, Kumkale Burnu-Çardak Feneri arası 94 km. ölçülmüştür. Boğazın derinliği bölge bölge değişmekle beraber yaklaşık olarak 60 metredir. Kuzey tarafında 95 metreye, Nağa Burnu civarında 102 metreye, Çanakkale-Kilitbahir çizgisinin kuzey tarafında ise 106 metreye kadar ölçüldüğü bilinmektedir[105]. Çanakkale Boğazı'nın iklim şartları oldukça serttir. Bölgede rüzgarsız geçen gün sayısı neredeyse yoktur. Özellikle Çanakkale Boğazı'nda en sık görülen rüzgar türleri poyraz ve lodostur. Rüzgarın en fazla olduğu ay Mart ayı, en düşük olduğu ay ise Ağustos ayıdır[106]. Venedik ile girilen savaşların en büyük dezavantajı sürekli devam eden şiddetli rüzgar ve ters akıntı olmuştur. Ters akıntının hızı 6-7 knota ulaşabiliyordu. Bu sebeple Çanakkale Boğazı'ndan Marmara'ya geçmek isteyen gemiler rüzgar yönünün batıya veya güneye dönmesini beklemek zorunda kalmıştır[107].

2.2. GİRİT SAVAŞI ÖNCESİ ÇANAKKALE BOĞAZI'NDA OSMANLI-VENEDİK MÜCADELESİ

"Power sea" olarak isimlendirilen deniz gücünü, tarihin her döneminde belirli bir devlet elinde tutarak en güçlü deniz devleti haline gelmiştir. Deniz devletleri, donanmalarını her seferinde yenileyip dünya üzerindeki bütün denizlerin kontrolünü sağlamayı hedeflerler. 11. yüzyıldan sonra Akdeniz'in egemenliği de Venedik ve Ceneviz gibi deniz devletlerinin eline geçmiştir[108]. 12. yüzyıl başlarında bölgeye Türkmen deniz beylikleri aracılığıyla Türkmen akınları başlamıştır. Karesi Beyliği Çanakkale Boğazı'nın doğu kıyılarına ilerleyerek 1305'te Eceabat'ı fethettiler. Böylece boğazın batı yakasını da hakimiyet altına almış oldular. Fakat daha sonra

[104] Dağcı, s. 135.
[105] Metin Tuncel, "Çanakkale Boğazı", (Ed. Mustafa Demir), **Çanakkale Tarihi I.**, Değişim Yayınları, İstanbul, 2008, s. 121.
[106] Rüştü Ilgar, "Çanakkale Fiziki Coğrafyası", (Ed. Mustafa Demir), **Çanakkale Tarihi I.**, Değişim Yayınları, İstanbul, 2008, ss. 187-188.
[107] Günay, s. 91.
[108] Halil İnalcık, Akdeniz'de Egemenlik ve Çanakkale Boğazı (1500-1700)", (Ed. Mustafa Demir), **Çanakkale Tarihi I.**, Değişim Yayınları, İstanbul, 2008, s. 53.

Karesi Beyliği'nin elindeki toprakları ele geçiren Osmanlılar Çanakkale Boğazı'nın Anadolu kıyılarını alarak Akdeniz'deki hakimiyet mücadelelerine girmiş oldu. Osmanlıların yanı sıra deniz ticareti ile var olan Venedik, Ceneviz ve Piza gibi İtalyan devletleri Çanakkale Boğazı çevresinde rekabet içine girince bu durum Bizans için boğaz sorununu ortaya çıkardı. Bu rekabet ortamında İstanbul'u elinde tutmak isteyen Bizans, Çanakkale Boğazı'na kadırgalar naklederek boğaz güvenliğini sağlamaya çalıştı. Fakat boğaz geçişlerinde sorun yaşayan Ceneviz ve boğazın doğu kıyısına yerleşen Osmanlılar ile 1352 tarihinden itibaren iş birliği içine girerek Bizans'a karşı birlikte hareket etmeye başladılar. 12. yüzyılın ortalarında Osmanlılar, Gelibolu ve Edirne'yi fethederek Rumeli'ye yerleştiklerinde İstanbul ile Akdeniz'i birbirine bağlayan tek deniz yolunu kontrol altına almış oldu. Osmanlıların Rumeli'ye geçmek için Çanakkale Boğazı'nı kullanmaları Bizans için tehdit oluşturmaya başladı. Böylece Osmanlı ile Bizans arasındaki ilişkiyi geçiş problemi belirlemeye başladı. Bu dönemde deniz gücünde hakim bir devlet olan Venedik ile iş birliği yaparak sık sık boğaza devriye donanmaları göndermiştir. Boğazdaki güvenlik sorununu çözmeyi hedefleyen Osmanlı Devleti, 1396'da Anadolu Hisarı ve 1452'de Rumeli Hisarı'nı inşa etti. Buna karşı Niğbolu (1396) ve Varna (1444) savaşlarından sonra Bizans ile Avrupa Haçlı ittifakları gündeme geldi. Yapılan ittifakların temel amacı Gelibolu'yu ele geçirip İstanbul'a ulaşımı kesmek olmuştur[109].

Osmanlı Devleti'nin sınırları genişleyip Akdeniz bölgesine ilerledikçe karşısındaki en büyük deniz gücü Venedik olmuştur. Denizlerde Venedik'e karşı hakimiyet kurabilmek pek mümkün değildi. II. Mehmet'in İstanbul'u fethetmesinin hemen ardından, kıyı şehirlerde bulunan koloniler Osmanlı Devleti'nin harac-güzarı haline geldi. Böylece Osmanlı'nın Boğazlardaki egemenliği bu şekilde arttı. Osmanlı Devleti, Karadeniz üzerinde egemenlik sahibi olduğunda Venedik ve Ceneviz yukarı çıkıp Osmanlı donanması karşısında faaliyet gösteremediler. Bunun üzerine Çanakkale Boğazı ve İstanbul Boğaz'ına kaleler inşa ederek boğazın kontrolünü tamamen eline aldı[110].

İnşa edilen kalelerden ilki Kilidü'l Bahr (Kilitbahir Kalesi) Kalesi'dir. Kilitbahir Kalesi, Fatih Sultan Mehmet tarafından Çanakkale Boğazı'nın Rumeli

[109] İnalcık, Akdeniz'de Egemenlik ve Çanakkale Boğazı (1500-1700), ss. 65-66; Tuncel, "Çanakkale Boğazı" Maddesi, ss. 199-203.
[110] İnalcık, Akdeniz'de Egemenlik ve Çanakkale Boğazı (1500-1700), s. 54.

kıyısına inşa ettirilmiştir. Boğazın geçiş kontrolünü sağlamak amacıyla inşa edilen kale Evliya Çelebi'ye göre, 1452 senesinde inşa edilmiştir. Tursun Bey ise, fethin ardından Eceovası ismiyle bilinen boğazın en dar kısmında iki tane kale yapıldığını yazmıştır. Kritovulos, 1463 senesi olaylarında kalelerin tamamlanması için donanma kumandanı Yâkub Bey'in görevlendirildiği ve 1464-1645 tarihinde tamamlandığını yazmıştır. Kendine has bir mimarisi olan kalenin ana kulesi üç yapraklı yonca şeklindedir. Yonca yapraklarının içi avlu şeklinde olup, dış surlar, iç kale surları, iç kale olmak üzere üç kısımdan oluşmaktadır. Böylece daire avlusuna yapılan saldırılarda içeri girilse bile bağlantı kapıları kapatılır ve diğer kısımlar koruma altına alınarak kalenin güvenliği sağlanırdı[111]. Diğer bir kale ise, boğazın Anadolu kıyısına inşa edilen Kale-i Sultaniye'dir. Tam olarak hangi tarihte yapıldığı bilinmemekte olup günümüzde Çanakkale Kalesi olarak adlandırılır. İki kale arasındaki mesafe yaklaşık olarak 1200 ile 1250 metre olarak ölçülmüştür. Kalenin iki cephesi deniz, bir cephesi kara, bir cephesi de akarsu tarafına bakmaktadır. Bahsedilen bu kaleler İstanbul'un giriş çıkışını kontrol altına almıştır. Böylece Venedik'in Çanakkale Boğazı'nı geçmesi imkânsız hale gelmiştir[112].

Osmanlı'nın Venedik karşısında tamamen üstünlük kurup "power sea" konumuna gelmesi Preveze Deniz zaferiyle beraber olmuştur. Fakat sonrasında Akdeniz'de, Fransa, İngiltere ve Hollanda denizcilerinin bölgeye gelmeleri Osmanlı ve Venedik gemi teknolojisini geride bırakmıştır. Çünkü bu dönemden Akdeniz sularına kadırgalar hakimken Atlantikli denizcilerin bölgeye gelmesinden sonra kadırga dönemi son bulmuş, yerine yüksek bordalı gemiler gelmiştir. "*Bretoni*" ismi verilen bu gemilerin her birinde 40-50 top taşıyabiliyor ve bir tanesi yaklaşık on tane kadırgayı yok edebilecek güce sahipti. Bu nedenle 1590'lardan sonra hem Osmanlı hem de Venedik hakim deniz gücü olmaktan çıkmıştır[113]. Bu zayıflamanın en hissedilir zamanı 1645-1699 Girit Savaşı'dır. 25 yıl süren zorlu savaş döneminde süregelen Çanakkale Boğaz ablukasıyla beraber boğaz güvenliğinin ilk kez ciddi anlamda tehlikeye düştüğü bir döneme girmiştir.

---

[111] Sema Eyice, "Kilitbahir Kalesi" Maddesi, **DİA**, Cilt:26, Ankara, 2002, ss.22-23; Salih Murad, Hatip, **Çanakkale Boğazı (Bahr-i Sefid Boğazı) Savunma Sistemi 1770-1918**. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2013, ss. 44-45.
[112] Eyice, ss. 22-23.
[113] İnalcık, Akdeniz'de Egemenlik ve Çanakkale Boğazı (1500-1700), s. 55.

2.3. THOMAS MOROSİNİ TARAFINDAN ÇANAKKALE BOĞAZ ABLUKASI FİKRİNİN ORTAYA ATILMASI

1645 yılında başlatılan mücadeleler sadece Girit bölgesiyle sınırlı kalmamıştır. Yapılan mücadeleler ve savaş stratejilerin değişmesiyle beraber savaş, Akdeniz-Adalar Denizi ve Adriyatik'le Yunan denizlerinde devam etmesine neden olmuştur[114]. Venedik'in Girit Savaşı sürecindeki uyguladığı stratejinin temelinde Venedik ile Osmanlı arasındaki deniz gücü arasında ciddi bir fark olmasına rağmen Osmanlı'nın Girit'e gidecek olan yardımların naklini keserek hem Osmanlı'yı zor durumda bırakmak hem de savaşı kazanmak istiyorlardı. Bu amaca yönelik Venediklilerin uyguladığı en önemli faaliyet Çanakkale Boğazı'nın abluka altına alınması oldu. Fakat bu durum sadece Girit'te bulunan askerleri olumsuz şekilde etkilemekle kalmamış ayrıca İstanbul'un iaşesini de önemli derecede sarstı.

Venediklilere göre, Osmanlı'nın İstanbul ve Girit arasındaki ulaşım hattını kesmek için çok yakın bir abluka gerekliydi. Fakat denizdeki şiddetli akıntı büyük bir olumsuz etkendi. Thomas Morosini olası şiddetli akıntı ve fırtınalı günlerde donanmanın korunması için Bozcaada'yı "gelişmiş bir üs" olarak kullanma fikrini senatoya açıkladı. Morosini'nin donanmayı Çanakkale Boğazı'na çıkarıp ağır kayıplar vermenin riskli olacağını düşünenler abluka fikrine sıcak bakmadılar. Fakat birçok soylu tarafından abluka fikri kabul edildi. Böylece Morosini, yelkenli gemilerin amirali olarak tayin edildi. Bunun üzerine Çanakkale Boğazı'nı tıkamak ve Boğaz'ı abluka altına alma amacıyla Thomas Morosini komutasındaki Venedik donanması 1646 yılında Bozcaada'ya doğru yola çıkarıldı. Düşünülene göre eğer bu abluka başarılı olursa Çanakkale Boğazı'nın önemli bir kontrol noktası olan bölge, Venedik kontrolüne geçecekti[115].

Venedikliler, bütün bir yıl boğaz ablukasını devam ettirebilmek amacıyla kalyon tipi gemileri tercih etmişlerdi. Olumsuz hava koşulları bitip havalar düzelmeye başlayınca da bölgeye kadırga ve çektiriler naklettiler. Fakat bu planlamalara karşı Venedik donanması, bölgede birtakım sorunlarla karşılaştı. Bu sorunlardan biri, hava

[114] Danışmed, s. 400.
[115] R. C. Anderson, "The Cretan War, 1645-69." **History**, Cilt:3, Sayı: 2, 1914, s. 71; Norman David Mason, **The War Of Candia, 1645-1669**, Louisiana State University and Agricultural & Mechanical College, 1972, s. 97.

şartlarının gemiler için uygun olmamasından kaynaklanıyordu. Ayrıca Marmara Denizi'nden Ege'ye doğru şiddetli akıntılar gemilerin demir atmasına neden olmuştur. Diğer bir sorun ise, gemilerin içme suyu tedarik etmesinde oldu. Çünkü özellikle yaz aylarında ihtiyaç duyulan içme suyunun tedariği için gemiler sık sık kıyılara yönelmek ve burada günlerce kalmak zorunda kaldılar[116]. Osmanlı ve Venedik arasında çıkan mücadelelerin birçoğu da su ikmali yapılırken yapılan hücumlarla neticelenmiştir.

2.4. ÇANAKKALE BOĞAZ ABLUKASI KUŞATMALARI

2.4.1. 1646 Bozcaada Kuşatması

Hanya Fatihi Yusuf Paşa'nın idamından sonra yerine Musa Paşa, Girit valisi olarak da Semin Mehmet Paşa tayin edilerek Girit'e gitmeleri emredilmiştir. Bu sırada Venedik amirali Thomas Morosini, 7 Nisan 1646'da 20 parça kalyondan oluşan filo ile düşündüğü ablukayı gerçekleştirmek üzere yola çıkmıştı. 25 Nisan 1646'da hem Çanakkale Boğazı'nı abluka ederek hem de Bozcaada Kalesi'ni kuşatmayı başarmıştır. Osmanlı yönetimi bunun üzerine 20 parça kadırga hazırlanması için tersane kethüdası Hammaroğlu'na ferman gönderdi. Fakat kalede yeterli miktarda mühimmat, top ve barut cephanesi yoktu. Kale muhafızı ihtiyaç olan cephaneyi limana gelen ticaret ve yolcu gemilerinden karşılayarak bir iki gün mücadele edebildi. Bu sırada Girit'ten gelen Rumeli Beylerbeyi Hasan Paşa, beş kadırga, serdengeçti ve donanma askeriyle bir gece boğazdan ilerleyerek adaya geldi. Hasan Paşa'nın ansızın baskın yapmasıyla beraber Venedik askerleri kaleyi bırakıp, Anadolu kıyılarına ilerlemek zorunda kaldı. Bu olay sonrasında Bozcaada, Venedik filosu ablukasından kurtuldu[117].

Bozcaada seferini tamamlayan Semin Mehmet Paşa Çanakkale'den çıkarak Saros körfezine geldi. Bu esnada Thomas Morosini, komutasındaki 26 parça gemi Mağarız Körfezi civarında su ikmali yapmaktaydı. Mehmet Paşa 19 Mayıs 1646 tarihinde Morosini'nin filosunun üzerine hücum etti. Venedikliler karada bekleyen askerlerini almaya bile fırsat bulamadan yelken açmak zorunda kaldılar. Mehmet Paşa daha kadırgaları rampa etmeye fırsat bulamadan ani çıkan rüzgârla karşılaştı. Bu sebeple akşama kadar Limni Adası'nın batı sahillerini top ateşi yaparak dolaştı. Gece

[116] Panzac, s. 147.
[117] **Tarih-i Naima**, Cilt: IV, ss.1076-1077; Zeynep Aycibin, **Kâtib Çelebi Fezleke Tahlil ve Metin**, Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul, 2007, s. 957; Kurtoğlu, s. 43.

olunca da Girit Adası'na doğru yola çıkmak durumunda kaldı. Morosini ise, Saros Körfezi'ne geri dönerek bıraktığı askerleri alıp Suda Limanı'na doğru yola çıkmıştır[118].

2.4.1.1. Thomas Morosini'nin Ölümü

Suda kuşatmasından vazgeçilip Apokoron ve Resmo Kaleleri başarıyla kuşatılınca Osmanlı donanmalarının Tersane-i Amire'ye gitmemesi ferman olmuştu. Ardından ordunun zahire temini için Kaptan Musa Paşa, Rumeli kıyılarına geldi. 1 Ocak 1647'de 60 parça kadırga, 2 kalyon, 20 şayka ve zahire ile Hanya Limanı'na doğru yola çıktı. Bu sırada Serdar Hüseyin Paşa, Kandiye kuşatması hazırlıkları ile meşguldü[119]. Musa Paşa'nın Hanya Limanı'nda getirdiği zahireyi boşaltması sırasında büyük bir fırtına çıktı. Limanda duran gemilerden 10 parça yüklü gemi zahire ve içindeki kişilerle beraber battı. Geri kalanlar da yara aldı. Musa Paşa, bu olay sonrasında gemilerin Hanya'da barınamayacağını anladı. Çünkü Osmanlı donanması kış mevsimlerini her zaman İstanbul'da geçiriyordu. Fakat ferman ile emredildiği üzere donanma kışı Girit'te geçirecekti. Kaptan Musa Paşa, 24 Ocak 1647'de Hanya'dan Eğriboz'a doğru hareket etti. Donanma Eğriboz önüne geldiği zaman Venedik kalyonuyla karşılaştı. Bu kalyon boğaz ablukası fikrini veren Venedik amirali Thomas Morosini'ye aitti. Ocak ayında Kuzey Ege sularında devriye gezmeye gelen Venedik donanması şiddetli rüzgarlarla Eğriboz civarına sürüklendi. Bu mevkide Musa Paşa ile karşılaşınca büyük bir top ateşine tutuldu. İlk hücumda Osmanlı donanması, Venedik gemilerine karşı üstünlük sağladı. Fakat yapılan mücadelede Thomas Morosini ve Musa Paşa ölmüştü. Aslında Osmanlı askerlerinin motivasyonu savaş kalyonlarının tümünü yenebilecek güçteydi. Fakat Musa Paşa'nın şehit düşmesinden dolayı donanma geri çekilmek zorunda kaldı. Morosini komutasındaki Venedik donanması ise, Battista Grimani'ye ait takviye kuvvetlerinin zamanında gelmesiyle ancak zar zor kurtarılmıştır[120].

[118] **Tarih-i Naima**, Cilt: IV, s. 1079; Kurtoğlu, s. 43.
[119] **Tuhfetü'l-Kibâr Fî Esfâri'l-Bihâr,** s. 202.
[120] Kurtoğlu, s. 48; Mason, ss. 97-98.

2.4.2. 1647 Kaptan Fazıl Paşa Seferi

Musa Paşa'nın vefat etmesi üzerine kaptanlık görevine ise eskiden defterdarlık görevi yapan Musa Paşa getirildi. Musa Paşa'ya kaptanlık görevinin verilmesi dönemin idaresinde büyük sorunlar olduğunun belirtisidir. Çünkü o dönemde donanmanın komutası kaptan paşalara verilirken bu defa, defterdarlıktan yetişmiş, tecrübesiz biri görevlendirilmişti. Musa Paşa, kendisine tayin haberinin gelmesiyle beraber Eğriboz'a ulaştı. Daha sonra Sakız'a geçti. Buradan Anadolu askerlerini almayı hedefleyen Musa Paşa, Venedik gemilerinin ablukasıyla karşılaştı. Venedik donanması ile mücadele etmeye cesaret edemediği için tekrar Eğriboz'a dönme kararı aldı. Fakat Eğriboz civarına yaklaştığı sırada yolda 9 parça Venedik kalyonunun Eğriboz Limanı'nı abluka ettiği haberini aldı. Ablukayı kaldırmak yerine Eğriboz'da bulunan Rumeli askerleri ve yardım için gelmesi emredilen 5000 yeniçeri askerinden bir kişi bile almayıp, Cezayir ve Tunus gemilerini de limanda bırakarak doğrudan Girit'e hareket etti. İstenilen yardımı götürmek için yola çıktıysa da Venedik ablukası ile karşılaşınca 200 civarında lağımcı ve bir miktar mühimmat ile 27 Mayıs 1647'de Resmo Limanı'na geldi[121].

Serdar Hüseyin Paşa, Kandiye muhasarası için büyük bir yardımın gelmesini beklerken birkaç yüz asker ve bir miktar mühimmat getirebilen Musa Paşa'yı öfkeyle karşıladı. Musa Paşa'yı Eğriboz'da bırakılan Rumeli askerlerini getirmesi için Mora'ya görevlendirdi. Eğriboz'da bekleyen askerlerin önce Mora'ya geçmeleri ve oradan da karayolu ile Anadolu'ya gitmeleri emredildi. Fakat daha askerler gemilere yerleştirilmeden 11 Temmuz 1647'de Battista Grimani komutasındaki 11 burton[122], 4 parça mavna ve 24 parça çektiriden[123] oluşan donanma limana demir atarak boğazı ablukaya aldılar. Musa Paşa tecrübesizliğinin de vermiş olduğu cesaretsizlikle harekete geçemeyerek, Venedik donanmasının ablukasını İstanbul'a bildirmekle yetindi. Bu durumun üzerine yardımları Fazıl Paşa'nın götürmesi kararlaştırıldı ve Sakız üzerinden Girit'e geçmesi emredildi. Bu sırada Girit'e nakledilmek üzere

[121] **Tuhfetü'l-kibâr Fî Esfâril-bihâr,** ss. 202-203; Pul, ss. 230-231; **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi,** s. 39.
[122] 17. Yüzyılda kullanılan kalyon sınıfı yelkenli savaş gemisi. Bkz. **Tuhfetü'l-Kibâr,** s. 249.
[123] Daha çok kürekle yürüyen, gerektiğinde büyüklüğüne göre bir ya da iki Latin yelkenli kullanan savaş ve ticaret gemisi. Bkz. **Tuhfetü'l-Kibâr,** s. 249.

bekleyen Anadolu askerinin de içinde bulunduğu zahire gemileri Sakız önlerinde beklerken Venedik donanması tarafından saldırıya uğramıştır[124].

Defterdar Musa Paşa'nın Girit'e götüreceği yardımların adaya ulaştırılamamasının ardından göreve Fazıl Paşa tayin edildi. Fakat daha yola çıkmadan Sakız önlerinde yardım gemilerinin üzerine saldırı yapıldığı haberi gelmişti. Bu haberi alan Kaptan Fazıl Ahmet Paşa donanması için 5000 yeniçeri ve 30 kadırgayı İstanbul tersanesinden karşıladı[125]. Ayrıca Çeşme'de bekleyen Anadolu askerleri ve zahireyi Sakız'a göndermek amacıyla İstanbul'da demir atan 10 parça yabancı gemiye ambargo koydu. Fazıl Paşa, 18 Ağustos 1647 tarihine Çanakkale üzerinden Sakız'a geldiğinde Grimani filosundan ayrılan 6 parça Malta kalyonu olmak üzere toplamda 10 parça kalyonla karşılaştı[126]. 20 Ağustos sabah vaktinde Fazıl Paşa limandan çıkarak Venedik filosunu top ateşine tuttu. Yapılan muharebede Grimani filosunun çekilmesi sonucunda Fazıl Paşa Sakız'a dönmüştür. Bu sırada Çeşme'de bekleyen yardım gemileri Sakız'a gelerek Fazıl Paşa donamasına katıldı. Böylece Musa Paşa'dan beri hazırlanan ama bir türlü Girit'e ulaşamayan asker ve zahire yardımı 28 Eylül'de Fazıl Paşa komutasında Hanya'ya ulaştırıldı[127].

2.4.3. 1648 Grimani Filosunun Çanakkale Ablukası: Ammarzade Mehmet Paşa Seferi

Venedikliler sık sık Osmanlı donanmasının etrafında devriye gezmeye devam ediyordu. 1648 senesinin Mart ayında Çanakkale Boğazı'nı abluka etmek amacıyla İspara Adası'na gelen Vivanni Battista Grimani komutasındaki filo burada şiddetli bir fırtınaya yakalandı. Bu şiddetli fırtına, 18 geminin kayalıklara çaparak parçalanmasına neden oldu. Şanslı olanlar ise, rüzgarın savurmasıyla beraber karaya doğru sürüklenmişti. Parçalanıp batan gemiler arasında Grimani'nin içinde bulunduğu gemi de bulunuyordu. Grimani'nin gemisi 800 askeri ve 24.000 duka altın ile batmıştı. Mason, ağır tahribata uğrayan bu filonun sayısının, 5 kadırga ve 27 gemiden oluştuğunu yazmıştır. Kâtip Çelebi ise, toplamda 28 parça gemi olduğunu yazmıştır. Grimani'nin ölmesinin ardından donanmanın komutasını fırtınadan kurtulmayı

[124] **Tarih-i Naima**, Cilt: IV, ss. 1103-1104; **Tuhfetü'l-Kibâr,** s. 202; Kurtoğlu, s. 50.
[125] **Tarih-i Naima**, Cilt: IV, s. 1105.
[126] Kurtoğlu, ss. 50-51.
[127] **Tuhfetü'l-Kibâr,** s. 203.

başaran Corciyo Morosini devraldı. Gemilerin bir kısmını Kandiye'ye tamir amacıyla göndermişti. Fakat yola çıkan gemiler erzak ve mühimmat yardımı için yola çıkan Giacoma Riva filosuyla karşılaşınca boğaz ablukasını devam ettirmek üzere Çanakkale'ye gitmiştir[128].

Grimani filosunun fırtına nedeniyle battığı haberi Süleyman Paşa tarafından İstanbul'a bildirildi[129]. Gelen haber üzerine Venedik gemilerinin ağır kayıplar vermesini fırsat bilen Osmanlı, Girit'e asker ve teçhizat desteği bekleyen orduya acilen donanma gönderilmesi kararlaştırıldı. Tedarik edilen yardımı götürme görevine ise Ammarzade Mehmet Paşa tayin edildi. Donanma hazırlandıktan sonra 8 Mayıs 1648'de yola çıktı ve Çanakkale Boğazı'na doğru ilerledi[130]. Bu esnada Venedik filosu, boğaz ablukasını devam ettiriyordu. Bunu gören Kaptan Mehmet Paşa ablukayı kırıp yardım gemilerini Girit'e götürmek yerine Çanakkale'de bıraktı. Bu askerler kara yoluyla Hanya'ya geçti. Fakat dört gözle yardım bekleyen Hüseyin Paşa, az miktarda kuvvet ile karşılaştı. Venedik filosuyla mücadele etmek yerine geri çekilen Ammarzade Mehmet Paşa, durumu İstanbul'a bildirince bu başarısızlıktan dolayı kaptanın idam edilmesi karar verildi. Kaptanlık görevine de Voynuk Ahmet Paşa tayin edildi[131].

2.4.5. 1649 Çanakkale Muharebesi: Kaptan Voynuk Ahmet Paşa Seferi

Voynuk Ahmet Paşa, emredildiği üzere hazırlıkların tamamlanmasının ardından 1 Mayıs 1649 tarihinde 60 parça kadırga, 10 mavna[132], 3 burton gemiden oluşan donanma, Tersane-i Amire'den hareket ederek şenliklerle uğurlanmıştır. Voynuk Ahmet Paşa, önce Sarayburnu'na yanaştıktan sonra, Yalıköşkü'nde padişahın huzurunda kürk giyme törenine katıldı. Ardından da Girit'e doğru yola çıkmıştır. Silistre valisi Derviş Mehmet Paşa, Rumeli civarına ve kubbe vezirlerinden Ahmet Paşa, Anadolu Kalesi civarında donanmayı boğazdan geçirmekle

[128] **Tuhfetü'l-kibâr Fî Esfâril-bihâr,** s. 204; Mason, ss. 98-99; Kurtoğlu, ss. 51-52.
[129] Süleyman Paşa yazısında; "Muharremü'l-harâmda küffâr-ı hâksâr donanması Sakız tevâbi'nden Apsara nâm cezîre limanında altı yedi kıt'a keştisi dâhil oldukta bi-emrei'llâhi te'âlâ bir kavî rüzgâr ve fırtına zuhur edip on sekiz kıt'a kadırgası ve sekiz kalyonu münkesir olup içinde bulunan küffârın ekseri boğulmuştur." demektedir. **Tarih-i Naima**, Cilt: IV, s. 1117.
[130] Donanmanın İstanbul'dan çıkış tarihini Ersin Gülsoy "12 Mayıs 1648" olarak yazmıştır. Gülsoy, **Girit'in Fethi ve Adada Osmanlı İdaresinin Tesisi**. s. 80.
[131] **Kâtib Çelebi Fezleke,** s.1020; **Tuhfetü'l-Kibâr,** ss. 204-205.
[132] Osmanlı donanmasında kullanılan baştardalardan daha geniş ve yüksek, 26 oturaklı, iki ya da üç direkli çektiri sınıfı savaş gemisi. Bkz. **Tuhfetü'l-Kibâr,** s. 253.

görevlendirilmişlerdir. Tunus, Trablus ve Cezayir'e fermanlar gönderilerek donanma ve 70.000 bin altın gönderilmesi emredilmişti. Alınan tedbirlerle donanma önce Boğaz'dan geçip önce Midilli'ye geldi. Daha sonra Sakız'a doğru ilerledi ve Kara Foça Limanı'na geldiklerinde Venediklilerin baskınına uğradı. Bunun üzerine Osmanlı donanması İstanköy'de birkaç gün dinlendikten sonra Sakız'a geldiler. Burada Mısır'dan istenilen cephane, asker, zahire, 20 parça burton, ve donanma ile Tunus, Cezayir, Trablus'tan gelen yardımlar Osmanlı donanmasına katılmıştır[133].

Giacomo Riva komutasındaki Venedik donanmasının Foça Limanı'ndaki başarısından dolayı Riva'ya San Marco Şövalyesi "*San Marco Cavalier*" ünvanı verilmişti. Aslında bu başarı abartılan bir zaferdi. Çünkü Foça'daki muharebeye rağmen limandan çıkmayı başaran Osmanlı gemileri Kandiye'ye teçhizat ve erzak yardımı teslim ettikten sonra, herhangi bir zarar görmeden Çanakkale Boğazı'ndan geri dönmeyi başarmıştı. Venedikliler ise, Kandiye'ye yardım gitmesinden oldukça rahatsız olmuşlardı. Çünkü Osmanlı ordusuna askeri zararın yanında psikolojik olarak da zarar vermek istiyorlardı. Bu sebeple Venedikli birkaç senatör, donanmanın sadece Çanakkale Boğazı'nda pasif bir abluka değil, aynı zamanda Osmanlı donanması ile karşılaştıklarında gerekirse İstanbul'a kadar takip etmelerini önerdi. Fakat bu öneri Venedik senatosu tarafından çok radikal bulunduğundan dolayı kabul edilmedi. Bu nedenle Foça Limanı'nda olduğu gibi Osmanlı donanmasının Kandiye tedarik hattını hiçbir zaman tam anlamıyla kesemediler[134].

Voynuk Ahmet Paşa, toplanılan zahire ve asker gemilerini İzmir ve Çeşme'den aldıktan sonra Girit'e doğru yola çıkmıştı. Fırtına nedeniyle Değirmenlik civarında üç gün beklemek zorunda kalmıştı. Bu esnada Venedik filosu ile karşılaşınca. Kaptan Ahmet Paşa ile Tunus, Trablus ve Cezayir kaptanları hemen savaş meclisinde değerlendirme yaptılar ve bir gün daha beklemeye karar verdiler. Ertesi gün meydana gelen muharebede top ateşine tutulan Venedik filosu Çuka adasına çekilmek mecburiyetinde kaldı. Ahmet Paşa ise Çanakkale Boğaz ablukası sebebiyle iki senedir yardım gelmeyen Kandiye sahiline gelerek gemilerdeki mühimmat, asker ve zahireyi karaya nakletti[135]. Ardından Paliokastro palangasını kuşattıktan sonra Kaptan Ahmet

[133] Fahri Çetin Derin, **Abdurrahman Abdi Paşa Vekayi'namesi Tahlil ve Metin Tenkidi**, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 1993, s. 13; **Tarih-i Naima**, Cilt: IV, s. 1207; **Tuhfetü'l-Kibâr,** s. 205.
[134] Mason, s. 100.
[135] **Abdurrahman Abdi Paşa Vekayi'namesi**, ss. 17-18; Kurtoğlu, s. 62.

Paşa'nın aklında Suda'yı kuşatmak vardı. Bu sebeple Hanya Limanı'na gelerek kuşatmayı planlamaya başladı. Tersane Kethüdası Kara Hoca ve birkaç serdengeçti asker kayıklarla denizden, kendisi de Amasya Beyi Ahmet Paşa ile karadan Suda Kalesi'ni kuşattı. Fakat kuşatmanın üçüncü günü kaleden atılan toplardan biri Voynuk Ahmet Paşa'ya isabet etti. 28 Temmuz 1649'da Kaptan Ahmet Paşa'nın vefat etmesi üzerine Suda kuşatması kaldırıldı[136].

2.4.6. 1650 Çanakkale Muharebesi: Kaptan Haydar Ağazade Mehmet Paşa Seferi

Girit Serdarı Hüseyin Paşa donanmanın kaptansız kalamayacağını düşünerek kaptanlık görevine Girit bölgesinde bulunan paşalardan Bıyıklı Mustafa Paşa getirildi. Fakat 3 ay geçmeden 10 Ekim 1649 tarihinde görevinden azledilerek yerine Mısır Valisi Haydar Ağazade Mehmet Paşa kaptan olarak tayin edildi. Ardından Kör Hüseyin Ağa ile Girit'e gönderilmek üzere görevlendirildi. 15 Ekim'de kadırgalarla yola çıkarak donanma gemilerini Tersane-i Amire'ye naklettiler[137]. 14 Nisan 1650'de ise Venedik filosu 20 parça kalyon, 8 çektiri ve 2 mavna boğaza naklederek ablukayı güçlendirmiştir. İstanbul'da bu haber duyulunca, Ankebut Ahmet Paşa boğaz korumasına verilmiş ardından da Kaptan Mehmet Paşa Sakız'a gönderilmiştir. 6 Mayıs 1650 tarihinde 40 çektiri ile İstanbul'dan hareket eden donanma Boğaz'a doğru ilerledi fakat yolda Ciyakomo-Riva komutasındaki Venedik filosu ile karşılaştı. Venediklilerin saldırısı üzerine Ankebut Ahmet Paşa, karadan top ateşi başlattıysa da olumlu bir sonuç alınamadı[138].

Bunun üzerine Anadolu ve Rumeli sahillerini korumak amacıyla kubbe vezirlerinden Hadım Abdurrahman Paşa, bir miktar yeniçeri ve çavuşlar ile bölgeye gönderildi. Böylece boğazın iki tarafı da korunaklı hale getirilerek Venedik filosu üzerine top ateşi başlatılacaktı. Fakat bu dönemde yeniçerilerin düzeni ve itaati oldukça bozuk bir durumdaydı. Kaptan Haydar Ağazade Ahmet Paşa'nın hücum hareketini başlatmasına rağmen bu esnada askerler gemilere dahi girmemişti. Hatta çoğu yeniçeri daha hücum hareketi başlamadan gemileri bırakıp gitmişlerdi. Donanma

[136] **Tarih-i Naima**, Cilt: IV, ss. 1235,1236; **Abdurrahman Abdi Paşa Vekayi'namesi**, ss. 18-19.
[137] **Tuhfetü'l-Kibâr Fî Esfâri'l-Bihâr** s. 207; Cengiz, **Yeniçeri Kâtibi Hasan Efendi'nin Tevârîh-i Cezîre-i Girid Adlı Eseri**, s. 214.
[138] **Tarih-i Naima**, Cilt: V, s. 1258; **Kâtib Çelebi Fezleke**, s. 1067.

ablukayı kırmayı başaramayınca Ahmet Paşa Girit'e götürülecek zahire ve hazineyi Kemikli Burnu'ndan bey gemileri yardımıyla karadan nakletme kararı aldı. Fakat Todori Kalesi'nin Venedikliler tarafından ele geçirildiği anlaşılınca donanma Resmo civarına ilerledi. Fakat zahire nakli sırasında Venedik gemilerinin bölgeye geldiği fark edildi. Bunun üzerine Ahmet Paşa, askerlerin bir kısmı daha karaya çıkamamışken geri dönmek zorunda kalmıştır[139].

Ahmet Paşa, başarısız hareketinin ardından İstanbul'a döndüğünde kaptan-ı deryalık görevinden azledilmiştir. Osmanlı Devleti ise donanma üzerine önemli kararlar alarak donanmayı geliştirmeyi hedeflemiştir. Bu kararlar şunlardı;

Öncelikle, Haydarzade Ahmet Paşa yerine Rodos beyi olarak görev yapan Hüsam Beyzade Ali Paşa kaptan-ı derya olarak tayin edildi. Osmanlı bölgedeki mücadelelerden sonra geleneksel kadırga gemilerin yeterli olmayacağını düşünmeye başladı. Devlet adamlarının da ortak kararıyla gemi teknolojisini geliştirmek amacıyla kalyon tipi gemilerin inşasına karar verildi.

Venedik kalyonlarının kuvvetli ateşlerine maruz kalan çektirilerin senelerce boğazdan çıkmasının mümkün olmayacağı anlaşılmıştı. Bu sebeple Kilidü'l bahir Kale-i Sultaniye bölgesinin aşağı kısımlarını korumak amacıyla biri Yenişehir burnuna diğeri de Baba Yusuf bahçesine olmak üzere iki adet kalenin inşasına karar verildi[140].

Ablukanın kırılmasıyla ilgili alınan üç önemli karara ciddiyet gösterilmediğinden dolayı zamanla unutularak uygulanmadı. Boğazın her iki tarafını da koruyacak olan kaleler de inşa edilmezken; 29 parça kalyon ve 1 burton geminin yapımı için 22 Temmuz 1650'de fermanlar gönderildi. İhtiyaç olan kereste ise Karadeniz bölgesinden temin edilecekti. Sinop, Samsun, Bartın ve Varna'da otuz civarı kalyonun inşa edilmesi kararlaştırıldıktan sonra kürekli kadırgalardan, yelkenli kalyonlara geçiş süreci başlamış oldu[141].

Askeri ve idari krizin ortasında kalan Osmanlı yönetimi, 31 burton, 42 kadırga, 8 mavna, 23 çektiriden oluşan bir donanma hazırlayarak 18 Haziran 1651 tarihinde Ali Paşa komutasında Girit'e doğru yola çıkarmıştı. Fakat donanma gemileri Nakşa Limanı'nda su ikmali yaparken Venedik kuvvetleri tarafından saldırıya uğradı. Ahmet Paşa gece karanlığında yola devam etmek istedi fakat yeniçerilerin disiplinsiz

[139] **Abdurrahman Abdi Paşa Vekayi'namesi**, s. 22; Kurtoğlu, ss. 65-66.
[140] Kurtoğlu, s. 67.
[141] **Tarih-i Naima**, Cilt: V, s. 1261; Kurtoğlu, s. 67; Bostan-Özbaran, s. 273.

davranışlarda bulunması bu kararı engelledi. Ertesi gün gerçekleşen saldırılarda hazırlanan erzak ve zahireler ile kalyonların bir kısmı da Venediklilerin eline geçti. Osmanlı Devleti ise bu bozgunun ardından büyük sarsıntıya uğradı[142]. Nakşa bozgunu donanmayı büyük hezimete uğratmasının yanında Girit'e götürülecek zahirenin ulaştırılamamasına neden oldu. Girit, 1652 yılı kışında oldukça sıkıntılı bir sürece girmiştir.

1652 yılında hazırlıklar büyük bir titizlikle yürütülmüştü. Tersane-i Amire'ye acilen 40 kadırga yapılması için ferman gönderilmiştir. Ali Paşa tarafından sadrazama gönderilen bu mektupta eğer yardımcı gemiler, askeri destek ve bir miktar para zamanında gönderilirse boğazda çıkan fırtınadan yararlanarak Venediklilerin üzerine gidileceği yazmaktaydı. Bunun yanı sıra Anadolu askerlerinin toplanma bölgesi olarak Çeşme Limanı kararlaştırıldı. Rumeli'de bulunan askerler ise Anadolu'ya gelecekti. Fakat işler Ali Paşa'nın beklediği gibi olmadı. Tüm bu hazırlıklar yapılırken Nisan-Mayıs ayları içinde 19 parça vardakosta[143] gemilerinden oluşan Venedik filosu, Çanakkale Boğazı'nı ablukaya almıştı. Bunun üzerine Venediklileri boğazdan uzaklaştırmak amacıyla Anadolu ve Rumeli kıyılarına askerler yerleştirilmiştir[144]. Fakat ablukadan çıkmanın mümkün olmadığını gören Ali Paşa kendi gemilerine yüklemiş olduğu zahireyi gece vakti gizlice boğazdan çıkardı. Daha önce kullanılan Kemikli Burun güzergahını kullanarak sekiz parça gemiyi karadan geçirerek Girit'e götürmüştür. Ali Paşa'nın geride bıraktığı donanma yola çıkarılınca kaptanlıktan azledilip yerine Derviş Mehmet Paşa geçirildi[145]. Fakat Derviş Mehmet Paşa'nın veziriazamlığa gelmesinden sonra kaptan-ı deryalık görevine Çavuşzade Mehmet Paşa getirilmiştir.

2.4.7. 1653 Çanakkale Muharebesi: Çavuşzade Mehmet Paşa'nın Seferi

Çavuşzade 1653 senesinin bahar aylarında 69 parça gemi ile Girit'e yardım götürebilmek amacıyla Çanakkale Boğazı'na doğru yola çıkmıştır. Boğazda Venediklilere ait hiçbir gemi bulunmadığı için 46 parça kadırga, 6 parça mavna ve 17

[142] **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi**, s. 53; Bostan-Özbaran, s. 257.
[143] Sahil güvenliği ve müdafaasıyla görevli gemilere verilen isim. Bkz. **Tuhfetü'l-Kibâr,** s. 257.
[144] **BOA. TS.MA.e, no: 878/46**; Gülsoy, **Girit'in Fethi ve Adada Osmanlı İdaresinin Tesisi**. s. 86.
[145] **Abdurrahman Abdi Paşa Vekayi'namesi,** ss. 35-36.

burton gemiyi sorunsuz bir şekilde Hanya'ya ulaştırmıştır[146]. Burada kaldığı 4 günlük süre sonrasında Silsine ismiyle bilinen hisarı 4 parça topla 20 Temmuz'da kuşattı. Bu esnada Turhan Sultan'a mektup yazarak Çanakkale Boğazı'ndaki Venedik gemilerinin durumu hakkında bilgi vermiştir[147]. Hisardan 1500 civarında asker, toplamda 100 parçalık gemi ile Rodos'u abluka etmek üzere yola çıktı. 40 günlük kuşatma esnasında Rodos sularında bulunan 60 parçalık Venedik filosuyla ufak çaplı top ateşleri yaşandı. Bunun üzerine Venedik gemileri geri çekilmek durumda kaldı. Çavuşzade Mehmet Paşa, şiddetli bir çatışma yaşamadığı için yolda yanan mavna hariç gemi kaybı yaşamadan beş gün sonra İstanbul'a gelmiştir[148].

2.4.8. 1654 Çanakkale Muharebesi: Kara Murat Paşa Seferi

Rodos ablukasının sürdürüldüğü esnada Budin Beylerbeyliği görevi yapan Kara Murat Paşa, Çavuşzade Mehmet Paşa'nın yerine 22 Kasım 1653 tarihinde kaptan-ı deryalık görevine tayin edildi. Murat Paşa'nın ilk işi denizcilik tecrübesi olan nitelikli kişilerin fikirlerini alarak yeni bir sefer planlaması hazırlamak olmuştu. Bu sırada tersanelerde donanma inşası devam ederken Kaptan Murat Paşa, Garp Ocakları'na haber gönderip sefere davet etti. Yapılan davet sonucunda Trablus, Garp Ocakları'ndan 7 parça kalyon kış mevsimi olmasına rağmen İstanbul'a ulaştırılmıştı. Bu gelişmeler üzerine Ali Paşa'ya 3 parça kadırga tesis ederek ablukayı kontrol etmek amacıyla Çanakkale'ye gönderildi[149].

Kaptan Murat Paşa'nın daveti üzerine İstanbul'a gelen tecrübeli Garp Ocakları kaptanları ile görüşmeler düzenlemiştir. Bu görüşmelerde Trabluslu kaptanlar fikirlerini açıkça beyan etmişlerdi. Geçmiş seferlerde yapılan hatalardan dolayı adaya ulaştırılmak istenilen yardımların zayi olduğunu belirterek lazım olan mühimmat ve zahire miktarlarını tersane kahyası görevinde bulunan Mustafa Bey'e ilettiler. Fakat Mustafa Bey, ciddiyetsizlik göstererek istenilen yardımın yalnızca bir kısmını hazırlattı. Yardımların yarı yarıya hazırlatıldığını gören Trabluslu tecrübe sahibi kaptanlar durumu Murat Paşa'ya bildirdi. Büyük bir titizlik ve ciddiyet ile görevini yerine getiren Murat Paşa, gelen şikayetleri çözüme kavuşturarak eksik yardımların

[146] **Abdurrahman Abdi Paşa Vekayi'namesi** s. 42.
[147] **BOA. TS.MA.e, no: 532/18.**
[148] **Tarih-i Naima**, Cilt: V, s. 1487; **Kâtib Çelebi Fezleke**, ss. 1092-1093.
[149] Kurtoğlu, ss. 75-76.

tamamlanmasını sağladı[150]. Donanma hazırlıklarının sonuna yaklaşıldığı zaman Trabluslu Küçük Mehmet Kaptan, yelken gemilerinin savaş sırasında nasıl kullanılması gerektiğini detaylı anlatarak tecrübelerini Murat Paşa'ya aktarmıştır. Mehmet Kaptan tavsiyelerinde;

1) Donanmaya katılacak olan gemiler öncü, sağ yancı ve merkez, sol yancı olmak üzerek tıpkı kara seferlerinde olduğu gibi toplamda 2 kısım, 4 parçaya ayrılacaktır. Ayrıca her bir kısma görevli tayin edilecektir. Böylece kaptan paşaların bizzat donanma önünde olup kendisini tehlikeye atmasının önüne geçileceğini,

2) Osmanlı donanmasının, Venedik kalyonlarına karşı yaptığı mücadelelerin kilit noktası olan topçuların tecrübesizliğinin giderilmesi gereklidir. Bunun için Trabluslu topçular sefer sırasında donanmada bulunacaklar ve bildiklerini Osmanlı topçularına aktarılacağı,

3) Osmanlı donanmasının savaş stratejisi yalnızca boğazdan geçip yardımları adaya götürmekti. Fakat bu strateji ablukayı tamamen kıramadığı için yaşanılan muharebeler her sene tekrarlanıyordu. Bu sebeple boğazdan geçmek yerine, Venedik donanmasını tamamen ortadan kaldırmak için mücadeleye girişmenin gerekli olduğunu belirtmiştir[151].

Mustafa Bey'in tavsiyeleri Murat Paşa tarafından kabul edilerek padişaha sunulmuştur. Görüşme sonucunda padişahın da onayı alınca titizlikle hazırlanılan donanma 9 Mayıs 1654 tarihinde Beşiktaş'tan yola çıkmıştır[152]. 45 kadırga, 6 mavna, 22 parça gemiden oluşan Osmanlı donanmasının 15 Nisan tarihinde Çanakkale sularına geldi. Burada Venediklilere karşı yapılan mücadele altı saat sürmüş ve dikkate alınan tavsiyelere uyulması ve savaş stratejinin yeniden oluşturulması başarı ile neticelenmiştir. Savaş esnasında Venedik filosunun baş komutanı Francesso Morosini öldürülmüş, donanmaya ait 8 gemi batırılmış ve çok sayıda Venedik askeri öldürülmüştür. Osmanlı donanması ise 500'e yakın asker kaybı verirken yalnızca

[150] Bu tartışma, gemilerin tedariği için ayrılan keseyi tersane kethüdası Mustafa Bey'in "Biz de tersâne kethüdâsıyız, cümlesinin zâbitiyüz, bizim de hissemiz budur" diyerek kendi zimmetine alması nedeniyle çıkmıştır. Fakat Murad Paşa "Sen tersâne neferâtı zabitisin, din uğruna bezl-i can için gelmiş bir alay gazilere kan bahâsı verilen ihsân-ı padişahîde senin alâkan nedir? Bu tama' seinin yanını hayr getirmez. Getir şu kîseyi" diyerek sitem göstermiştir. Bunun üzerine keseyi alıp donanma kalyonlarına teslim etmiştir. Detaylı bilgi için bkz. **Tarih-i Naima**, Cilt: V, s. 1517.

[151] Kurtoğlu, ss. 77-78.

[152] **Tarih-i Naima**, Cilt: V, s. 1520.

Mehmet Kaptan'ın kalyonunu kaybetmiştir. Her sene olduğu gibi ablukayı geçip gitmeleri beklenen donanmanın hücumuyla sarsılan Venedikliler geriye kalan gemilerle beraber kaçmak zorunda kalmıştır. Murat Paşa ise, boğazı koruma görevinde bulunan Ali Paşa, Tunus, Cezayir gemileri ile birleşerek Venedik gemilerinin peşinden gitmek üzere Eğriboz mevkiine doğru ilerledi. Fakat gelen haber üzerine Venediklilerin Değirmenlik (Milo Adası) civarında olduğunu öğrenince bölgeye doğru hareket etmiştir. Burada iki taraf arasında top muharebesi yapılmış fakat şiddetli fırtınanın çıkması sebebiyle herhangi bir sonuç alamayan Kara Murat Paşa, Garp Ocakları'ndan gelen askerler ile yeniçeriler arasında çıkan huzursuzluk şiddetlenmeye başlayınca yardıma gelen donanmaya izin verilmiştir. Kendisi de yol üzerindeki limanlara uğrayarak zahire ve mühimmat yüklü donanma ile Girit'e ulaşmıştır. 1 Kasım 1645'te İstanbul'a döndüğünde ise başarılarından dolayı veziriazamlık makamına tayin edilmiş, yerine Zurnazen Mustafa Paşa geçirilmiştir[153].

2.4.9. 1655 Çanakkale Muharebesi: Zurnazen Mustafa Paşa Seferi

11 Mayıs 1655 tarihinde kaptan-ı deryalık görevine tayin edilen Bozcaada muhafızı Zurnazen Mustafa Paşa, devraldığı 51 kadırga, 8 mavna, 32 kalyon ve birkaç fırkatadan oluşan güçlü donanması ile İstanbul'dan çıkarak boğaza doğru ilerlemiştir[154]. 1655 senesindeki kuşatmaya Garp Ocakları'ndan yardım gelememiştir. Çünkü İngiltere'nin Tunus'a saldırması nedeniyle bölgeden çıkamamışlardı. Lazaro Mocenigo komutasındaki Venedik filosu ise 1654 senesindeki ablukadan daha güçlüydü ve otuz yelkenli gemi, dört kalyon ve altı kadırgadan oluşuyordu. Bu filo 1655 baharında Çanakkale Boğazı önlerine geldi. Kaptan General Foscarini'nin donanması ise güneye doğru hareket ederek bölgeyi kontrol altına almayı amaçlıyordu. Fakat Foscarini'nin ölümü, Güney Venedik donanmasının hareketsiz kalmasına neden oldu[155].

Kaptan Mustafa Paşa, Lazaro Mocenigo filosunun boğazı abluka altına aldığını görünce donanmayı geri çekmeyerek Murat Paşa'ya verilen tavsiyeleri devam ettirmiş ve üç ayrı koldan Venedik gemilerinin üstüne giderek 21 Haziran 1655 tarihinde

[153] Danışmend, ss. 418-419; Kurtoğlu, ss. 79-85.
[154] **Abdurrahman Abdi Paşa Vekayi'namesi,** s. 65.
[155] Anderson, s. 76.

muharebeye başlamıştı. Savaş sırasında Osmanlı donanmasından 8 parça gemi batarken, Venedik donanmasının kaybı ise 2 parça gemi olmuştur. Her iki taraf da savaşı devam ettiremeyeceğine karar verince Mustafa Paşa, Kepez ile Soğandere arasındaki bölgeden ayrılarak Sakız'a doğru ilerledi. Muharebe sırasında hücum etmek yerine donanmadan kaçan kalyonların kaptanlarını cezalandırmıştır. Ayrıca kalyon ve mavna gemilerinin savaşa katkısının olmadığını düşünerek kalyon tipi gemileri İstanbul'a, mavna tipi gemileri ise Foça Limanı'na gönderme kararı almıştır[156]. Mocenigo komutasındaki Venedik filosu bu savaşta, Delfino'nun demirde bekleme ve Türk peşinden gitme taktiklerini benimsemişti. Savaşta David Goliat batarken, Mocenigo, Foça Limanı'nın güçlü bir şekilde tahkim edilmiş olduğunu görünce, Cerigo'da bulunan filoya katılmak için güneye ilerlemiştir[157].

1655 seferlerinde Osmanlı'nın donanma taktiğini tamamen değiştirip yeni donanma inşa etmeleri avantaj sağlamalarına neden olmuştur. Venedik donanmasının ise, donanma eksikliğini bir kez daha ortaya koymuştur. Çünkü hem Foça'yı hem de Çanakkale Boğazı'nı ablukaya alacak ve aynı zamanda taarruza devam edecek yeterli sayıda kadırga bulunsaydı boğazda Osmanlı donanmasına karşı ciddi şekilde avantajlı olabilirlerdi[158]. Bu seferin önemli bir noktası da 1655 senesine kadar yaptığı seferlerde yalnızca Girit Adası'na yardım sevk etmek amacıyla yapılan seferlerin aksine Osmanlı'nın olası bir saldırıya karşı Ege adaları ve çevresindeki Anadolu ve Rumeli kıyılarına asker ve mühimmat yerleştirmesi olmuştur[159].

2.4.10. 1656 Çanakkale Muharebesi: Kenan Paşa Seferi

İstanbul'da süregelen isyanlar nedeniyle deniz muharebelerinin üzerine düşülemiyordu. Venedikliler ise bu durumu fırsata çevirerek boğazdaki hakimiyetini güçlendirmişti. Fakat bu durumun en çok etkilenen kesim Kandiye muharebesindeki askerler oldu. Hazırlanılan çoğu donanma adaya ulaştırılamıyor, ulaştırılanlar ise eksik malzeme ile geliyordu. Bu sebeple Kandiye kuşatması bir türlü sonuçlanamıyordu. Kuşatmadaki askerler İstanbul'a gönderdiği feryatnâmelerde maaşlarının zamanında

[156] **Abdurrahman Abdi Paşa Vekayi'namesi,** ss. 65-66; **Tuhfetü'l-Kibâr,** ss. 213-214; Kurtoğlu, s. 87.
[157] Anderson, s. 76.
[158] Mason, s. 150.
[159] Gülsoy, **Girit'in Fethi ve Adada Osmanlı İdaresinin Tesisi**. s. 91.

yatmadığını ve asker kuvvetlerinin az olması sebebiyle şikayette bulunuyorlardı[160]. Zurnazen Mustafa Paşa'nın İstanbul'a dönmesinin ardından kaptan-ı deryalığa Mustafa Paşa tayin edilmiştir. Fakat kaptanlığı çok sürmeden yerine 25 Mart 1656'da Kenan Paşa tayin edilmiştir[161].

Osmanlı Devleti bu karmaşık yapının içindeyken 1656 ve 1657 Çanakkale Boğaz ablukası sırasında yaşanılan en önemlileri muharebeler yine aynı senelerde yaşanmıştır. 1656 senesinin yaz aylarında, Kaptan General Lorenzo Marcello komutasındaki 30 kalyon, 7 mavna ve 25 çektiri gemi[162] ile Çanakkale Boğazı'ndaki ablukaya katıldı[163]. Kenan Paşa ise, komutasındaki 40 parça kadırga, 10 mavna, 30 kalyon, 20 parça bey gemilerinden oluşan donanmanın hazırlıkları yapıldı. Fakat donanmadaki gemi sayısına karşı yeterli sayıda asker yoktu. Ayrıca sefere gönderilen askerlerin de ücretleri eksikti. Hazırlanan Osmanlı donanması, boğaza gitmek üzere 15 Haziran 1656 tarihinde Tersane-i Amire'den yola çıktı. Donanma, Anadolu Hisarı kıyılarında demir attıktan sonra Kaptan Murat Paşa, savaş meclisini toplayarak yeterli sayıda asker tedariği yapılmadıkça savaşa başlanmaması gerektiğini söyledi. Ayrıca rüzgar ve deniz akıntısı da donanmanın aleyhineydi. Fakat yeniçeriler, Murat Paşa'nın bekleme teklifini reddedip, "*Biz mücerred fermânınıza teba'iyyetle me'mûr ve arz u mahzara müte'alli, umûrdan mahcûruz*" diyerek cevap verdiler. Bunun üzerine Murat Paşa, ücretli ücretleri savaş sonrası vermek şartıyla asker kiralamak istediyse de asker bulunamadı[164].

Alınan kararlar üzerine 25 Haziran günü savaş emri verilmiştir. Donanma planlaması önceki iki seferdeki gibi üç koldan savaşacak şekilde hazırlandı. Ancak Anadolu kıyılarına ilerleyen donanma, fırtınaya yakalandı. Rüzgarın da şiddetiyle gemilerin bir kısmı birbirine çarparak parçalandı, bir kısmı da karaya vurarak ağır tahribata uğradı. Venedik filosu, şiddetli akıntı ve rüzgardan kurtulmaya çalışan gemilere top ateşi başlatarak, Osmanlı donanmasının kurtulabilmesi için bir umut bırakmadı. Yaklaşık 1000'e yakın asker kaybı verilirken, 4000'e yakın forsa da Venedik'in esiri oldu. Donanmadan ise, 7-8 tersane gemisi ile bölgede beklemekte

[160] Uzunçarşılı, s. 338.
[161] **Tuhfetü'l-Kibâr,** s. 214.
[162] Zeyl-i Fezleke adlı eserde 9 parça mavna, 27 parça kalyon ve 50 parça çektiri tomlamda ise, 86 parçalık donanma ile Tersane-i amireden yola çıktığı yazılmıştır. Bkz. **Zeyl-i Fezleke,** s. 54.
[163] Mason, ss. 151-152.
[164] **Tuhfetü'l-Kibâr,** s. 214; **Zeyl-i Fezleke**, s. 54.

olan 12 bey gemisi kurulabilmiş, geri kalanı ya batmış ya da içerisindeki mühimmat ile Venedik eline geçmişti. Büyük bir bozgunla karşı karşıya kalan Kaptan Murat Paşa bir mavna ve on yedi kadırga ile Hisar'a dönmek zorunda kalmıştır[165].

Venedik donanmasının savaş planı yarım ay biçimindeydi. Yarım ayın iç kısmı, boğazın ortasına doğru ok gibi hareket edecekti. Yarım ayı stratejisinin yanı sıra, ikinci bir Venedik kadırga filosu Anadolu'ya doğru ilerledi. Bu yardımcı filonun amacı, olası bir savaş durumunda Osmanlı donanmalarının güneye kaçmalarını engellemekti. Osmanlı ve Venedik arasındaki çıkan mücadelede Venedik filosuna ait üç savaş gemisi yakılarak, kurtarılamayacak duruma getirildi. Donanmanın Kaptanı General Lorenzo Marcello da dahil olmak üzere üç yüzün üzerinde ölü ve yaralı vardı. Osmanlı donanmasından elde edilen savaş ganimetlerinin bölüşümü konusunda bir an önce eve dönmek isteyen Malta donanması ve savaşa devam etmek isteyen Venedik donanması arasında anlaşmazlığa neden olmuştu[166].

2.4.11. Bozcaada ve Limni'nin Venediklilerin Eline Geçmesi

1656 hezimetinin yıkıcı darbesi Bozcaada ve Limni'nin Venedik eline geçmesi oldu. Osmanlı'nın içine düştüğü sıkıntılı durumu avantaj haline getirmek isteyen bazı Venedik askerleri, en akıllıca stratejinin doğrudan Kandiye'ye giderek Osmanlı askerlerinin tamamını Girit'ten uzaklaştırmak olduğu fikrini savundu. Ancak abluka altında olan Çanakkale Boğazı girişine yakın Bozcaada ve Limni Adası'nı ele geçirilerek Osmanlı donanmasının çıkışını tamamen kesilmesine karar verildi. Venedikliler tarafından tartışılan bu fikir, Çanakkale Boğazı'nın girişini önemli derecede tehdit eden bu iki adayı ele geçirmenin psikolojik avantajı herkes için mantıklı geldi. Ancak en yakın Venedik üssünden yüzlerce mil uzakta ve neredeyse top atış mesafesinde olan iki adanın tutulması ve yeterli düzeyde kaynak olmaması Venedik için önemli derecede riskli bir harekat planıydı. Fakat yine de Venedik donanmasının, Bozcaada'ya doğru yola çıkmasına karar verildi[167].

Eski ismiyle "Tenedos" olarak adlandırılan Bozcaada, Çanakkale Boğazı'na hakim bir noktadadır. Adanın önemli kalelerinden biri olan Bozcaada Kalesi, II.

[165] **Abdurrahman Abdi Paşa Vekayi'namesi,** ss. 79-80; **Tuhfetü'l-Kibâr Fî Esfâri'l-Bihâr,** ss. 214-215.
[166] Mason, ss. 151-153.
[167] Mason, ss. 153-154.

Mehmet zamanında inşa edilmiştir. Bozcaada Kalesi, adanın doğu tarafında yer alıp, etrafında güçlü surlar ve hendeklerle çevrelenmiştir[168]. Kalenin muhafazası abluka ve savaşlar sebebiyle ihmal edilmiş durumdaydı. Venedik, alınan ortak karar sonrasında Bozcaada Kalesi'ni 14 Temmuz 1656 tarihinde karadan ve denizden kuşatmayı başlatmıştır. Kale muhafızlığı görevinde ise Abaza Ahmet Paşa bulunuyordu. Fakat görevini aksatan Ahmet Paşa, kalede görevli askere de izin vermişti. Bu şartlar altında kalenin savunması tam anlamıyla yapılamadı. Böylece 9 günlük kuşatma sonucunda 22 Temmuz'da Bozcaada, Venediklilerin hakimiyeti altına alındı. Bu esnada Kaptan Sarı Kenan Paşa görevinden alınarak yerine Seydi Ahmet Paşa tayin edildi. Osmanlı donanması ağır kayıplar verdikten sonra Bozcaada'yı kaybetmiş ardından da Venedik'in bir sonraki adımı Limni oldu. 19 gün süren kuşatma sonucunda Limni adası aman ile Venedik'in eline geçti[169]. Bozcaada ve Limni'nin kaybedilmesi, Osmanlı için İnebahtı'dan sonraki en büyük deniz felaketi olarak nitelendirilmiştir. Böylece İstanbul'dan, Girit Adası'na doğru uzanan iaşe yolu Venedik tarafından tamamen kesilmiştir[170].

2.4.12. 1656 Çanakkale Muharebesi: Topal Mehmet Paşa Seferi

Bozcaada ve Limni'nin Venedik'in eline geçtiği dönemde veziriazam makamında Boynu Yaralı Mehmet Paşa vardı. İnebahtı bozgununa eş değer görülen savaş esnasında Çanakkale Hisarı'na gönderilmesi planlanan yardımların savsaklanmasından dolayı görevden alınmış yerine 14 Eylül 1656 tarihinde Köprülü Mehmet Paşa tayin olmuştur. Kaptanlık görevine de Topal Mehmet Paşa tayin edilmişti[171]. Köprülü Mehmet Paşa, bir taraftan IV. Murat döneminde başlayan siyasi olayları çözmeye çalıştı. Göreve geldikten kısa bir zaman sonra tersane emini Şişman İbrahim Efendi gözetiminde yapımına devam edilen 60 parça gemi inşasının bir an önce bitmesi için yapılmasına elinden geldiği kadar yardım etmekle işe başladı[172]. Bu

---

[168] Ali Seyit, Kahraman- Yücel Dağlı, **Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: Akkirman- Belgrad- Gelibolu- Manastır- Özü- Saraybosna- Slovyenya- Tokat- Üsküp**, 5. Kitap, Cilt: 1, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008, s.413; Cengiz, Orhonlu, "Bozcaada" Maddesi, **DİA,** Cilt: 6, İstanbul, 1992, ss. 317-319.

[169] **Zeyl-i Fezleke**, s. 75; Gülsoy, **Girit'in Fethi ve Adada Osmanlı İdaresinin Tesisi**, s. 93.

[170] Danışmend, ss. 421-422.

[171] **Tarih-i Naima**, Cilt:VI, s. 1720.

[172] **Tarih-i Naima**, Cilt:VI, s. 1730; **Abdurrahman Abdi Paşa Vekayi'namesi,** s. 88. **Zeyl-i Fezleke**, s. 82.

esnada Venedik senatosunun savaş kararıyla donanmanın komutanı olarak Lazzaro Mocenigo görevlendirildi. Mocenigo, İstanbul'dan Çanakkale Boğazı'na doğru yola çıkacak donanmasına ani bir saldırı yapmayı planladı. Bu sebeple Midilli'nin hemen güney kısmında yer alan Sakız Adası'nın etrafındaki bölgeyi araştırmak üzere toplamda 26 parça gemi ile yola çıktı[173]. Köprülü Mehmet Paşa, General Moçenigo'nun İstanbul önlerine geleceği haberini aldıktan sonra kış mevsimi olmasına rağmen hazır olan donanmayı sefere çıkarmaya karar verdi. 36 kadırga, 4 parça mavnaya askerler ve cephane yükledikten sonra Kaptan Vezir Topal Mehmet Paşa komutasındaki donanma 13 Mart 1657'e Akdeniz'e doğru yola çıktı. Ayrıca daha hazır olmayan baştarda tipi geminin hazır olmadığı için Kaptan Paşa, askerlerle beraber yedek gemiye bindirilmiştir[174].

Osmanlı donanması, herhangi bir Venedik gemisiyle karşılaşmadan Sakız'a geldi. Burada dört beş gün kaldıktan sonra Rodos'a gitmek üzere yelken açmaya karar verdi. Bu sırada İskanköy yakınındaki İncir Limanı'nda bekleyen Malta korsanlarına ait iki büyük kalyon, Mısırdan gelen zahire yüklü üç parça ticaret gemisine el koymuştu. Olayın haberini alan Kaptan Mehmet Paşa, Lerpoz Limanı'nda demir atmış olan yabancı bir kalyon ile karşılaşması üzerine muharebeye girişti. Üç saat süren top ateşinde bir kalyon batırılırken, Kaptan Mehmet Paşa'nın baştardasında da yaklaşık yirmi asker şehit oldu. İki gün sonra İncir Limanı'na giderek buraya demir attı. Limana geldiğinde, limanın diğer ucundan çıkış olduğunu ve Malta korsan gemilerinin esir aldığı iki ticaret gemisini bırakarak bu çıkıştan kaçtığını fark etti. Kaptan Mehmet Paşa ertesi sabah, iki zahire gemisini aldıktan sonra kaçan kalyonların peşine düşerek muharebeye girişmek istedi. Fakat esir veren derya beyleri daha fazla esir vermek istemedikleri için çeşitli bahanelerle takibe devam etmediler[175].

Mocenigo, Malta korsanları ile mücadeleye girişen Mehmet Paşa'nın İskan Köy yakınlarına gittiği haberini alınca savaş umuduyla Osmanlı donanmasına doğru yola çıktı. Fakat Mehmet Paşa durumu öğrenince muharebeye girişmeye cesaret edemediği için Rodos Limanı'na gitti[176]. Bunun üzerine Moçenigo, 3 Mayıs'ta Sakız

[173] Mason, s. 155.
[174] **Tarih-i Naima**, Cilt:VI, ss.1730-1731; **Abdurrahman Abdi Paşa Vekayi'namesi,** s. 88; **Zeyl-i Fezleke**, s. 83.
[175] **Abdurrahman Abdi Paşa Vekayi'namesi,** s. 89; **Zeyl-i Fezleke**, ss. 83-84; **Tarih-i Naima**, Cilt:VI, ss. 1731-1732.
[176] Kurtoğlu, s. 93.

önlerine ilerledi. Bu esnada Girit seferine gelmeleri için Cezayir'den istenilen yardım gemileri, Osmanlı donanmasına katılmak üzere yola çıkmıştı. Fakat Moçenigo'nun Cezayirlilerin 30.000 kile buğday yüklü konvoyunu, Sakız civarındaki Yeni Kale arkasında demir attığını fark etmesiyle beraber Venedik donanması burada beklemeye başladı[177]. Cezayir donanmasının sayısı, Naima Tarihi, Fezleke, Abdi Paşa Vakayinamesi'nde sekiz parça olarak verilmiştir. Mason ise, kalyon sayısı on beş olarak vermiştir[178]. Venedik filosunun gece vakti baskınına yakalanan kalyonlardan üç tanesi esir düşerken, üç tanesi yakılarak yok edildi. Kurtulabilen bir donanma ise Sığacık Limanı'nda bekleyen Mısır'dan gelen on beş şayka gemisinin yanına kaçtı[179]. Buradan anlaşılıyor ki, Mason'nun verdiği kalyon sayısı Cezayir donanmasına değil, Mısır'dan gelen on beş zahire donanmasının sayısıdır. Bu konvoyu Sığacık'ta demir attığını haber alan Moçenigo, donanmanın üstüne giderek Cezayir kalyonu da dahil tüm donanmayı zapt etti. Sığacık ahalisi ise, Venedik donanmasının bölgeye geldiğini öğrenince bir gün önceden kaleyi boşaltmıştı. Bunu fırsat bilen Venedik askerleri kaleyi yağmalayarak camiyi harap etti. Kısa bir süre sonra İzmir'den gelen yardımcı kuvvetle üç gün süren muharebe sonucunda Venedik donanması geri çekilmek zorunda kaldı[180]. Mason, Sakız taraflarında yaşanılan bu muharebeyi, denizcilik tarihinde yalnızca kadırgalardan ve çektirilerden oluşan bir Osmanlı donanmasının, sayıca ve teknolojik olarak üstün gemilerden oluşan bir düşman kuvvetini tek başına yendiği nadir savaşlardan biri olarak belirtmiştir[181].

2.4.13. 1657 Çanakkale Muharebesi: Köprülü Mehmet Paşa Seferi

Kaptan Topal Mehmet Paşa, 40 çektirme gemi, 8 Cezayir gemisi, 10 Tunus burtonu, 8 Trablus burtonu ve 20.000'den fazla askeri kuvvetten oluşan yardımcı donanma ile birleşmişti. Fakat Venedik donanmasına karşı savaşa girmekten çekinen Kaptan Mehmet Paşa Rodos'a gitmişti[182]. Bu esnada Köprülü Mehmet Paşa'nın bizzat ilgilendiği İstanbul'da yapımı süren gemilerin kalan 19 kalyon, 10 mavna, 30 çektirme

[177] **Tarih-i Naima**, Cilt:VI, s. 1733; Mason, s. 155.
[178] **Tarih-i Naima**, Cilt:VI, s. 1733.; **Abdurrahman Abdi Paşa Vekayi'namesi,** s. 89; **Zeyl-i Fezleke**, s. 84.
[179] **Zeyl-i Fezleke**, ss. 84-85.
[180] **Tarih-i Naima**, Cilt:VI, s. 1733; **Abdurrahman Abdi Paşa Vekayi'namesi,** ss. 89-90; **Zeyl-i Fezleke**, s. 85.
[181] Mason, s. 155-156.
[182] **Zeyl-i Fezleke**, s. 85.

gemi ile kaptana hazırlanan baştarda sefere çıkmak üzere tamamlandı. Sekbanbaşı Çoban Kasım Ağa, yeniçeriler, 2000 kadar gönüllü asker ve 150 parça kadırga ve fırkataya yerleştirilip kaptan vekili olarak Şemsi Paşazade komutasında 6 Haziran 1657'de Çanakkale Boğazı'na hareket etti. Sadrazam Köprülü Mehmet Paşa ikinci donanmanın gönderilmesinden bir hafta sonra kendisi de Çırpıcı Çayırı'nda kurulan otağa geldi. 13 Haziran'da ise Kara Kaldırım karargahına gelen yeniçeri askerlerini, altı bölük zabitlerini, tımar sahiplerinin yoklamasını yaptı ve bölgede bulunmayanların dirlikleri başkalarına verildi[183]. Venedikliler ise, Çanakkale Boğazı'nda konuşlanmış şekilde Venedik, Papalık ve Malta kadırgalarına katılmadan önce Osmanlı donanmasını savaşa zorlamaya devam ediyordu. Moçenigo donanması, su tedariklerini yapmak için birkaç hafta sonra ablukadan ayrılmak zorunda kaldıklarında, Osmanlı donanması Rodos'ta kalan yardım gemilerinin yanına geçmeye çalıştı[184]. Bu esnada Boğazın Rumeli tarafını korumakla görevlendirilen Çavuşzade Vezir Mehmet Paşa, 30 Haziran'da Kale-i Sultaniye etrafında karargah kurmuştu. Venedik'in su ikmali yapmak için yanaştıkları kıyı yakınlardaki köyleri yağmalamaya başladıkları haberini alınca Venedik donanmasını üzerine hücum etti. Muharebede Venedik donanmasından 1800 asker ölürken, 300 asker de esir oldu. Daha fazla kayıp vermek istemeyen Venedik donanması geri çekilmek zorunda kaldı[185].

Bir an önce sonuç almak isteyen Venedikliler, bir hafta sonra savaş senatosu oluşturmaya karar verdi. Senatoda, muharebe esnasında Malta ve Papalık donanmaları ile birleşerek savaş planını oluşturuldu. Venedik donanması bu esnada tekrar su ikmali yapmak zorunda kalmıştı. Bu esnada Köprülü Mehmet Paşa, Rumeli tarafındaki Soğanlı Dere ve Anadolu tarafındaki Küçük Kepez bölgesinde uygun olan yerlere toplar yerleştirilmeye başlamıştı. Boğazın Anadolu kıyısı ise, Kaptan Topal Mehmet Paşa tarafından tutulmaktaydı. Her iki tarafa da yol alamayan Venedik donanması, 7 Temmuz'da bütün çektirilerle İmroz'a doğru ilerledi. Bölgede çıkan şiddetli rüzgâr sebebiyle geri dönemediler ve 16 Temmuz'a kadar burada kaldılar[186]. Ertesi gün Venediklilerin üzerine hücum etme kararı alındı. Fakat Kaptan Mehmet Paşa'nın taşrada görevli olmasından dolayı serdar baştardasının komutası Sivas Beylerbeyliği

[183] **Tarih-i Naima**, Cilt:VI, s. 1738.
[184] Mason, ss.155-156.
[185] **Tarih-i Naima**, Cilt:VI, s. 1739; **Abdurrahman Abdi Paşa Vekayi'namesi,** ss. 91-92; **Zeyl-i Fezleke**, ss. 91-92.
[186] Kurtoğlu, ss. 94-95; **Zeyl-i Fezleke**, s. 92.

görevinde bulunan Çerkes Osman Paşa'ya verilerek Gelibolu'ya gönderildi[187]. Osmanlı donanmasının planlamasına göre, ön sırada bulunan kalyonlar Venedik kalyonlarının, mavnalar ise Venedik mavnalarının üzerine hücum edecekti. Arka sırada ise, baştarda, çektiriler ve kayıklara yerleştirilen sipahiler yardımda bulunacaktı[188]. Fezleke, Osmanlı donanmasının sayısını dokuz parça kalyon ve on parça mavna, bir baştarda ve otuz bir parça çektiri olmak üzere toplamda 50 parça olarak vermiştir. Mason ise, otuz kadırga, on sekiz mavna, on kalyon ve çok sayıda şayka olarak vermiştir[189].

17 Temmuz sabahı Mocenigo donanması su ikmali dönüşünde şiddetli rüzgara yakalandı. Muharebe hazırlıkları tamamlandıktan sonra ikinci kısımda gönderilen donanma, Çerkes Osman Paşa komutasında ikmalden dönen Venedik donanması üzerine gönderildi. Planlamaya göre ön sıradaki kalyonlar savaşı başlatacak arka sırada bulunan baştarda ve çektiriler ise, zayıflayan bölgelere yardım edecekti. Fakat arka sıradaki gemilerin savaş anında katılım göstermeyip, firar etmeleri ön sıradaki gemileri tedirgin etti. Bunun üzerine kalyon ve mavnalarda bulunan askerler geri çekilmeye başladı. 5 mavna gemileri terk ederek karaya çıktılar ve boş kalan 3 mavna Venediklilerin eline geçti. Halil Kaptan'ın mavnası, muharebe sırasında yakılarak çok fazla hasar aldı. Ömer Kaptan'ın mavnası, hasar aldığından dolayı Venedik limanına doğru sürüklendi. Süleyman Paşa mavnası ise Venedik donanmasına karşı verdiği zorlu mücadelenin ardından sürüklenerek bölgeden ayrılmaya çalıştı. Bu esnada Küçük Mehmet adında bir bahadır Süleyman Kaptan'a yardım etti. Yola çıkan donanma, Sakız ve Midilli taraflarında bekleyen Kaptan Paşa donanmasına katıldı[190]. Kalyonlar ise, top ateşinin ardından Kaptan Paşa donanmasına doğru yola devam ettiler. Bunlardan 13 tanesi başarılı şekilde donanmaya katılırken, 6 kalyon Kumburnu tarafına doğru kaçmış, 3 tanesi ise Bozcaada civarındayken Venedik gemileri tarafından takip edildiklerini fark ettiler. Bu sebeple kalyonlardan iki tanesi sahile yanaştırılıp içerisinde bulunan askerler filikalarla karaya indirilirken bir tanesi ise Venediklilerin eline geçmiştir[191].

[187] **Tarih-i Naima**, Cilt:VI, s. 1739.
[188] **Zeyl-i Fezleke**, s. 94.
[189] **Zeyl-i Fezleke**, ss. 93-94; Mason, s. 156.
[190] **Tarih-i Naima**, Cilt:VI, ss. 1740-1741; Mason, s. 155.
[191] Kurtoğlu, s. 96.

18 Temmuz günü şiddetli rüzgar estiği için her iki donanma da herhangi bir manevraya girişemediğinden dolayı herhangi bir mücadelede yaşanmamıştır. Ertesi sabah top ateşine başlayan Venedik donanmasının ilk hedefi baştarda olmuştur. Fakat Kaptan Moçenigo, donanma daha hazır olmadığı için endişe duyuyordu. Çünkü yardım için gelen Malta ve Papalık kuvvetlerinden ayrılmasıyla zor duruma düşmüştü. Fakat Osmanlı donanmasının etrafını sarmasını üzerine kaçış yolunu kapatmak için tehlikeli bir manevra yapıp, hücuma girişti. Bu hücum esnasında metrislerden atılan topun baruthaneye isabet etmesi Moçenigo'nun ölümüyle sonuçlandı. Lidersiz kalan donanmanın başına geçici olarak Barbaro Badoer geçti. Muharebeyi göze almayan Venedik donanması 6 parça kalyonu bırakarak Bozcaada'ya geri çekildi. Bu esnada Papalık donanmasının lideri Kont Giovanni Bichi, yalnızca sınırlı bir yardımda bulunacağını, Malta komutanı Gregorio Carafa ise donanmasını yenilemek için Bozcaada'ya gitmelerini emretti. Yardım kuvvetlerinin desteğini kaybeden Badoer, savaşı devam ettirmekte büyük zorluk yaşadı[192].

2.5. ABLUKANIN SONU: BOZCAADA VE LİMNİ'NİN VENEDİK'TEN GERİ ALINMASI

2.5.1. Bozcaada Kuşatması

Bozcaada ve Limni Adası, İstanbul'un hemen eşiğinde olması ve Çanakkale Boğazı'na yakınlıkları nedeniyle Osmanlı Devleti için bu adaların geri alınması zorunlu hale gelmişti. Çünkü Venedik'in bu adaları kontrol etmesi, Osmanlı'nın Kuzey Ege'deki üstünlüğünü sarsmıştı. Bu nedenlerle Venedik donanmasının görünürde durgunlaşmasından yararlanmak isteyen Köprülü Mehmet Paşa'yı hemen harekete geçirdi ve Bozcaada'ya doğru hareket etti[193]. Osmanlı baştardası ve diğer gemilerdeki kürekçi ve askerlerin firar etmesinden dolayı ordu ve donanmanın için zahire, mühimmat ve kürekçi ihtiyacı ortaya çıkmıştı. Bu sebeple Köprülü Mehmet Paşa, lazım olan ihyacın acilen karşılanması için ülkenin her yerine emirler gönderdi. 14 Ağustos tarihinde Venedik tarafından ele geçirilen Bozcaada ve Limni

[192] Gülsoy, s. 97; Mason, ss. 156-157.
[193] Mason, s. 157.

kuşatmasının planlamak üzere adanın tam karşısında yer olan Eski İstanbul olarak bilinen Çaybaşı mevkiine geldi[194].

Son yaşanan mücadelelerin ardından Kaptan Mehmet Paşa donanması, Cezayir, Tunus ve Trablus gemileri Sakız civarına demir atmıştı. Köprülü Mehmet Paşa bütün donanmanın Baba Burnu olarak bilinen Ak Liman'a gelmelerini emretti. Fakat savaştan kaçan ve yarar göstermeyenleri katlederek cezalandıran Köprülü Mehmet Paşa ve komutanlar üzerinde büyük korku yarattığı için orduya katılmakta tereddüt etmişlerdi. Bunun üzerine Köprülü Mehmet Paşa, mücadele sırasında bahsedilen bölgede bulunmadıklarını söyleyerek tekrar davette bulundu. Bunun yanı sıra bir an önce Bozcaada ve Limni Adası'nın kuşatmasını başlatmak için Kaptan Mehmet Paşa'ya, komutanlara ve Cezayir, Tunus, Trablus gemilerinin dayılarına hilatler ve bin altın hediye gönderdi. Midilli'den hareket eden 86 parça kalyon ve çektiriler orduya katıldı. Donanmanın tamamlanmasının ardından Köprülü Mehmet Paşa, beşer akçe ücretlerini hizmetten sonra vermek şartıyla 3000'ü sipahi, 2000'ü cebeci ve topçu olmak üzere toplamda 5000 asker toplandı. 33 çektiri bindirilen askerlerin Bozcaada'ya nakledilmesinde Kurt Paşa görevlendirildi ve 25 Ağustos'ta Bozcaada'nın Batısında yer alan Değirmen Dere ve Kemer Deresi mevziilerine nakledildiler[195].

Ertesi sabah, Venediklilerin Osmanlı donanması üzerine top ateşi başlattığını öğrenen Köprülü Mehmet Paşa, Bozcaada karşısında bekleyerek ordunun ihtiyacı dahilinde hazırda beklettiği asker, zahire ve mühimmatın nakledilmesi ile ilgilendi. Bu esnada kaledeki Rumlardan bir kişi Kurt Paşa'ya, Venediklilere ait mavnalar, çektiriler, kalyonlar ve 3000 askerin Osmanlı donanmasına hücum etme amacıyla Poyraz Limanı'nda bekletildiği haberini vermişti. Böylece kaledeki askerlerin hücuma başlaması ile limandan karaya çıkarılmak üzere bekletilen askerler de aynı anda hücuma başlayıp Osmanlı ordusunu zor duruma düşüreceklerdi. Bu plandan haberdar olan Kurt Paşa, Venedik ordusunun belirlediği güzergaha 500-600 silahlı asker yerleştirdi[196]. Venedik askerlerinin bir kısmı, 28 Ağustos tarihinde akarsudan su almak bahanesiyle Bozcaada'nın güneyinde bulunan Tekfur Bahçesi'ne çıktılar. Askerlerin

[194] **Tarih-i Naima**, Cilt:VI, s. 1746.
[195] **Zeyl-i Fezleke**, ss. 107-109; **Tarih-i Naima**, Cilt:VI, s. 1747; **Abdurrahman Abdi Paşa Vekayi'namesi,** s. 94.
[196] **Zeyl-i Fezleke**, s. 110.

diğer yarısı da kaleden hücuma geçtiler[197]. Bu esnada Osmanlı askerleri de siperlerden çıkarak Venedik askerlerini geri püskürtmeyi başardı. Bu muharebede Osmanlı otuz asker kayıp verirken, Venedik ordusunda 400 asker ölü, 200 asker de esir düşmüştür[198].

Sevinçli haberi alan Köprülü Mehmet Paşa, 18 parça kadırga, 2 parça kale topu ve 1500-2000 civarı askeri kuvveti Kaptan Topal Mehmet Paşa aracılıyla muharebe meydanına nakletmiştir. Kaptan Paşa, teçhizat ve asker yardımını karaya çıkardığı esnada Venedik askerleri top ateşine başladıysa da herhangi bir kayıp yaşanmadı ve Anadolu kıyılarına geri çekilmeye başladılar. Bu sırada 6 parça Venedik donanmasını Çanakkale Boğazı'na demir atmış bulunmaktaydı. Anadolu Beylerbeyi Kör Hasan Paşa gemilere asker yerleştirerek baştardayla beraber Boğaz'a doğru hareket etti. Naima Tarihi, bu gemilerin sayısını 20 parça kadırga olarak verirken Fezleke ve Abdi Paşa Vekayinamesi'nde, herhangi bir sayı verilmemiştir. Karşılıklı olarak yaşanan top muharebesi bir gün boyunca sürdü. Muharebenin ardından Venedik kalyonları Çanakkale Boğazı'ndan çıkarak Bozcaada'ya doğru hareket etti[199]. Fakat burada da Osmanlı ordusunun taarruzu ile karşılaşan Venedikliler, 31 Ağustos tarihinde daha fazla dayanamayacakları anlayınca pes etmek zorunda kaldılar. Ardından adadaki asker ve halkı tamamen boşaltarak kale ve kasabanın çeşitli yerlerini ateşleyerek 22 Eylül'de Limni Adası'na hareket ettiler[200].

Bozcaada'nın alındığı haberi İstanbul'a ulaşınca üç gün şenliklerle kutlanılmıştır. Bozcaada'nın fethinin ardından askeri birlikler sevk edilerek adanın muhafazası güçlendirilmiştir. Venediklilerin adayı ateşe vermesinden dolayı kale surları, camiler ve binalar komple tahrip edilmişti. Bu sebeple Limni Adası'nın alınmasına kadar adanın tamiri için Köprülü Mehmet Paşa'nın İstanbul'da bulunmasını emredildi. Böylece İstanbul'dan usta ve işçileri ayarlayarak kalenin tamirini ile bizzat ilgilenmiştir. Sivas Valisi Sührap Mehmet Paşa adanın muhafızlığına tayin edildikten sonra Limni Adası'nın alınmasına odaklanıldı[201].

[197] **Tarih-i Naima**, Cilt:VI, s. 1748.
[198] **Zeyl-i Fezleke**, s. 111.
[199] **Abdurrahman Abdi Paşa Vekayi'namesi,** s.95; **Tarih-i Naima**, Cilt:VI, s. 1749; **Zeyl-i Fezleke**, s. 112.
[200] Kurtoğlu, ss. 112-113.
[201] Uzunçarşılı, s. 381; Kurtoğlu, s. 113.

2.5.2. Limni Kuşatması

Bozcaada'nın muhafazası ve tamiratı bittikten sonra Limni Adası'nın alınması için Topal Mehmet Paşa tayin edilmiştir. Toplamda 4.000-4.500 bin asker çektirilere bindirildikten sonra serdar Topal Mehmet Paşa komutasında Limni'ye geldiler. Ardından metrislere girerek kale duvarlarını toplarla dövmeye başladılar. Fakat kale yüksek var taşlık bir yerde bulunmasından dolayı lağım ateşi ile muhasara edilmesi gerekiyordu. Bu sebeple kale kuşatması yaklaşık 60 gün uzamıştır. Gece gündüz devam eden muhasarada Kaptan Paşa ve Somsoncu başı yaralanmıştı. Top atışlarına karşı daha fazla direniş gösteremeyen Venedikliler, 15 Kasım 1657 tarihinde pes ederek vira bayraklarını kale tepesine çektiler. Kaleden bir kişi Kaptan Paşa'nın huzuruna gelerek içerde bulunan tüm halkın, mühimmatın ve zahireyi gemilerle götürmek şartıyla kaleyi teslim edeceklerini bildiler. Fakat Kaptan Paşa, isteklerini kabul etmedi. Bunun üzerine kale halkı yalnızca yükü az olan eşyalarını yanlarına alarak kaleyi Osmanlı askerlerine teslim ettiler. Limni Kalesi'nin başarıyla teslim alındığı haberi Edirne'ye ulaştırılınca üç gün boyunca şenlikler düzenlendi[202].

1657'den sonra Venedik, Thomas Morosini'nin ortaya attığı stratejiyi tamamen değiştirdi ve Çanakkale Boğazı'ndan geri çekilmek zorunda kaldı. Böylece Bozcaada ve Limni'nin tekrar ele geçirilmesinin ardından 1646 yılından beri süregelen Çanakkale Boğaz ablukası ortadan kalkmış bulunuyordu. 1657 yılında yaşanılan mücadeleler sonrasında her iki taraf da genel olarak denizcilik stratejilerini değiştirdi. Zorzi Morosini, daha önceki mücadelelerde Osmanlı donanmasının tehlikeli durumlarda geri çekildiklerini fakat son mücadelelerde çok dikkatli bir şekilde hücum içine girdiklerini gözlemledi. Boğaza demir atarak sürekli kalmak yerine küçük filolara bölünerek "ara ve yok et" görevi ile Akdeniz sularında devriye atmaya devam etti. Osmanlı Devleti ise, kadırga sayısını arttırarak ülkenin her yerinden asker ihtiyacını karşıladı. Sonuç olarak, 1657'den sonra Venedik donanması ile Osmanlı donanması arasında Çanakkale Boğazı'nda önemli bir karşılaşma yaşanmadı[203].

[202] **Tarih-i Naima**, Cilt:VI, ss. 1767-1769.
[203] Mason, ss. 158-159.

2.6. ÇANAKKALE BOĞAZ ABLUKASINA GENEL BİR BAKIŞ

Osmanlı Devleti'nin Girit'e düzenlediği savaş sırasında Çanakkale Boğazı'nın Venedikliler tarafından 1646-1657 yılları arasında abluka altına alması savaşı Girit Adası'ndan Doğu Akdeniz'e taşıdı. Bu olayla beraber uzun zamandır durağanlığını koruyan Doğu Akdeniz sularında sık sık donanma savaşları meydana geldi. Savaşın taraflarını oluşturan Osmanlı ve Venedik için savaş süreci farklı amaçlarla devam etti. Osmanlı Devleti, Girit Adası'nın alınması için asker ve malzeme ikmalinin başarıyla tamamlanmasını temel hedef olarak belirledi. Bu hedef için olası donanma savaşlarından her zaman kaçındığı görülmektedir. Fakat Venedikliler için bu durum biraz farklıdır. Venedikliler, adaya ulaşımı kesmek amacıyla sonuç ne olursa olsun ablukayı devam ettirmek için donanma savaşlarını devam ettirmek istediler. Bunun yanı sıra abluka boyunca girişilen mücadelelerde Venedik ve Osmanlı donanmaları 16. Yüzyılın donanma yapısıyla katılmışlardır. Fakat 17. Yüzyıl sonlarına doğru kadırga gemileri kalyona dönüştürmek zorunda kaldılar[204]. Bu noktada Osmanlı ve Venedik donanmasının gemi sayısı ve mürettebat gücünü değerlendirmek yerinde olacaktır.

Osmanlı donanması tamamen muhafaza hizmetleri niteliğindeki gemilerden oluşmaktadır[205]. Venediklilerin Çanakkale Boğazı'nı abluka altına almaları Osmanlı Devleti'nin donanma yardımına ihtiyacı olduğunu ortaya koymaktadır. Fakat Osmanlı Devleti'nin donanma yardımı alabileceği müttefiki yoktu. Fakat eyaletlerden sık sık yardım almıştır. Bey kadırgaları, Mısır'dan gelen asker, Mağrip donanması ve erzaklar ve Garp Ocakları'ndan gelen destekler en önemli yardımları oluşturmaktadır[206].

Tablo 1. Girit Savaşı'ndaki Osmanlı Devleti'nin Savaş Konvoyları.

1645	Ekim ayında üç kalyon, Değirmenlik (Milos) Adası açıklarında saldırıya uğradı; biri kurtuldu ikisi battı.
1649	Kalyon ve şaykalardan ibaret 29 gemi geldi.
1654	15 gemi geldi.
1661	Takviye taşıyan 17 kalyon, hiçbir engele uğramadan Girit'e vardı.
1662	Konvoy geri dönerken saldırıya uğradı; dört kalyon ile 28 şayka kaybedildi.

[204] Panzac, ss. 133-137.
[205] Bostan-Özbaran, s. 270.
[206] Panzac, s. 140.

1663	14 kolyonluk bir konvoy Girit'e takviye çıkardı; ancak sekiz kalyon dönüş yoluna girdi. Bunlar da İstanköy (Kos) yakınlarında saldırıya uğradılar; üçü zapt edildi biri battı.
1665	Konvoya Fransızlar saldırdı, iki kalyon ile iki şayka kaybedildi.
1667	17 Şubat'ta İskenderiye'den kalkan konvoy fırtınaya tutuldu; gemiler dağıldı ve saldırıya uğradılar, bir kalyon battı, bir diğeri zapt edildi.
1668	10 Mart'ta on kalyon 2.000 asker getirdi.
1669	"Sultani" denilen 60-70 toplu yedi parça büyük kalyondan oluşan konvoy, Haziran ayında Rodos açıklarında Hıristiyan korsanların saldırısına uğradı; bir kalyon zapt edildi, bir diğeri ise bir korsan gemisini de beraberinde götürerek havaya uçtu.

Kaynak: Panzac, s. 146.

Tablo 1'de Girit Savaşı'ndaki Osmanlı Devleti'nin savaş konvoyları yer almaktadır. Bu tabloda görüldüğü üzere yıllara istinaden çıkarılan donanmalar sayı ve nitelik bakımından oldukça dezavantajlı konumda bulunmaktadır. Osmanlı donanması tamamen muhafaza hizmetleri niteliğindeki gemilerden oluşmaktadır. Girit Savaşı sırasında Osmanlı donanması gemi teknolojisini geliştirme teşebbüsünde bulunduğu tespit edilmektedir. Bu dönemde Osmanlı donanmasında kadırgalar oluşturmaktadır. Fakat Akdeniz Devletlerinde kalyon gemilerinin yaygınlaşmaya başlaması savaşın güç dengesini Osmanlı aleyhine çevirmekteydi. Çünkü Osmanlı donanması geride kalan gemi teknolojisiyle Çanakkale Boğazı'nı abluka altına alan Venedik kalyonlarını kırıp Girit Adası'na ulaştıramıyordu. Bu sebeple Osmanlı Devleti'nin kalyon sürecine geçişi zorunluluk haline geldi ve Venedik donanması ablukasını kırabilmek amacıyla 1648 yılında kalyon inşasına karar verildi. Fakat kalyon yapımı maliyeti bir kadırga yapım maliyetinin yaklaşık dört katı kadardı. Savaş döneminde devletin içinde bulunduğu ekonomik kriz göz önünde bulundurulduğunda bu sürecin oldukça yavaş ilerlediği belirtilmelidir. 1648 yılında inşasına karar verilen kalyonlar bir sene sonra Kaptan Voynuk Ahmet Paşa komutasında sefere çıkarıldı. Kalyonların yapımı tam anlamıyla 1650'li yıllardan itibaren hız kazanmaya başladı. Fakat bin bir mali zorlukla inşa edilen kalyonları kullanabilecek eğitimli kaptanlar olmadığından yeteri kadar verim alınamadığı görülmektedir[207].

[207] Bostan-Özbaran, ss. 270-273.

Tablo 2. Tersane-i Amire'nin Faaliyetleri (1645-1661)

	Baştarda		**Kadırga**		**Mavna**		**Galita**	
	Yapım	**Onarım**	**Yapım**	**Onarım**	**Yapım**	**Onarım**	**Yapım**	**Onarım**
1645	-	4	6	33	-	2	5	19
1651	3	2	9	21	-	53	-	3
1656	1	2	19	32	7	-	-	-
1661	3	1	56	2	-	-	1	-

Kaynak: Panzac, s. 55.

Osmanlı donanması tamamen muhafaza hizmetleri niteliğindeki gemilerden oluşmaktadır[208]. Venedikliler ise, Osmanlı Devleti'ne karşı yardıma gelen Adriyatik donanmasının birleşik gücünü kullanmaktadır. Bu donanma hem gemi sayısı hem de gemi mürettebatı konusunda Venediklileri daha avantajlı konuma getirmiştir. Esasen Ayrıca Osmanlı ve Venediklilerin savaş esnasında sık sık yardımcı donanmaların yardımına başvurması savaşın seyrini değiştiren önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Tablo 2'de Tersane-i Amire'nin baştarda, kadırga, mavna, galita tipi gemilerinin yapım ve onarım sayıları yer almaktadır. Bu tabloya göre yapımı süren gemilerin sayısı hayli düşük görülmektedir. Bu durumun başlıca sebebi olarak mali yetersizliğin gösterilmesi yerinde olacaktır. Tabloda 1661 yılında gemi yapımının arttığı görülmektedir. Fakat tersanelerde alel acele inşa edilen gemilerin yapımında yaş ağaç kullanılması niteliği oldukça düşürmüştür. Tam anlamıyla inşa edilmeden sefere gönderilen donanmalar kısa bir süre sonra kullanılamaz duruma gelmektedir. Örneğin 1654 yılında gönderilen donanmanın Sakız Adası'nda terk edilmesinin nedeni bu olumsuz durumdan kaynaklanmaktadır[209].

Ayrıca Venediklilerin Çanakkale Boğazı'nı abluka altına almaları Osmanlı Devleti'nin donanma yardımına ihtiyacı olduğunu ortaya koymuştur. Venediklilerin aksine Osmanlı Devleti'nin donanma yardımı alabileceği müttefiki yoktu fakat eyaletlerden sık sık yardım aldığı tespit edilmiştir. Bu yardımlar arasında Bey

[208] Bostan-Özbaran, s. 270.
[209] Panzac, ss. 138-139.

kadırgaları, Mısır'dan gelen asker, Mağrip donanması ve erzaklar ve Garp Ocakları'ndan gelen destekler en önemli yardımları oluşturmaktadır[210].

Tablo 3. Adriyatik Filosu Mürettebatının Yapısı ve Gücü.

	1646 Şubat		**1649 Mayıs**		**1659 Temmuz**		**1660 Mart**		**1668 Şubat**	
	Num.	**%**	**Num.**	**%**	**Num.**	**%**	**Num.**	**%**	**Num.**	**%**
Yapım aşamasında gemiler	6		8		6		3		3	
Normal mürettebat gücü	1748	100	2328	100	1746	100	874	100	873	100
Toplam Mürettebat	1324	75.74	1902	81,70	1460	83.62	663	75.86	-	-
Toplam eksik mürettebat	424	24.26	426	18,30	286	16.38	211	24.14	-	-
Normal Filo Gücü	1200	100	-	-	1200	100	600	100	600	100
Savaştaki gücü	928	77.33	-	-	1145	95.42	529	88.17	539	89.83
Filo Kaybı	278	23.17	-	-	55	4.18	71	11.83	61	10.17
Esirler	5	0.54	-	-	448	39.13	123	23.25	285	52.88
Diğerleri	40	4.31	-	-	0	0	6	1.13	5	0.93
Osmanlı Esirleri	0	0	-	-	26	2.27	2	0.38	58	10.76

Kaynak: Domagoj Madunić, "The Adriatic Naval Squadron (1645-1669): Defense Of The Adriatic During The War For Crete." **Povijesni Prilozi**, Cilt:45, 2013, s. 220.

Tablo 4. Adriyatik Donanması Filosunun Birleşimi

Tarih	**Kadırga**	**Silahlı Gemiler**	**Fusta-Galeotte**	**Yelkenli Savaş Gemileri**
1652 Nisan	3	40	1	0
1652 Temmuz	4	-	-	1
1653 Aralık	5	40	1	0
1654 Ekim	5	39	0	0
1655 Şubat	-	49	0	0
1656 Nisan-Ağustos	6	35	3	1

[210] Panzac, s. 140.

1657 Ocak	6	35	4	1
1657 Mayıs	9	-	-	3
1658 Temmuz-Kasım	7	41	0	4
1659 Temmuz	7	-	-	-
1660 Mart	6	?	?	0
1661 Haziran	5	?	5	0
1661 Eylül	-	?	8	0
1662 Haziran-Ekim	-	5	18	0
1663 Mart-Eylül	5	-	-	3
1664 Eylül	-	6	15	0
1665 Ocak-Şubat	6	-	15	0
1665 Aralık	6	-	25	0
1666 Haziran	6	-	25	0
1668 Ocak	7	0	21	0

Kaynak: Madunić, s. 210.

Tablo 3 ve Tablo 4'te görüldüğü üzere birleşik Adriyatik filosunun gücünü kullanarak donanma niteliği bakımından avantajlı konumda bulunmaktadır. Bu birleşim içinde bulunan Malta, her yıl Venediklilere büyük ölçüde yardım donanma göndermektedir. Papa ise, Girit Savaşı'nı Haçlı Seferi olarak algılamasından dolayı önemli yardımlarda bulunmuştur. Ayrıca İspanyol donanmasının yardımları savaş sonuna kadar devam etmiştir. Fakat bu yardımcı kuvvetler arasında zaman zaman anlaşmazlıklar çıkmıştır. Papa'nın Hristiyanlığın savunucusu olduğundan dolayı lider olmak istemesi ve Malta amirallerinin Osmanlı ile girdiği savaşlardan dolayı tecrübeli olduğunu belirtmesi Adriyatik filosu olarak isimlendirilen bu müttefikleri savaş boyunca sık sık karşı karşıya getirmiştir. Bu sorun Venedikli amiraller tarafından alınganlıkla karşılandığı için birçok seferin yarıda kesilmesine neden olmuştur[211]. Esasen bu olumsuz durum birleşik filonun dağılmasını sağlayamamıştır. Aksine Tablo 3'te görüldüğü üzere Çanakkale Boğazı'nı ablukada tutan Venedik donanması gemi sayısını 11 yıl boyunca stabil tutmayı başarmıştır. Fakat Venediklilerin bu avantajlı durumu savaşın Osmanlı başarısı ile sonuçlanmasının önüne geçememiştir.

[211] Panzac, ss. 139-140.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇANAKKALE ABLUKASININ SİYASİ VE İKTİSADİ SONUÇLARI

3.1.SİYASİ SONUÇLARI

3.1.1 Sultan İbrahim Dönemi

Çanakkale Boğaz ablukası, Sultan İbrahim dönemimin (1640-1648) son iki yılı, oğlu IV. Mehmet (1648-1687) döneminin ilk dokuz yılı boyunca devam etmiştir. Sultan İbrahim'in davranış bozuklukları nedeniyle annesi Kösem Sultan devlet işlerinde oldukça aktif bir rol oynamıştır. Bu durum IV. Mehmet'in ilk yıllarında da devam etmiş ardından da annesi Turhan Sultan yönetimi kontrol altına almıştır[212].

Sultan İbrahim döneminde Girit Seferi, Azak kuşatması, Kazak korsanları ile girilen mücadele, Celali ayaklanmaları, Bosna sınır olayları yaşanırken İstanbul'da ise doğal afetlerin yanında Sultan İbrahim'in keyfi harcamaları ekonomik sorunları beraberinde getirmiştir[213]. Bu dönemde hazine kaynakları hızla tükenmeye başlamıştı. Ayrıca dönemin veziriazamı Ahmet Paşa, haseki sultanlara bol miktarda para ve çeşitli hediyeler göndererek onları memnun etmeye çalışıyordu. Fakat saraya gelen hazineler öyle gelişi güzel harcanıyordu ki Evliya Çelebi, rüşvet verilerek makam elde eden devlet adamlarının Mısır'dan gelen hazineyi hasekiler arasında dağıtıldığını ve bir kısmını da Cinci Hocaya verildiğinden bahsetmiştir. Bu gereksiz harcamalardan dolayı sık sık ayaklanmalar çıksa da kimse bu durumdan ders almıyordu. Esasen rüşvetsiz herhangi bir atama yapılması mümkün değildi[214]. Çünkü yeniçeri ve ocak ağaları padişahların tecrübesizliğinden dolayı önemli derecede söz sahibi olarak güçlenmişti. Böylece rüşvet, adam kayırma ve haksızlıkların önünü almak mümkün olmamıştı[215].

Mali durumun giderek tehlikeli bir boyuta ulaşmasının altında yatan pek çok sebep sayılabilir. Bunların temelinde Sultan İbrahim'in bitmek bilmeyen istek ve harcamaları, yoksulluk içinde savaş yapılırken padişahın samur ve amber merakı, Girit'e yapılacak olan yardımları geri çektirip sarayının ihtişamı için harcama yapması

---

[212] Gülsoy, **Girit'in Fethi ve Adada Osmanlı İdaresinin Tesisi**. s. 66.
[213] Necdet, Sakaoğlu, "İbrahim (Sultan)", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, Cilt:4, Ankara, 1994, s. 120.
[214] **Evliya Çelebi Seyahatnamesi: İstanbul**, s. 232; Uzunçarşılı, s. 229.
[215] Gülsoy, **Girit'in Fethi ve Adada Osmanlı İdaresinin Tesisi**. ss. 66-67.

gibi sebepler vardır. Ayrıca Sultan İbrahim döneminde yapılan harcamalara ses çıkaranların boğdurulduğu bilinmektedir. Hatta samur ve amber ihtiyacını karşılamak için yapılan harcamaları İstanbul'da bulunan kapı kethüdalarının karşılaması için emirler verildi. Halktan ise "kürk ve amber" vergisi adıyla yeni bir vergi alınmaya başlandı[216]. Böylece aklına estiği gibi davrandığı bilinen İbrahim'in saltanat dönemi oldukça sarsıntılı geçmiştir[217].

Saray'da durum böyleyken Girit'in durumu gün geçtikçe kötüye giden bir hal almaya başlamıştı. Kara Murat Ağa, Girit Adası'ndan gelip yardım talebinde bulunduğunda Padişah, Murat Ağa'dan samur, para ve cariye istedi. Bu talihsiz olay, sonrasında Sultan İbrahim'in sonunu getirecek At Meydanı Ayaklanmasının başlangıcına neden oldu[218].

Girit'e görevlendirilen Kara Murat Paşa, İstanbul'a geldiğinde mali durumu görmüş ve savaşa yardım için para lazımken devletin samur ve amber alınması için kendisine gönderilen tezkireye şu sözlerle tepki vermiştir:

> *"..Ben Girid'ten geldim; ince perdaht barut ile kurşundan başka eşyam yoktur; samur ve amberi bizler hiç görmedik yalnızca adını başlarından duyuyorduk. Akçe istiyorsan, onu da borç alıp harcıyoruz. Bizden selam edip böyle söyle"*[219].

Sultan İbrahim'in son zamanlarında samur ve amber merakı çığırından çıkmıştı. Yeniçeri Ocağı'nın yetkililerinden samur ve amber vergisi istemesi askerin padişah ve veziriazama karşı tavır almasına sebep oldu. Esasen samur ve amber dışında hazineye nakledilen paralar tamamen sultanın eğlencesi için harcanıyordu. Örneğin, vezir Ahmet Paşa kırk bin riyal ile Girit Savaşı için donanma ihtiyacını karşılanması yerine padişah için mücevherli bir kayık yaptırmakla meşguldü. Bu esnada Çanakkale Boğazı'nın abluka altında olması İstanbul'daki hoşnutsuzluğu arttırmaya yetmişti[220]. Çünkü Venedik donanması tarafından Çanakkale Boğazı'nın tıkanması Girit'e asker ve mühimmat gönderilmesini zorlaştırırken aynı şekilde İstanbul'un durumunu da

---

[216] Bkz. Uzunçarşılı, s. 232.
[217] Goffman, s. 275.
[218] **Evliya Çelebi Seyahatnamesi: İstanbul**, s. 233.
[219] Uzunçarşılı, s. 233.
[220] Erhan Afyoncu, **Sorularla Osmanlı İmparatorluğu**, Yeditepe Yayınları, 2011, ss. 341-342; Uzunçarşılı, s. 233.

oldukça olumsuz yönde etkilenerek kıtlık yaşanmıştı. Böylece abluka sırasında en çok etkilenen yer ise İstanbul oldu.

Flemenk, İngiliz ve Fransız gemilerinin Venedik ablukasına yardım etmesi birtakım açmazları ortaya çıkarmıştı. Örneğin, Venedik bu devletlerden yardım talebinde bulunmaz ise aynı gemiler Osmanlı'nın ablukayı kırması için yardımda bulunabilirdi. Eğer gemilerin boğazdan çıkmasına izin verirse de ablukanın amacıyla bütünüyle ortadan kalkmış olacaktı. Bu durumda dört gözle mal bekleyen İstanbul'da bulunan tüccarlar kazanç elde edecekti[221]. Fakat işler istenildiği gibi ilerlemedi İstanbul sakinlerinin çoğunun ekonomik açıdan sıkıntıya girmesi ayaklanmaları şiddetlendirmiştir. Bu sebeple sadece askeri birliklerde değil halk arasında da ayaklanmaların çıkmasına neden oldu.

İstanbul'un içinde bulunduğu bu tehlikeli durumda başkentte yayılan dedikodular olası bir iç karışıklığın yaratacağı tehlikeli durumun bir nevi habercisi olmuştu. İbrahim'in akli dengesinin giderek bozulması, devlet içinde güç kazanan bürokrat ve devlet erkanının ciddi anlamda maddi çıkar elde etmesine neden oldu. Bahsedilen olumsuz koşullar içinde bulunan yeniçeriler can güvenliklerinin tehlikeye düştüğünü fark etti. Bu sebeple ulemanın da desteğini sağlamaya başladı ve ardından başlayan isyan hareketi Sultan İbrahim'in tahtan indirilmesiyle sonuçlandı[222].

3.1.2. IV. Mehmet Dönemi

Sultan İbrahim'in öldürülmesinin ardından tahta IV. Mehmet (1648-1687) geçti. Fakat padişahın çok küçük yaşta olmasından dolayı devlet otoritesi tamamıyla annesi Turhan Sultan'ın elinde toplanmıştı. Önceki dönemlerden kalan boş hazine savaşın ilerletilmesi önündeki en önemli engeldi. Bunun yanı sıra cülus ve ulufe dağıtımlarında sık sık sorun çıkmaktaydı. Bu sebeple Cinci Hoca'dan iki yüz akçe istenildi. Fakat kendi rızası ile vermemesi Cinci Hoca'nın sonunu getirdi ve tüm mallarına müsadere ile el koyuldu[223].

1650 yılında dağıtılan ulufelere nakit para yetiştirilememişti. Ayrıca o yılın vergileri yetmeyince bir sonraki yılların vergi gelirleri de erkenden baskı ve zulümle

[221] Goffman, s. 283.
[222] Faroqhi, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi: 1600-1914**, s. 546.
[223] Uzunçarşılı, s. 241.

tahsil edilmeye çalışılıyordu[224]. Yönetimde söz sahibi olan ağalar, sadrazamlar üzerinde de söz sahibi oldukları için hazinede para sıkıntısı giderek artmaya başladı. Çünkü ağalar sağlam parayı kendilerine ayırıp eksik akçeleri ise askerlere dağıttıkları için enflasyon çıkmasına sebep oldu[225]. Bu durum sebebiyle askerler arasında huzursuzluk çıkarak sık sık sipahi ayaklanmaları yaşanması şaşırılacak bir durum değildi. Bu sebeple çaresizlik içinde kalan Osmanlı Devleti, devlet hazinesi için gelir oluşturacak tüm ihtimalleri deniyordu. Örneğin, Sadrazam Melek Ahmet Paşa, tüm tımarlardan olağanüstü vergiler alarak hazineye ek gelir elde etmeye çalıştı[226].

Bürokraside ise tam manası ile istikrarsızlık dönemi yaşanıyordu. Çünkü serdarların her ay bir ya da iki kez değiştirilmesinin önüne geçilemiyordu. Bu durum savaşın uzamasının nedenlerinden biri haline gelmiştir.

Tablo 5. Girit Savaşı Sırasında Görev Yapan Sadrazamlar.

Sadrazam Adı	**Göreve Başlama Tarihi**	**Görevden Ayrılış Tarihi**
Sultanzade Mehmed Paşa	31 Ocak 1644	17 Aralık 1645
Salih Paşa	17 Aralık 1645	16 Eylül 1647
Kara Musa Paşa	16 Eylül 1647	21 Eylül 1647
Hezarpare Ahmed Paşa	21 Eylül 1647	8 Ağustos 1648
Sofi Mehmed Paşa	8 Ağustos 1648	19 Mayıs 1649
Kara Murad Paşa	19 Mayıs 1649	5 Ağustos 1650
Melek Ahmed Paşa	5 Ağustos 1650	21 Ağustos 1651
Siyavuş Paşa	21 Ağustos 1651	30 Ekim 1651
Gürcü Mehmed Paşa	30 Ekim 1651	20 Haziran 1652
Tarhuncu Ahmed Paşa	20 Haziran 1652	20 Mart 1653
Derviş Mehmed Paşa	20 Mart 1653	28 Ekim 1654
İpşir Mustafa Paşa	28 Ekim 1654	11 Mayıs 1655
Kara Murad Paşa	11 Mayıs 1655	19 Ağustos 1655
Süleyman Paşa	19 Ağustos 1655	27 Şubat 1656
Gazi Hüseyin Paşa	27 Şubat 1656	5 Mart 1656
Zurnazen Mustafa Paşa	5 Mart 1656	5 Mart 1656
Siyavuş Paşa	5 Mart 1656	25 Nisan 1656

[224] Uzunçarşılı, s. 249.
[225] Abdulkadir Özcan, "Mehmed IV." Maddesi, **DİA**, Cilt:28, Ankara, 2003, ss. 414-418.
[226] Goffman, s. 279.

Boynuyaralı Mehmed Paşa	25 Nisan 1656	14 Eylül 1656
Köprülü Mehmed Paşa	14 Eylül 1656	31 Ekim 1661
Fazıl Ahmed Paşa	1 Kasım 1661	3 Kasım 1676

Kaynak: Gülsoy, **Girit'in Fethi ve Adada Osmanlı İdaresinin Tesisi**. s. 74.

Tablo 6. Girit Seferi Sırasında Görev Yapan Serdarlar

Serdarların Adı	**Göreve Başlama Tarihi**	**Görevden Ayrılış Tarihi**
Yusuf Paşa	30 Nisan 1645	21 Ekim 1645
Siyavuş Paşa	9-18 Aralık 1645	18-27 Ocak 1646
S. Mehmed Paşa	18-27 Ocak 1646	22 Ağustos 1646
Gazi Hüseyin Paşa	Ağustos-Eylül 1646	5 Şubat 1656
Siyavuş Paşa	5 Şubat 1646	5 Mart 1656
Gazi Hüseyin Paşa	5 Mart 1656	23 Nisan 1658
Kör Hüseyin Paşa	23 Nisan 1658	4 Nisan 1659
Tavukçu Mustafa Paşa	4 Nisan 1659	4 Mart 1661
Ankebut Ahmed Paşa	4 Mart 1661	3 Kasım 1666
Fazıl Ahmed Paşa	3 Kasım 1666	27 Mayıs 1670

Kaynak: Gülsoy, **Girit'in Fethi ve Adada Osmanlı İdaresinin Tesisi**. s. 66.

1656 Eylül ayında boğazın tekrar ablukaya alınması üzerine çaresizlik içine düşen Valide Turhan Sultan'ın tek şansı Köprülü Mehmet Paşa'nın sadrazamlığa gelmeyi kabul etmesi olmuştur. Mehmet Paşa, Osmanlı yönetiminin irili ufaklı her noktasına kadar sarmış olan yolsuzluğun kökünü kazıyarak başarılı ve sağlam adımlar attı[227]. Bozcaada ve Limni Adası'nın Venedik tarafından ele geçirilmesinin etkileri İstanbul'da çok güçlü etkiler yaratmıştı. Osmanlı Devleti bu kayıpları hiçbir zaman hazmedememiştir. Çünkü bu adaların Venedik elinde bulunması İstanbul için sürekli olarak tehlike oluşturmaktaydı. Bu sebeple Osmanlı Devleti Köprülü Mehmet Paşa aracılığı ile elindeki güçlerin tümünü bu adanın alınması için devreye soktu[228].

[227] Goffman, s. 284.
[228] Johann Wilhelm Zinkeisen, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1623-1669)**, Cilt: 4, Çev: Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2011, ss. 661-662.

17. yüzyılın siyasi değerlendirmesini yaparken dönemin en önemli özelliği olan merkezi gücün hem başkentte hem de taşrada önemli derecede zarar görmesidir. Bu sebeple Osmanlı Devleti, bu dönemdeki sık sık görülen siyasi iktidar boşluklarını doldurmakta güçlük çekmiştir. Mali bunalımın beraberinde, yeniçeri isyanları padişahların ve vezirlerin sonunu getirmiştir. Ayrıca yeniçeri maaşlarının geç ve eksik dağıtılması, askerlerin müthiş bir düzende ilerleyen esnaf loncalarına girerek lonca teşkilatı mekanizmasının bozulmasına neden olmuştur[229].

Köprülü ailesinin vezirlikleri döneminden önce yaşanılan mali sorunlar taşradaki iktidar boşluklarının artmasına neden olmuştu. Devletin görevlendirdiği valiler merkeze karşı ayaklanarak reayaya baskı yapmaya başlamıştı. Fakat Köprülülerin başarılı yönetimiyle beraber merkezi devlet güçlendirilerek valilerin yönetimi kontrol altına alınmıştır[230]. Böylece stratejik olarak ilerleyen Köprülü Mehmet Paşa 1657 yılında Venediklilerin eline geçmiş olan bu iki adayı alarak İstanbul'un olası tehlikelere karşı iktisadi ve sosyal güvenliğini sağlamış oldu[231]. Köprülü Mehmet Paşa'nın düzen sağlamasının ardından Fazıl Ahmet Paşa'nın sadrazam ve serdarlık görevindeki başarılı faaliyetleri sayesinde savaş başarıyla sonuçlanmıştır.

3.2. İKTİSADİ SONUÇLARI

3.2.1. İstanbul'un Stratejik Önemi

Osmanlı İmparatorluğu 16. ve 17. yüzyıllarda Avrupa'nın, Asya ve Afrika'yla Akdeniz'in Karadeniz ve Kızıldeniz'le rahatça temasa geçebildiği bir bölgede bulunuyordu. Avrupa, Asya ve Afrika'nın ziraat şehirleri olarak bilinen Macaristan, Yugoslavya, Romanya, Bulgaristan, Yunanistan, Türkiye, Irak, Mısır'ı hakimiyet alanı içinde bulundurmasından dolayı iaşe desteği sağlamakta oldukça stratejik bir bölgede bulunmaktadır[232]. İmparatorluğun başkenti olan İstanbul ise, Avrupa ile Asya kıtasını birleştirerek, Akdeniz ile Karadeniz arasındaki geçişin kilit noktası

[229] Pamuk, s. 140.
[230] Pamuk, s. 141.
[231] Suraiya Faroqhi, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, Çev: Ercan Ertürk, Tarih Vakfı, İstanbul, 2012, s. 69.
[232] Lütfi Güçer, **XVI.-XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan Vergiler**, Sermet Matbaası, 1964, s. 1.

konumundadır. Rumeli ve Anadolu topraklarının denetimi ve yönetimi için merkezi konumunda bulunması ve yabancıların Karadeniz'e geçişini kapatması bakımından oldukça stratejik öneme sahiptir. Fakat en önemli nokta Çanakkale Boğazı ve İstanbul Boğazı aracılığı ile korunmasıdır. Böylece şehir limanlar ile korunaklı hale gelmiştir[233].

İstanbul her zaman idari ve ekonomik olarak kontrol altında tutulmaktaydı. Ayrıca coğrafi olarak stratejik bölgede bulunması zengin hinterlanda sahip olmasını sağlamıştır. İmparatorluğa bağlı bölgelerdeki fazla malın İstanbul'a gönderilmesi şehri imtiyazlı bir ticaret bölgesi konumuna getirmiştir. Şehrin imkanları önemli ölçüde nüfus artışına neden olurken, dönemin önemli metropollerinden biri olmasını sağlamıştır[234]. Bu sebeple İstanbul, önemli ticaret üstü olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü şehrin doğu ile batı arasındaki konumu ona uluslararası ticarette ayrıcalık kazandırmaktadır. Bu sebeple Portekiz ve İspanya tekelinde bulunan ticari zenginliği elde etmek isteyen Venedik, İngiliz, Fransız ve Hollandalıların gözde konumu İstanbul olmuştur[235]. İnalcık, İstanbul'un avantajlı konumunu kuzey-güney ticaret yolunun ana mihveri olarak tanımlamıştır[236]. Tournefort ise, İstanbul'un stratejik konumunu;

> *"Avrupa'nın tartışmasız en büyük kenti olan İstanbul, seyyahların ve tarihçilerin ortak görüşüne göre dünyanın en avantajlı konumunda bulunmaktadır. Çanakkale ve Karadeniz Boğazı, İstanbul'un kapıları adı verilmektedir. Çünkü Çanakkale ve İstanbul Boğazları, dünyadaki zenginlikleri bu büyük şehre ulaştırmak için yapılmıştır. Moğolistan, Hindistan, Çin ve Japonya'dan gelen ürünler Karadeniz limanı aracılığı ile; Arabistan, Mısır, Habeşistan, Afrika kıyıları, Batı Hindistan ve Avrupa'dan gelen en kaliteli ürünler ise, Çanakkale Boğazı aracılığı ile İstanbul'a aktarılıyordu. Esasen bu boğazlar iki büyük kanat gibidir. Yıldız rüzgarları estiğinde, güney bölgesinden hiçbir mal şehre*

[233] Robert Mantran, **17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul**, Cilt:1, Çev: Mehmet Ali Kılıçbay-Enver Özcan. Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, İstanbul, 1990, s. 10.
[234] Tevfik Güran, "İstanbul'un İaşesinde Devletin Rolü (1793-1839)." **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, Cilt:44, Sayı:1-4, 1986, s. 245.
[235] Mantran, s. 7.
[236] Halil İnalcık, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi: 1300-1600**, (Ed. Halil İnalcık ve Donald Quataert), Cilt: I, Eren Yayıncılık, 2. Baskı. İstanbul, 2004, s. 227.

aktarılamaz; yalnızca kıble rüzgarları sayesinde bu kapılar açık kalır."[237] şeklinde açıklamıştır.

İstanbul, Haliç'in güneyinde dış ticaret amacıyla kurulmuştur. Sonraki dönemlerde gelişerek Haliç'in kuzey tarafına ve Boğaz'ın her iki tarafına genişlemiştir[238]. İmparatorluğun merkezi konumunda olan İstanbul'un nüfusu Bizans döneminde oluşan kozmopolit yapıyı katlayarak artmaya devam etmiştir. Bunun başlıca sebeplerinden biri 16. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin peş peşe kazandığı savaşların imparatorluğun kaynaklarını zenginleştirmesidir. Bunun yanı sıra dinde serbestlik hakkı, olanakların kırsal yerlere oranlara daha fazla olması, ticaretin yoğunluğundan dolayı iş imkanlarının çok olması ve yönetimin kalbinin burada olmasından dolayı duyulan güvenlik hissi imparatorlukta refah hissini arttırmıştı. Bu etkili sebepler İstanbul'un prestijini arttırdığından dolayı İstanbul nüfusunu artmasına neden olmuştur[239].

3.2.2. İstanbul'un İaşe Ağı

Tüm toplumlar gibi Osmanlı Devleti de kıtlık tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktan her zaman çekinmiştir. Bu sebeple üretim ve tüketim arasındaki dengenin sağlanması için çeşitli ilkeler geliştirmiştir. Mehmet Genç, 1500-1800 yılları arasındaki bu ilkeleri Provizyonizm (İaşecilik), Tradisyonalizm (Gelenekçilik), Fiskalizm olmak üzere üç ana ilke etrafında açıklamıştır. Osmanlı Devleti'nin en önemli iktisat politikası ise iaşecilik ilkesidir. İaşecilik ilkesi, olabildiğince kar etme amaçlı ve tüketicinin ihtiyacını karşılamayı hedeflemektedir[240].

İaşe kelimesinin anlamı gıda maddelerinin temin edilmesinden kişilerin doyurulmasına kadar geçen tüm faaliyetleri kapsamaktadır[241]. Bir şehrin iaşesinin miktarını belirleyen en önemli faktör nüfus miktarıdır[242]. İstanbul nüfusunun 16.

---

[237] Tournefort, Cilt:2, s. 11.
[238] Ahmet Tabakoğlu, "Osmanlı Klasik Döneminde İstanbul'da Dış Ticaret." **Uluslararası Osmanlı Sempozyum-1 Bildiri Kitabı**, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, 2013, s. 325.
[239] Mantran, s. 6.
[240] Mehmet Genç, **Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2014, s.41; Salih Aynural, "XVIII. Yüzyılda İstanbul'un Odun ve Kömür İhtiyacının Karşılanması." (Ed. Eren Güler, Kemal Çiçek, Cem Oğuz ve Halil İnalcık), **Osmanlı**, Cilt:5, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, s. 563.
[241] Arif Bilgin, **Osmanlı Sarayı'nın İaşesi (1489-1650**), Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2000, s. 3.
[242] Güran, s. 246.

yüzyılda hızla artmasından dolayı şehrin iaşesinin teminini sağlamak devlet adamlarının sorumluluğu haline geldi[243]. Çünkü Osmanlı Devleti'nde tebaanın doyurulması geleneksel ve dini bir vazife olarak benimsenmiştir. Fakat nüfus miktarının yüksek olması iaşe sorununu da beraberinde getirmiştir[244].

Osmanlı Devleti ülkenin iaşesini sağlarken İstanbul'u her zaman öncelikli tutmuştur. İmparatorluk halkının tüm ihtiyacının karşılanmasını görev bilinciyle kabul ederek titizlikle takip etmiştir[245]. Bu sebeple iaşecilik politikası, Osmanlı iktisat sisteminin temelini sağlayan bir ilkedir. Bu ilkeyi sorunsuz faaliyete geçirebilmek için mal arzını bollaştırmak, malın kalitesini yüksek ve fiyatları düşük tutmak hedeflenmiştir. Bu sebeple Osmanlı Devleti herhangi bir sıkıntı yaşamamak için malın üreticiden tüketiciye nakledilmesinde müdahaleci davranmıştır[246]. Çünkü İstanbul'un ihtiyaç duyduğu iaşenin kesintisiz akışını sağlamak zaman zaman hükümet için ağır sorunlar çıkarabiliyordu[247]. Örneğin 17. yüzyıl boyunca süren savaşlar ve İmparatorluğun çeşitli noktalarında başlayan ayrılıkçı halk isyanları başlamıştı. Bu sorunlar gerek İstanbul'da gerekse İstanbul dışında dahi olsa ekonomik ve siyasi bakımdan başkenti doğrudan etkilemiştir[248]. Yirmi beş yıl süren Girit Savaşı da bu sorunlardan biri olmuştur. Girit'in fethi, Osmanlı'nın toprak üstünlüğü açısından Osmanlı'nın Doğu Akdeniz'deki gücünü arttırmış, fakat aynı zamanda ekonomik yönden çekilen zorluklar İstanbul'daki ekonomik gücünün etkilenmesine neden olmuştur[249]. 17. yüzyıl için İstanbul'un nüfusu net olarak bilinmemekle beraber 600.000-700.000 civarı olarak kabul edilebilir[250].

İstanbul'un gıda maddeleri de dahil olmak üzere iaşesinin karşılanması için pek çok bölgeden hatta çoğunlukla denizaşırı ülkelerden getirtiliyordu. Bu bakımdan İstanbul'un iaşesi için dışardan bağımlı bir şehir diyebiliriz[251]. Bu nedenle İstanbul, nüfus kalabalığı ve iaşe malzemelerinin yokluğu nedeniyle tüketici konumunda bulunmaktadır. Bu sebeple Osmanlı iaşe ağının gereği olarak imparatorluğa bağlı tüm

[243] Halil İnalcık, "İaşe: Osmanlı Dönemi", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, Cilt:4, Ankara, 1994, s. 116.
[244] Bilgin, s. 1.
[245] Aynural, s.563; Genç, s. 41.
[246] Genç, s. 42.
[247] İnalcık, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi: 1300-1600,** Cilt:1, s. 227.
[248] Mantran, s. 11.
[249] Mantran, s. 10.
[250] Faroqhi, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi: 1600-1914**, s. 620.
[251] Sabri F. Ülgener, "Kıtlıklar", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, Cilt:5, Ankara, 1994, s. 8.

Asya ve Avrupa eyaletleri toplanılan vergileri İstanbul'un iaşesini karşılamak amacıyla saray hazinesine göndermekle mükelleftir[252].

İstanbul nüfusu içinde saray halkı her zaman öncelikli kategoride bulunmaktaydı. Sarayın iaşe ihtiyacı için ayrı bir bütçe oluşturulmamıştır. Bu ihtiyaç İstanbul piyasasından karşılanmaktaydı. Bu nedenle İstanbul'u etkileyen en ufak bir darlık doğrudan sarayın iaşesini de etkilemiştir. Sarayın, esnafın ve ordunun istediği hammaddeler dışarıdan temin edilmek zorunluluğu vardı. Kente giren malzemeler, kentten çıkan malzemelerden oldukça yüksekti. Bu sebeple Anadolu ve Rumeli'den gelen ürünler İstanbul'a nakledildiğinden, ticari malların korunaklı deposu, yeniden dağıtım merkezi görevi yapmaktaydı[253].

Özellikle gıda malzemelerinin temininde İstanbul'un diğer eyaletlere karşı önceliği vardır. Padişahlar nüfusun çok olduğu şehirde halkın memnun edilmesi için ekstra çaba sarfetmişlerdir. Memnun olmayan ya da kıtlık endişesi duyan halkın ve yeniçerilerin isyan etme olasılığından dolayı bir nevi iaşe kaynaklarını sünger gibi emmekteydi. Bu endişe sebebiyle iaşe ihtiyacının karşılanması örgütlenmeyi zorunlu hale getirmiştir. Başta buğday olmak üzere bazı ürünlerin ihraç edilmesi yasaklanmıştır. Trakya, Bulgaristan, Makedonya, Boğdan, Eflak, Mısır, Teselya gibi eyaletler için ekstra sıkı bir denetim uygulanıyordu. Bölgede üretilen ürünler ihtiyaçlarını karşılayacak kadar alındıktan sonra, kalan ürünler İstanbul'a aktarılmak zorunluydu[254].

Şehirde ihtiyaç duyulan ürünler veya mallar tespit edildikten hemen sonra üretildikleri bölge ve nakledilecek bölgeler belirlenir. Ardından bu bölgelerdeki ürünün toplama işlemlerinin denetilmesi için memurlar görevlendirilerek yazışmalar gerçekleşir ve iaşe temini sağlanırdı. Savaş ve kıtlık zamanlarında ise İstanbul'un iaşesinin sağlanması titizlikle takip edilirdi[255]. Örneğin abluka sırasında İstanbul'da iaşe darlığını hissedilip huzursuzluk çıkmaya başlayınca bu durum divanda görüşülmüştür. Ardından 1648-1650 yıllarında ülkenin çeşitli yerlerine memurlar görevlendirilerek iaşe tedariği yapılmaya çalışılmıştır[256].

---

[252] Mantran, s. 11.
[253] Bilgin, s. 115; Mantran, s. 167.
[254] Mantran, ss. 168-169.
[255] Cafer Çiftçi, "Osmanlı Döneminde İstanbul'un İâşesinde Bursa'nın Rolü" **Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkez (OTAM) Dergisi**, 2004, ss. 155-156.
[256] Gülsoy, **Girit'in Fethi ve Adada Osmanlı İdaresinin Tesisi**, s. 69.

İstanbul'un tüketim ihtiyaçlarını karşılamak için sıkı bir yönetim ve denetim mekanizması oluşturmak şarttı. Çünkü İstanbul'a uzaklık gözetilmeksizin yetiştirilen ürünler ihtiyaç dahilinde merkezden görevlendirilen memurlar aracılığı ile şehre aktarmak bazı istisnai durumlarda tehlikeli hale gelebiliyordu. Bu sebeple şehrin iaşesi mümkün olduğunca sıkı denetim altında tutulmuştur[257]. Çünkü iaşe organizasyonun olumlu sonuçlanabilmesi için malı sadece talep etmek yetmemektedir. Ayrıca nakil yolunun güvenliğinin sağlanması gerekmektedir[258]. Örneğin hububat kaçakçılığı kontrollerinin yoğun olduğu Çanakkale Boğaz'ının ablukaya alınmasıyla beraber hububat kaçakçılığı kontrol edilemeyecek seviye gelmiştir. Bu da İstanbul'daki iaşe darlığının artmasına neden olmuştur[259].

Bunların yanı sıra kuraklıklar, kuşatmalar, bölgesel kuraklık, kara ve deniz yollarının güvensizliğinden dolayı korsancılık ve yağma faaliyetlerinin artması gibi nedenler de şehirde büyük kıtlıklara neden olmuştur. Bir diğer neden ise Osmanlı tarım ve toprak rejiminin 16. yüzyılın çeyreğinden itibaren çözülmeye başlaması şehri sıkıntıya sokmaya yetmiştir. Tarım ve toprak rejiminde başlayan bu çözülme "Celali İsyanları" ve "Büyük Kaçgun" ile 17. yüzyılda şiddetlenerek artmaya devam etti. Bu isyanlar bölgedeki üretimi durma noktasına getirdiği için İstanbul'a naklinin aksamasına neden olmuştur[260].

3.3.3. Ablukanın İstanbul'daki Etkileri

İnsanların temel gıdalarını karşılaması her zaman zaruri bir ihtiyaç olmuştur. Bu nedenle gıda maddelerinin temini ve güvenli bir şekilde dağıtılması için çeşitli yöntemlerle bir çeşit iaşe ağı oluşturulmuştur. Fakat bazı dönemler yaşanılan deprem, sel, savaş, öngörülemeyen iklimsel değişikler gibi doğal veya beşeri afetler iaşe ağlarını zedeleyerek kısa veya uzun vadeli darlıklara neden olmuştur. Bu zedelenmelerin en üst boyuta ulaştığında arz taleplerinin karşılanamaması tamamen durduğunda kıtlıklar meydana gelmiştir. Kıtlıklardaki en önemli olan üç unsur krizin

[257] Mantran, ss. 173-174.
[258] Bilgin, s. 178.
[259] Suraiya Faroqhi, "İstanbul'un İaşesi ve Tekirdağ-Rodosçuk Limanı (16-17. Yüzyıllar)", **ODTÜ Gelişme Dergisi Özel Sayısı (1979- 1980),** s. 142.
[260] Ülgener, s. 9.

ne kadar sürdüğü, yayıldığı yerin bölgesel olup olmaması ve şiddetinin boyutudur[261]. Kıtlıkları süreleri bakımından baz alındığında iki kategoride incelemek mümkündür. İlki yangın, deprem, sel gibi doğal afetlerden dolayı hammaddenin temin edilememesinden dolayı çıkan geçici kıtlıklardır. İkincisi ise, şehrin tahrip edilmesi veya şehrin iaşe temininin sağlandığı yolların kesilmesi sonucunda oluşan uzun süreli kıtlıklardır[262].

Osmanlı Devleti'nde yaşanılan kıtlıklarda beşeri faktörlerin önemli bir kısmını savaşlar oluşturmaktadır. Savaş zamanlarında üretici kesime nakit ihtiyacından dolayı ağır vergiler bindirilirken, Çanakkale Boğaz ablukasında olduğu gibi abluka ve işgaller iaşe sisteminde tamamen sekteye uğratabiliyordu[263]. Bu sebeple 1646-1657 yılları arasında Çanakkale Boğazı'nın ablukaya alınması uzun vadeli kıtlıklar kategorisine girmektedir. İstanbul'un iaşesini Osmanlı Devleti'nin etkinliğini ortadan kaldırmak amacıyla deniz yollarının Avrupalılar tarafından kontrol altına alınması, İstanbul'un iaşesini kesmek sık sık başvurulan bir yöntemdi. Bu sebeple devletin öncelikli amacı iaşe yollarındaki engelleri ortadan kaldırmayı amaçlayan seferler yapmak olmuştur. Girit'in fethi Osmanlı'nın toprak üstünlüğü açısından Osmanlı'nın Doğu Akdeniz'deki gücünü arttırmış, fakat aynı zamanda ekonomik yönden çekilen zorluklar ise İstanbul'daki ekonomik gücün doğrudan etkilenmesine neden olmuştur. Akdeniz ticaret yolunda avantajlı konuma gelmek için düzenlenen savaş esnasında beklenmeyen Çanakkale Boğaz ablukası nedeniyle iaşe yolundaki güvensizlik ortamı malların İstanbul'a zamanında ulaştırılamamasına neden olmuştur. Örneğin 1656 yılında ablukası nedeniyle şehre yeni kahve nakli sağlanamadı. Bu da şehirdeki diğer temel gıda maddelerinin yansıra kahve stoğunun hızla eriyip fiyat artışına neden olmuştur[264].

Osmanlı Devleti azami sınırlara ulaştıktan sonra savaşlar artık kısa değil, çok uzun yıllar sürüyordu. Bu da savaştan çıkan her devlet gibi Osmanlı Devleti'nin de maliyesinde olumsuz yönde etkileyerek zaman zaman kısa veya uzun süreli darlıklara neden olmuştur. Genellikle savaşlar ve mali bunalımlar arasında paralellik

---

[261] Zafer Karademir, **İmparatorluğun Açlıkla İmtihanı Osmanlı Toplumunda Kıtlıklar (1560-1660)**, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2014, ss. 11-12.
[262] Ülgener, s. 8.
[263] Karademir, s. 113.
[264] Mantran, s. 10; Ekrem Işın, "Kahvehaneler", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, Cilt:4, Ankara, 1994, s. 386.; Bilgin, s. 77.

mevcuttur[265]. Savaşların devlet ekonomisi üzerinde olumsuz etki yaratmaması için ya savaşlar her zaman zaferle sonuçlanacak ya da savaşın finansmanı için lazım olan nakit para her zaman hazırda bulundurulacaktı[266]. Fakat savaş zamanlarındaki nakit ihtiyacının artması üreticileri olumsuz etkilemiştir. Öyle ki, devlet üreticilerden malları için çok düşük ya da bedelsiz ürün talebinde bulunmuştu. Buldukları bu pratik çözüm üreticileri cezalandırmaktan başka bir şey değildi[267].

Deniz ticaret akışında İstanbul ihracat limanından daha çok ithalat limanı olarak gözlemlenmiştir[268].

Böylesi bir stratejik öneme sahip olan İstanbul, olası tehditlere karşı boğazlarla korunaklı hale gelmiştir. İstanbul ile Galata-Pera tepeleri arasında bulunan, derin bir oyuk şeklinde olan Haliç Limanı, şehrin iaşesi için güvenli sığınak niteliği taşımaktadır. Haliç'i koruyan başlıca iki boğaz vardır. Bunlardan biri Karadeniz diğeri de Çanakkale Boğazı'dır. Bu iki Boğazın şiddetli fırtına ve rüzgarları sayesinde İstanbul etrafında doğal bir güvenlik şeridi mevcuttur. Saldırıya kalkışan devletler bu sert iklim şartlarını göz önünde bulundurmak zorundadır. Bu sebeple İstanbul'a deniz yoluyla nakledilen muazzam malzeme miktarı Çanakkale Boğaz ablukası sırasında düşüşe geçmiştir. Çünkü İstanbul, askeri ve yönetici tabakasının çoğunlukta yaşadığı şehir olmasından dolayı "yaratıcı" şehir özelliğine sahip değildir. İhracat edilen ürünler genelde Karadeniz'in yabancı tüccarlara yasak olmasından dolayı bölgeden transit olarak şehre gelen ürünler Avrupa'ya nakledilmekteydi. Fakat İstanbul'a, Karadeniz, Akdeniz gemileri ile gelen maddeler gelişi güzel herhangi bir iskeleye boşaltılmıyordu. Haliç ve Galata kıyıları farklı maddelerin boşaltılması için kullanılıyordu. Devlet tarafından en önemli görülen maddeler Haliç kıyısına yanaşmakta olup, Galata kıyısı ise daha çok Avrupa tekneleri aracılıyla gelen maddeler buradan depolara nakledilmektedir. Bu açıdan bakıldığından İstanbul şehri bir mükemmel bir ardiye niteliğindedir[269]. Bu durum İstanbul için çoğu zaman avantajlı olsa da devletin diğer bölgelerini zaman zaman olumsuz bir hale sokabiliyordu. Çünkü; İstanbul, Osmanlı Devleti'nin yönetim ve ekonomi mekanizmasının beyni

[265] Yavuz Cezar, **Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi: XVIII. Yy'dan Tanzimat'a Mali Tarih.** Alan Yayıncılık, İstanbul, 1986, s. 27.
[266] Cezar, ss. 29-30.
[267] Faroqhi, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi: 1600-1914,** s. 597.
[268] Mantran, s. 87.
[269] Mantran, s. 85, s.94, s. 172.

gibidir. Burada işleyen çarkta yaşanabilecek herhangi bir sorun ve huzursuzluk bütün ülkeyi etkileyecek seviyeye yükselebiliyordu[270].

Esasen az önce bahsedildiği gibi çoğu zaman avantajlı olan imparatorluk çevresi 17. yüzyılda batı dünyasının gelişimi siyasi ve ekonomik konjonktürünün olumlu yönde gelişerek gözde bir yerleşim yeri olmasına neden oldu. Çünkü Osmanlı tarafından Hristiyan ve Yahudiler tüccarlara sağlanan imtiyazlar Osmanlı pazarında hızla gelişmesini sağlarken yerli tüccarlar için oldukça dezavantajlı konuma geriletmesine sebep oldu[271].

Bu iaşe ağında öncelikli olarak maliyet ve süre avantajından dolayı deniz yolu kullanılmaktadır. Fakat Trakya'da olduğu gibi engebesi az olan bölgelerden getirilen ürünlerde kara yolu kullanılmaktaydı. Esasen İstanbul'un zahire ve iaşe temininin kara yoluyla karşılanması güvenlik açısından oldukça dezavantajlıdır. Kara yolunda en ideal ulaşım şekli, dağ ova yollarını kullanmaktı. Kara ve deniz yollarının kesişme noktası olan İstanbul'un iaşesi birtakım sorunları beraberinde getirmektedir. Savaş süresince denize bağımlı olan İstanbul'un güvenliğini sağlamak iaşe yollarını korumak zorunlu hale gelmişti. Çünkü iaşe organizasyonun olumlu sonuçlanabilmesi için malı sadece talep etmemek yetmemektedir. Ayrıca nakil yolunun da güvenliğinin sağlanması gerekmektedir. Bu bağımlılık neticesinde İstanbul, başta Rum, Ceneviz, Venedik ve diğer yabancı Rum tüccarları kendisine çekmekteydi. Tıpkı İnebahtı Savaşı'nda olduğu gibi Girit Savaşında da bu durumla karşılaşılmıştır. Venedik donanmasının Çanakkale Boğazı'nı abluka altına alması İstanbul'u ekonomik iaşesini doğrudan tehdit altında bırakmıştır[272]. Ardından yaşanılan bunalımın etkileri şehirdeki yabancı tüccarlar üzerinde fazlasıyla hissedilmeye başlandı. Bu dönemde şehirde bulunan Ermeni ve Rum sarraflar kendilerini koruma altına amacıyla bir lonca etrafında örgütlenerek, işyerlerini İstanbul'un en güvenli bölgesi olan Haliç'ten Galata'ya taşımışlardır[273]. Fakat Osmanlı padişahları donanmanın önemini savaş zamanı fark etmişlerdir. Osmanlı Devleti donanmasından çok kara ordusunu güçlendirmek için çaba göstermiştir. Fakat işler Doğu Akdeniz'deki egemenliğini güçlendirme noktasına geldiğinde donanma eksikliği gün yüzüne çıktı. Her ne kadar

[270] Aynural, s. 563.
[271] Mantran, s. 8.
[272] Mantran, ss. 20-23, s. 175.
[273] Şevket, Pamuk, **Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, ss. 174-175; Bilgin, s. 178.

Girit savaşının başlarında donanma ihtiyacı tersanelerde giderilmeye çalışılsa da savaşın hayli uzun sürmesi ihtiyacın giderilmesinde güçlük çıkarmıştır. Mali kaynak yetersizliği beraberinde limanlar, tersane, kürekçi ve forsaların yetersizliği ile sonuçlanmıştır[274].

Böyle büyük bir şehrin iaşesini karşılamak her zaman problemli olmuştur. Bizans'tan itibaren şehirde sık sık kıtlıklar meydana gelmiştir. Venediklilerin 1648-1657 seneleri arasındaki Çanakkale Boğaz ablukası, mamul fiyatlarının giderek artmasına neden olmuştur. Bu sebeple İstanbul halkı Anadolu'da daha iyi yaşam şartları olacağını düşünerek şehri terk etmiştir[275]. Hatta Kıtlık boyutu öyle bir boyuta gelmiştir ki, yiyecek darlığı ve bu sebeple çıkan isyanlardan korunması için padişah IV. Mehmet'i İstanbul'dan Edirne'ye gönderilmiştir[276].

Şehrin iaşesinde en önemli madde buğdaydır. Çünkü ekmek kıtlığı şehirdeki başkaldırı ve hoşnutsuzlukların en önemli nedeniydi. Bu sebeple şehrin ekmek temininde herhangi bir sorunla karşılaşıldığında padişahlar "Fukaranın ekmeği ile oynamak" olarak algılandığı için en önemli siyasi sorun olarak görülmüştür[277]. Bu sebeple ilk olarak buğday temininde endişe duyulmuştur ve buğday iaşesinin temini için İstanbul kadısı görevlendirilmiştir. Bölgeler kendi iaşesini sağladıktan sonra üretim fazlası buğdayı en yakın adalara yönlendirmişlerdir. Ardından fazla kalan buğday doğrudan başkente aktarılıyordu. Başkentin buğday ihtiyacı genellikle en yakın güzergahta bulunan Mısır, Trakya Marmara kıyıları, Ege Denizi civarı ve Karadeniz kıyılarından karşılanmaktadır. Bu bölgeler arasında en avantajlı konuma sahip olan yer Çanakkale kıyılarıdır. Çünkü gerek fiziki olarak gerekse iklim ve coğrafi şartlardan dolayı korunaklı olması Boğazı diğer yerlere göre daha güvenli hale getirmiştir. Böylece İstanbul'a aktarılacak olan buğday garanti altında tutuluyordu[278]. Fakat darlık zamanlarında temin edilemeyen mallar başka bölgelerden karşılanmaya çalışılmıştır. Örneğin Mısır'dan gelen pirinç tedariği Akdeniz'den yapılamadığı zaman Rodoscuk veya Filibe'den tedarik edilmiştir[279].

---

[274] Mantran, s. 93.
[275] Mantran, s. 93.
[276] Suraiya N. Faroqhi, N. **Geç Osmanlı İmparatorluğu, 1603-1839**, Cilt: 3, Çev: Fethi Öztuna, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2011, s. 526.
[277] İnalcık, "İaşe: Osmanlı Dönemi", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, s. 118
[278] Mantran, ss. 174-175.
[279] Bilgin, ss. 173-174.

İstanbul'da meydana gelen kıtlık sadece gıda maddelerinde değildi. Çünkü İstanbul'un gıda maddelerinin temininde deniz yoluna bağımlı olduğu gibi hacimi büyük olan odun, tahta, demir gibi hammaddelerin de temini de deniz yoluna bağımlıydı. Bu hammaddelerin ihtiyacı özellikle Karadeniz ve Akdeniz bölgelerinden karşılanmaktaydı[280]. Limni'den reçineli kereste, zift Venedik'ten Brezilya tahtası, ütübeç, kumaş, cam, vitray, terebentin Çanakkale'den odun kömürü, mermer, çanak-çömlek, Sakız'dan içyağı Eğriboz'dan yelken ve yelken bezinden yapılan perde gibi malzemelerin temin edildiği bilinmektedir[281]. Bu bölgeler, abluka güzergahında bulunduğundan dolayı İstanbul'a ulaştırılamayan yakacak odun, deri, kereste, iplik gibi malzemelerin temininin yapılamamasına da neden olmuştur[282]. Ayrıca 1657 kışında insanlar bir yandan hayat pahalılığı ve isyanlarla uğraşırken bir de şiddetli soğuk etkisinde kalmışlardır. Bu esnada yakacak odun bulamadıkları için çaresiz kalan halk kıtlığın ortasında meyve ağaçlarını kesmek zorunda kalmışlardır[283]. Halbuki İstanbul'un meyve ve sebze tüketimi çevre bölgelerin üretiminin kat ve kat fazlasıydı[284].

İstanbul'un kendine özel bir harcama fonu yoktu. Herhangi bir mali sorunla karşılaşıldığında devlete şeri ve örfi vergilerden karşılanmaktadır. Bunun yanı sıra şehre getirilen ürün bolluğundan dolayı gümrük vergileri de önemli gelirlerdendi[285]. Bu sebeple darlığın boyutunu bütçelerden de tespit etmek mümkündür.

Esasen Osmanlı Devleti'nin yaşanılan kıtlığın kanıtları dolaylı olarak belirlenmiştir. Yüzyılın başında ve ortasındaki mali kayıtlara göre tımar sisteminin bozulmasıyla beraber toplanılan vergi miktarında düşüş kaydedilmiştir. 1640-1650 yıllarındaki vergi gelirleri bir önceki yüzyıla oranla çok küçük bir yüzdesi kadardır. Bu kayıtlar genellikle vakıfların yıllık muhasebe defterlerinden edinilmiştir[286].

Mukataalarda yaşanılan sorunlarla ilgilen veziriazamlar genelde sorunları çözmeye çalışmamıştır. Aksine veziriazamlar genellikle rüşvet alarak yapılan yolsuzluklara göz yummuşlardır. Nadiren de olsa yolsuzluklara ses çıkaranlar

[280] İnalcık, "İaşe: Osmanlı Dönemi", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, s. 116.
[281] Mantran, ss. 196-197.
[282] Ülgener, s. 10.
[283] Karademir, s. 61.
[284] Faroqhi, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi: 1600-1914,** s. 620.
[285] Mantran, s. 209.
[286] Faroqhi, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi: 1600-1914**, s. 572.

Tarhuncu Ahmet Paşa gibi veziriazamlar, muhalefet karşısında üstünlük sağlayamamış, çıkan isyanlar sonucunda ya katledilmişler ya da görevden azledilmişlerdir[287].

Arnavut asıllı Tarhuncu Ahmet Paşa Enderun'da eğitim aldıktan sonra sarayda nüfuzunu güçlendirmeyi başardı. 1650-1659 yılları arasında Mısır'dan İstanbul'a temin edilmesi gereken barut ihtiyacının ve Girit Savaşı'nın asker iaşesini başarılı şekilde yürütünce dikkat çekti. Bu esnada ablukanın etkileri hızla artmaktaydı Anadolu içlerinde genel asayiş bozulmuş, İstanbul'da temel gıda maddelerinin temininde sorunlar yaşanıyordu. Gıda maddelerinin fiyatları hızla artarken karaborsacılık tavan seviyeye ulaşmıştı. Bu sorunlarla beraber donanma ve askerlerin nakit ihtiyaçlarını karşılanamaması Gürcü Mehmet Paşa veziriazamlıktan azledilmesine neden oldu. Tam bu sırada hükümet işerinde önemli rol oynayan Turhan Sultan, Hocazade Mesut Efendi'nin tavsiyesiyle Selanik ve Yanya sancak beyliğinde görev yapan Tarhuncu Ahmet Paşa'yı İstanbul'a çağırdı. Turhan Sultan meşveret meclisinde, donanma ihtiyacının giderilmesi, savaşın maliyetiyle alakalı hazine giderlerinin ayarlanması ve savaşın iaşesinde sorunların ortadan kaldırılması şartıyla 20 Haziran 1652'de Tarhuncu Ahmet Paşa'yı veziriazamlığa getirdi[288].

Tarhuncu Ahmet Paşa, her ne kadar gayretli bir vezir olmak istese de devlet hazinesinde masrafları karşılayacak kadar para yoktu. Matbah, tersane ve tophanelerin gider hesabını yaparak israflarını en aza indirmesi gerekirken "*Halk kılıçtan korkar, gayri şeyden korkmaz*" diyerek işe kan dökmekle başladı. Ardından Erzurum, Kastamonu, Çankırı, Manisa ve bir takım eyalet ve sancaklarında iltizam sistemini uygulamaya başladı. Bütün dirlikler hesaplanarak miri araziler ve kadın sultanlara verilen hasların bir miktarının geliri de hazineye aktarılmasına karar verildi. Değirmenliklere öğütme vergisi her sene yaklaşık 80 akçe mukabilinde olan bir riyal alınmasına karar verildi. Bu vergi halk arasında tepkilere yol açtı. Örneğin; sipahiler *"Biz ulufe alamazken değirmenlerimizden akçe almak ne demektir?"* diyerek şikayet etmeye başladılar. Böylece değirmen vergisi alınamadı[289]. Tarhuncu Ahmet Paşa, söz verdiği gibi sorunları çözemiyordu. Tam bu esnada 1652 Eylül ayında donanmanın bir kısmı ablukadan geçmeyi başararak İstanbul'un temel gıda iaşesini sağladı. Aynı yıl

[287] Mantran, s. 213.
[288] Erol Özvar, "Tarhuncu Ahmed Paşa" Maddesi, **DİA**, Cilt:40, İstanbul, 2011, ss. 20-22.
[289] Uzunçarşılı, ss. 262-264.

kaptan-ı deryalığa tayin edilen Derviş Mehmet Paşa'nın donanma giderlerinin nakit olarak ödenmesini talep etmesi Tarhuncu Ahmet Paşa'yı zora soktu. 17 Şubat 1653'te Tersane Bahçesi'nde padişah ile vezir arasında yapılan görüşmelerin hemen ardından bütçe raporlarının hazırlanmasına karar verildi. Fakat padişaha sunulan bütçe raporları Tarhuncu Ahmet Paşa'nın katledilmesini engelleyememiştir. Venedik'in boğazı abluka altına almasından dolayı İstanbul'un sıkıntıya düşmesinin çözümü donanmanın sefere açılmasıydı. Fakat hazinedeki mali sorunlar nedeniyle donanmanın sefere çıkamaması Tarhuncu Ahmet Paşa'nın ölümüne sebep oldu[290].

Hazırlanılan bu raporlar detaylı değil, her yıl yapılan gelir-gider hesaplamalarından farkı yoktur. Fakat yaklaşık 7 yıldır süren Girit Savaşı'ndan dolayı bir araya getirilemeyen gelir-giderleri ortaya çıkarması bakımından değerlidir[291]. 17. yüzyılın ilk 10 yılına ait birkaç bütçe haricinde 36 yıllık süreçte bütçe kayıtları bulunmamaktadır. Fakat 50'li yıllara ait iki bütçe kaydı vardır[292].

Tablo 7. 1650-1670 Arası Bütçe Kayıtları

Bütçe Yılı	Gelir	Gider	Fark
1650	532.900.000	687.200.000	154.300.000
1652-3	517.271.470	528.862.971	11.591.500
1654	537.356.433	658.358.459	121.002.026
1661-2	581.270.828	593.604.361	12.333.533
1666-7	553.429.239	631.861.656	78.432.420
1669-70	612.528.960	637.206.348	24.677.380

Kaynak: Ahmet Tabakoğlu, "XVII ve XVIII Yüzyıl Osmanlı Bütçeleri." **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, Cilt:41, Sayı:1-4, 1985, s. 397.

Sultan İbrahim'in gereksiz harcamaları hazinenin tümüyle yok olması raddesine getirmişti. Hatta İbrahim'in üç ayda yaptığı harcama bu döneme kadar tahta çıkan hiçbir padişah döneminde yapılmamıştı. Öyle ki Evliya Çelebi, israfın boyutunu *"Merhum Murad Han'ın din uğruna biriktirdiği yedi adet hazineden de bir parça*

[290] Özvar, ss. 20-22.
[291] Özvar, ss. 20-22.
[292] Ahmet Tabakoğlu, "XVII ve XVIII Yüzyıl Osmanlı Bütçeleri." **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, Cilt.41, Sayı:1-4, 1985, s. 389.

mangır kalmamış idi." [293] Şeklinde özetlemiştir. Sultan İbrahim'in 1640-1648 yılları arasında yapmış olduğu keyfi harcamaları ve ulufe dağıtımları devlet hazinesinde bütçe açığı oluşmasına neden olmuştur. Bu açıklar vergiler ve önceden peşin alınan mukataa kiralarından dahi karşılanamamıştır[294].

17. yüzyılda oluşan bütçe açıklarını kapatmakta kullanılan bir diğer yöntem de padişahların kendilerine ait olan iç hazineleri devletin merkezi hazinesine aktarmaları olmuştur. 1670-1680'lerde padişahlara ait olan 100 milyon akçe nakit para, altın, gümüş gibi değerli madenin aktarıldığı bilinmektedir[295]. 1655'te ise askerlerin maaşlarını ödemek amacıyla devlet bürokrat sınıfı, şehir eminleri, tersane eminleri ve defter eminlerinden yüklü miktarlarda borç almıştır[296].

17. yüzyılın ikinci yarısına kadar klasik mali sistem sayesinde bütçedeki sarsıntılara rağmen ayakta kalmayı başarabilmişti. Fakat 1645-1699 yılları arası yirmi beş yıllık dönemi kapsayan Girit Savaşı, Osmanlı Devleti için uzun ve masraflı savaş döneminin başlangıcı oldu[297]. Böylece savaş süresi uzadıkça maliyeti de hızla arttı. Osmanlı Devleti her yıl donanma yenileyerek Venediklilere karşı üstünlük sağlamaya çalıştı. Fakat 1651 yılına kadar bin bir güçlükle hazırlanan donanmalar Venedik filolarına karşı hafif kaldığı için yem olmaktan kurtulamıyordu[298].

Ayrıca Venedik filoları Çanakkale Boğazı'nı abluka altına alıp Girit'e giden zahire gemilerine el koyduğu gibi, İstanbul'a gelen erzak gemilerine de el koymuşlardır. Böylece İstanbul'da kıtlık çıkmasına neden olmuşlardır. 1648'de Kösem Sultan, devlet adamları ve ulema desteği ile küçük yaştaki Şehzade Mehmet tahta çıkarıldı. Fakat 1645 yılında imparatorluktaki kapıkulu üstünlüğü artmış, siyasi kargaşa yoğunlaşmış durumdaydı[299]. Bu sebeple yaşanılan mali sorunlarla birleştiğinde köklü bir dönüşüme gidilmesi mecburi hale gelmiştir. Köprülü Mehmet Paşa ile 1657'den itibaren yeni bir düzen başlatılmıştır[300]. Tecrübe sahibi olan

[293] Seyit Ali Kahraman, -Yücel Dağlı, **Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: Bursa- Bolu- Trabzon- Erzurum- Azerbaycan- Kafkasya- Kırım- Girit**, Cilt: 2, Kitap,2, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2. Baskı, 2008, s. 583.
[294] Halil Sahillioğlu, "Sıvış Yılı Buhranları", **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, Cilt:27, Sayı:1-2, 2011, ss. 93-94.
[295] Pamuk, s. 168.
[296] Bilgin, s. 27.
[297] Cezar, s. 32.
[298] Kunt, s. 24.
[299] Kunt, ss. 24-25
[300] Mantran, s. 213.

Köprülü'nün ilk faaliyeti İstanbul'un içinde bulunduğu tehlikeli durumdan kurtulmasını sağlamak oldu. Osmanlı donanması 1657 baharında Çanakkale ablukasını kırmayı başardı. Ardından Limni ve Bozcaada geri alınarak İstanbul rahat bir nefes alabildi[301].

[301] Kunt, s. 27.

SONUÇ

Girit Savaşı 1645-1669 yılları arasında çeyrek asır süren uzun bir savaş oldu. Bu uzun savaşı üç dönemde incelemek gerekir. Savaşın ilk dönemi, Hanya ve Resmo şehirlerinin fethi ve 1650 yılı tahririne kadar geçen dönemdir. Adanın iki büyük şehri alınmış ve adada bir idare tesis edilmeye çalışılmıştır. İkinci dönem ise 1650 yılında Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın savaşa bizzat katıldığı 1667 yılına kadar dönemi kapsar. Savaşı üçüncü ve son dönemi ise 1667 yılı ilkbaharından Kandiye Kalesi'nin fethi olan 1669 Eylülüne kadar geçen süreyi kapsar.

Savaşın birinci ve üçüncü dönemlerinde adada oldukça sert çatışmalar yaşanmıştır. Ne var ki savaşın ikinci döneminde savaş ada dışına taşmıştır. Bu dönemdeki en önemli olay, Venedik donanmasının 1646-1657 tarihleri arasında Çanakkale Boğazı'nı abluka altında tutması olmuştur. Böylece adada savaş durağanlaşmış, savaşın gidişatında uzun bir süre herhangi bir ilerleme olmamıştır. Çünkü savaş alanı, Girit Adası'ndan uzaklaşarak Çanakkale Boğazı'na kaymıştır.

Girit Savaşı sırasında Venedikli Amiral Thomas Morosini'nin senatoda öne sürdüğü Çanakkale Boğazı'nı abluka altına alarak Bozcaada'yı savaş üssü olarak kullanma fikri hemen kabul edilmişti. 1646 yılında Boğazın abluka altına almasıyla beraber adaya ulaşım engellenmiştir. Çanakkale Boğazı'nın abluka altında olması Osmanlı Devleti'nin siyasi ve iktisadi dengelerinin değişmesine neden olmuştur.

Çalışmamızda da Boğaz ablukasının İstanbul'un üzerindeki iktisadi ve siyasi etkilerini ortaya koyma çalıştık. 1646-1657 yılları arasında 12 sefer düzenlenmiş ve bu donanmalardan yarısından azı eksiklerle de olsa Girit Adası'na ulaşabilmiştir. Fakat adaya ulaştırılamayan zahireler ve savaşta kaybedilen donanmalar Osmanlı'nın zaten zayıf olan ekonomisine olumsuz etki etmiştir. Çünkü yaklaşık her altı ayda bir savaş hazırlığına girişen Osmanlı Devleti, ağır kayıplara uğrayarak devamlı olarak donanma ve zahire yenilemek zorunda kalmıştır. Bu sebeple sadrazam veya kaptan-ı derya olmak için gereken tek şey Venedik donanmasıyla girilen mücadelede başarılı olmaktı. Ablukayı kırıp, adaya zahire ulaştırmayı başaramayan sadrazam ve kaptan-ı deryaların devamlı olarak değiştirilmesi bürokraside istikrarsızlık yaşanmasına, buna paralel olarak da savaşın uzamasına neden olmuştur.

Esasen adaya ulaşım engellendiği gibi aynı zamanda İstanbul'un da iaşesi durma noktasına gelerek şehir kıtlıkla karşı karşıya gelmiştir. Zira İstanbul'un iaşesi için Akdeniz ulaşımının kilidi Çanakkale Boğazı idi ve on yılı aşkın bir süre boğaz ulaşıma kapalı kaldı. Bunun yanı sıra abluka sebebiyle bu bölgede hububat kaçakçılığı artmaya başlamıştır. Kontrollerin aksamasıyla beraber de hububat kaçakçılığında artış görülmüştür. Bir diğer neden ise, İstanbul'un gıda ve ham maddelerde denize bağımlı olmasıdır. Bu çalışmada elde edilen sonuçlara göre, temel gıda maddelerinin stoklarının azalmasıyla beraber hızlı fiyat artışlarının yaşandığı görülmüştür. Ayrıca kereste, kumaş, deri, cam, odun, kömür, mermer ve çömlek gibi ham madde ithalatında kesintiler yaşandığı tespit edilmiştir.

İaşe darlığı bir süre sonra şehirde huzursuzluk çıkmasına sebep olmuştur. Bu durum sonucunda İstanbul halkının şehri terk ederek Anadolu'ya göç ettikleri görülmüştür. Ayrıca şehirde bulunan Ermeni ve Rum tüccarlar şehrin en güvenli yeri olarak nitelenen Haliç'te bulunan işyerlerini Galata bölgesine taşımıştır. Durum böyle olunca Osmanlı Devleti bu huzursuzluğu engellemek amacıyla iaşe organizasyonunu takip edecek memurlar görevlendirilmiştir.

Sultan İbrahim döneminde boşalmaya başlayan devlet hazinesi donanma masraflarını karşılamaya yetmediği için yaşanan kriz sonrası hazinede bütçe açıkları görüldüğü tespit edilmiştir. Bütçe açıklarını karşılamak için halka ek vergiler yüklenmiş, iç hazinelerin bir kısmı, miri araziler ve hasların gelirleri doğrudan hazineye aktarılmaya başlanmıştır. Aynı zamanda maaşlarını alamayan askerler sefere çıkmak istemediği gibi sık sık asker ve esnaf isyanlarının çıktığı görülmüştür.

İstanbul'da yaşanan bu karışık durum 1657 yılı baharına kadar devam etmiştir. Bu tarihten itibaren Bozcaada ve Limni Adası Venediklilerin elinden geri alınmış, Çanakkale Boğaz ablukası kaldırılmıştır. Bu sayede İstanbul'un iaşe yolu açılarak şehre gıda ve hammadde temini yapılmaya devam edilmiştir.

Çanakkale Boğazı'nın açılması ile İstanbul bir parça rahatlamış, daha da önemlisi Girit savaşı için ulaşım kolaylaşmıştı. Ne var ki Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşanan sorunlar, yönetimi yaklaşık on yıl daha etkin bir şekilde Girit Savaşı'na odaklanmasına engel olmuştur.

KAYNAKÇA

I-Arşiv Belgeleri: Cumhurbaşkanlığı/Başbakanlık Osmanlı Arşivi

BOA., Topkapı Sarayı Müze Arşivi Evrakı (TS.MA.e), 717/70, 272/24, 878/46, 532/18.

II-Basılı Kaynaklar:

Adıyeke, Nuri. **Hikâyet-i Azimet-i Sefer-i Kandiye**, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir, 1988.

Anonim Bir Osmanlı Kaynağına Göre Girit'in Fethi, Yay Haz. Ayşe Pul, Ankara, 2017.

Aycibin, Zeynep. **Kâtib Çelebi Fezleke Tahlil ve Metin**, Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul, 2007.

Bostan, İdris. "Girid'e Dair Bir Lâyiha", **Türklük Araştırmaları Dergisi**, Sayı:2, İstanbul, 1987, ss. 19-23.

Cengiz, Hasan Ali. **Yeniçeri Kâtibi Hasan Efendi'nin Tevârîh-i Cezîre-i Girid Adlı Eseri: Tahlil ve Metin**, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 2018.

Derin, Fahri Çetin. **Abdurrahman Abdi Paşa Vekayi'namesi Tahlil ve Metin Tenkidi**, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 1993.

Kahraman, Seyit Ali-Dağlı, Yücel. **Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: Gümülcine, Kavala, Selanik, Tırhala, Atina, Mora, Navarin, Girit Adası, Hanya, Kandiye, Elbasan, Ohri, Tekirdağı**, Cilt: 8, Kitap: 1, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2011.

Kahraman, Seyit Ali-Dağlı, Yücel. **Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: Akkirman- Belgrad- Gelibolu- Manastır- Özü- Saraybosna- Slovyenya- Tokat- Üsküp**, 5. Kitap, Cilt: 1, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008.

Kahraman, Seyit Ali-Dağlı, Yücel. **Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: Bursa- Bolu- Trabzon- Erzurum- Azerbaycan- Kafkasya- Kırım- Girit**, Cilt: 2, Kitap:2, Yapı Kredi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2008.

Kahraman, Seyit Ali-Dağlı, Yücel. **Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: İstanbul**, Cilt: 1, Kitap:1, Yapı Kredi Yayınları, 5. Baskı, İstanbul, 2008.

Kahraman, Seyit Ali-Dağlı, Yücel. **Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: Bursa- Bolu- Trabzon- Erzurum- Azerbaycan- Kafkasya- Kırım- Girit**, Cilt: 2, Kitap:1, Yapı Kredi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2008.

Kahraman, Seyit Ali-Dağlı, Yücel. **Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: Bursa- Bolu- Trabzon- Erzurum- Azerbaycan- Kafkasya- Kırım- Girit**, Cilt: 2, Kitap:1, Yapı Kredi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2008.

Karaçay Türkal, Nazire. **Silahdâr Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke**, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi. İstanbul, 2012.

Kâtib Çelebi. **Tuhfetü'l-Kibar Fi Esfari'l-Bihar**, Yay. Haz. İdris Bostan, Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara, 2018.

Mumcu, Serap. **Venedik Baylosu'nun Defterleri 1589-1684**, Edizioni Ca'Foscari, Venedik, 2014.

Nâimâ Mustafa Efendi. **Târîh-i Naîmâ**, Cilt: IV-V-VI, Yay. Haz. Mehmet İpşirli, Ankara, 2007.

Pul, Ayşe. **Anonim Bir Osmanlı Kaynağına Göre Girit'in Fethi**, Gece Kitaplığı, Ankara, 2017.

II-Araştırma ve İnceleme Eserler:

Adıyeke, A. Nükhet- Adıyeke Nuri. **Osmanlı Dönemi Kısa Girit Tarihi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2021.

Adıyeke, Nuri. "Girit Seferine Konulan Nokta: Kandiye'nin Fethi ve Psikolojik Sonuçları." **Fethinden Kaybına Girit**, Cilt: III., I. Kısım, XIII. Uluslararası Türk Tarih Kongresi, 4-8 Ekim 1999, Kongreye Sunulan Bildiriler, T.T.K. Yayını, Ankara, 2002, ss. 153-161.

Adıyeke, Nuri. "Girit Savaşları ve Birleşik Hristiyan Orduları", **Türkler**, Cilt: 9, Ankara 2002, ss. 738-745.

Afyoncu, Erhan. **Sorularla Osmanlı İmparatorluğu**, Yeditepe Yayınları, 2011.

Anderson, R. C. "The Cretan War, 1645-69." **History**, Vol.:3, No.:2, 1914, pp. 69-80.

Aynural, Salih. "XVIII. Yüzyılda İstanbul'un Odun ve Kömür İhtiyacının Karşılanması." (Ed. Eren Güler, Kemal Çiçek, Cem Oğuz ve Halil İnalcık), **Osmanlı**, Cilt:5, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, ss. 563-569.

Başlangıçtan XVII. Yüzyılın Sonuna Kadar Türk Denizcilik Tarihi, Cilt: 1, (Ed: İdris Bostan-Salih Özbaran), Boyut Yay, İstanbul, 2009.

Bilgin, Arif. **Osmanlı Sarayı'nın İaşesi (1489-1650)**, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2000.

Cezar, Yavuz. **Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi: XVIII. Yy'dan Tanzimat'a Mali Tarih**, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1986.

Çiftçi, Cafer. "Osmanlı Döneminde İstanbul'un İâşesinde Bursa'nın Rolü" **Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkez (OTAM) Dergisi**, 2004, ss. 153-171.

Dağcı, Gül Tuba. "Osmanlı'dan Cumhuriyete Çanakkale Boğazı", (Ed. Mustafa Demir), **Çanakkale Tarihi I.**, Değişim Yayınları, İstanbul, 2008.

Danışmend, İsmail Hami. **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, Cilt: III, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1972.

Emecen, Feridun. "Mehmed Paşa, Sultanzâde" Maddesi, **DİA**, Cilt: 2, Ankara, 2019, ss. 227-229.

Eyice, Sema. “Kilitbahir Kalesi” Maddesi, **DİA**, Cilt:26, Ankara, 2002, ss. 22-23.

Faroqhi, N. Suraiya. **Geç Osmanlı İmparatorluğu, 1603-1839**, Cilt: 3, Çev: Fethi Öztuna, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2011.

Faroqhi, Suraiya. “İstanbul’un İaşesi ve Tekirdağ-Rodosçuk Limanı (16-17. Yüzyıllar)”, **ODTÜ Gelişme Dergisi Özel Sayısı (1979- 1980)**, ss. 139-154.

Faroqhi, Suraiya. **Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi: 1600-1914**, (Ed. Halil İnalcık ve Donald Quataert), Cilt: I, Eren Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul, 2004.

Faroqhi, Suraiya. **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, Çev: Ercan Ertürk, Tarih Vakfı, İstanbul, 2012.

Genç, Mehmet. **Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2014.

Goffman, Daniel. **Osmanlı Dünyası ve Avrupa (1300-1700)**, Çev. Ülkün Tansel, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2004.

Göger, Veysel. "Osmanlıların Kandiye Kuşatması Sırasında Girit Adası’nda Kurdukları Tophane (1666-1670)." **Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi Sayı**, Cilt:38, 2018, ss. 107-126.

Göger, Veysel. "Taş Yasdanup Toprak Döşenenler: Kandiye Kuşatması Örneğinde Osmanlı Askerlerinin Metristeki Mücadele ve Yaşamı (1667-1669)." **Osmanlı Araştırmaları**, Cilt:52, Sayı:52, 2018, ss. 41-78.

Güçer, Lütfi. **XVI.-XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Hububat Meselesi Ve Hububattan Alınan Vergiler**, Sermet Matbaası, 1964.

Gülsoy, Ersin. “Girit Savaşı Dolayısı ile Akdeniz’de Osmanlı-Venedik Savaşları (1645-1699)”, **CİEPO Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Araştırmaları Uluslararası Komitesi XIV. Sempozyum Bildirileri**, TTK Basımevi, Ankara, 2004, ss. 257-268.

Gülsoy, Ersin. “Kandiye” Maddesi, **DİA**, Cilt: 24, İstanbul, 2001, ss. 303-305.

Gülsoy, Ersin. **Girit'in Fethi ve Adada Osmanlı İdaresinin Tesisi**, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1997.

Günay, Vehbi. "XIV. Yüzyılın İlk Yarısında Çanakkale Boğazı Yöresine Genel Bir Bakış", (Ed. Mustafa Demir), **Çanakkale Tarihi I.**, Değişim Yayınları, İstanbul, 2008.

Güran, Tevfik. "İstanbul'un İaşesinde Devletin Rolü (1793-1839)." **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, Cilt:44, Sayı:1-4, 1986, ss. 246-275.

Hatip, Salih Murad. **Çanakkale Boğazı (Bahr-i Sefid Boğazı) Savunma Sistemi 1770-1918**, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2013.

Ilgar, Rüştü. "Çanakkale Fiziki Coğrafyası", (Ed. Mustafa Demir), **Çanakkale Tarihi I.**, Değişim Yayınları, İstanbul, 2008.

Işın, Ekrem. "Kahvehaneler", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, Cilt:4, Ankara, 1994, ss. 386-392.

Işın, Mithat. **Tarihte Girit ve Türkler**, Askeri Deniz Matbaası, 1945.

İnalcık, Halil. "Akdeniz'de Egemenlik ve Çanakkale Boğazı (1500-1700)", (Ed. Mustafa Demir), **Çanakkale Tarihi I.**, Değişim Yayınları, İstanbul, 2008.

İnalcık, Halil. "İaşe: Osmanlı Dönemi", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, Cilt:4, Ankara, 1994, ss. 116-119.

İnalcık, Halil. **Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi: 1300-1600**, (Ed. Halil İnalcık ve Donald Quataert), Cilt: 1, Eren Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul, 2004.

Karademir, Zafer. **İmparatorluğun Açlıkla İmtihanı Osmanlı Toplumunda Kıtlıklar (1560- 1660)**, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2014.

Kinross, Lord. **Osmanlı İmparatorluğunun Yükselişi ve Çöküşü**, Çev: Meral Gaspıralı, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 2008.

Kunt, Metin. **Türkiye Tarihi 3: Osmanlı Devleti 1300-1600**, Cem Yayınevi, 1995.

Kurtoğlu, Fevzi. **Türklerin Deniz Muharebeleri**: **Girit Harbi 1644-1699**, Cilt:2, Kısım:5, Deniz Matbaası, İstanbul, 1939.

Madunić, Domagoj. "The Adriatic Naval Squadron (1645-1669): Defense Of The Adriatic During The War For Crete." **Povijesni Prilozi**, Cilt:45, 2013, ss. 199-235.

Mantran, Robert. **17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul**, Cilt:1, Çev: Mehmet Ali Kılıçbay-Enver Özcan. Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, İstanbul, 1990.

Mason, Norman David. **The war of Candia, 1645-1669**, Louisiana State University and Agricultural & Mechanical College, 1972.

Orhonlu, Cengiz. "Bozcaada" Maddesi, **DİA,** Cilt: 6, İstanbul, 1992, ss. 317-319.

Özcan, Abdulkadir. "Mehmed IV." Maddesi, **DİA**, Cilt:28, Ankara, 2003, ss. 414-418.

Özvar, Erol. "Tarhuncu Ahmed Paşa" Maddesi, **DİA**, Cilt:40, İstanbul, 2011, ss. 20-22.

Pamuk, Şevket. **Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.

Panzac, Daniel. **Osmanlı Donanması (1572-1923)**, Çev: Ahmet Maden, Sertaç Canpolat, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2.Baskı, İstanbul, 2020.

Sahillioğlu, Halil. "Sıvış Yılı Buhranları", **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, Cilt:27, Sayı:1-2, 2011, ss. 75-111.

Sakaoğlu, Necdet. "İbrahim (Sultan)", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, Cilt:4, Ankara, 1994, ss. 120-123.

Simon, Bruno. "Onaltıncı Yüzyıl Ortalarında Osmanlı İmparatorluğu ve Girit İlişkileri Konusunda Birkaç Not", **X. Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler**, Cilt: IV, Ankara 1993, ss. 1815-1820.

Tabakoğlu, Ahmet. "Osmanlı Klasik Döneminde İstanbul'da Dış Ticaret." **Uluslararası Osmanlı Sempozyum-1 Bildiri Kitabı**, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, 2013, ss. 325-354.

Tabakoğlu, Ahmet. "XVII ve XVIII Yüzyıl Osmanlı Bütçeleri." **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, Cilt.41, Sayı:1-4, 1985.

Tournefort, Joseph de. **Tournefort Seyahatnamesi**, Cilt:1-2, (Ed: Stefanos Yerasimos), Kitap Yayınevi, İstanbul, 2005.

Tukin, Cemal. "Girit" Maddesi, **DİA**, Cilt:14, İstanbul, 1996, ss. 85-86.

Tuncel Metin. "Çanakkale Boğazı" Maddesi, **DİA**, Cilt:8, İstanbul, 1993, ss. 199-203.

Tuncel, Metin. "Çanakkale Boğazı", (Ed. Mustafa Demir), **Çanakkale Tarihi I.**, Değişim Yayınları, İstanbul, 2008.

Türk Silâhlı Kuvvetleri Tarihi – Girit Seferi (1645-1669), Cilt:3, 3. Kısım Eki, Genel Kurmay Harp Tarihi Yayınları, Ankara, 1977.

Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri: Osmanlı İmparatorluğu Kara Kuvvetleri'nin İdari Faaliyetleri ve Lojistik (1299-1913), Cilt:3, Kısım:7, Genelkurmay Basım Evi, Ankara, 1995.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. **Osmanlı Tarihi**, Cilt:3, Kısım:1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 8.Baskı, Ankara, 2011.

Ülgener, Sabri F. "Kıtlıklar", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, Cilt:5, Ankara, 1994, ss. 8-10.

Zinkeisen, Johann Wilhelm. **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1623-1669)**, Cilt: 4, Çev: Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2011.